

T.C
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

ESİR EDİLEN ve ESARETTEN KURTULAN
GENERAL CHARLES VERE FERRERS
TOWNSHEND'İN TÂBİ TUTULDUĞU
DEĞERLENDİRMELER

Hanifi KAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2021

©2021- Hanifi KAYA

T.C.

KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

**ESİR EDİLEN ve ESERETTEN KURTULAN
GENERAL CHARLES VERE FERRERS
TOWNSHEND'İN TÂBİ TUTULDUĞU
DEĞERLENDİRMELER**

**EVALUATIONS WHERE GENERAL CHARLES
VERE FERRERS TOWNSHEND WAS CONSIDERED
AND RELEASED FROM THE WORK**

Hazırlayan

Hanifi KAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

KIRŞEHİR-2021

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Hanifi KAYA tarafından hazırlanan “*Esir Edilen ve Eseretten Kurtulan General Charles Vere Ferrers Townshend’in Tâbi Tutulduğu Değerlendirmeler*” adlı tez çalışması 11.01.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman(İmza)

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Üye.....(İmza)

Doç. Dr. Bengül BOLAT

Üye.....(İmza)

Doç. Dr. Hüseyin KALEMLİ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2021

(İmza)

Prof. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2021

Hanifi KAYA

İmza

ÖZET

ESİR EDİLEN VE ESERETTEN KURTULAN GENERAL CHARLES VERE FERRERS TOWNSHEND'İN TÂBİ TUTULDUĞU DEĞERLENDİRMELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Hanifi KAYA

Danışman: Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

2021

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Doç. Dr. Bengül BOLAT

Doç. Dr. Hüseyin KALEMLİ

Özet

20. Yüzyılda İngiltere'nin Akdeniz'deki menfaatlerine petrol de dâhil olmuş, bu konuda her türlü tehdidin etkisiz kılınması edilmesi yönündeki kararlılık, İngiliz diplomasisinin esasını oluşturmuş, General Charles Vere Ferrers Townshend, Birinci Dünya Savaşı'nda emrine 6. Hint Tümeni verilerek 1915 yılı başlarında Irak Cephesi'nde görevlendirilmiştir.

Halil (Kut) Paşa tarafından Kût-ül Amara'de kuşatılan General Townshend ve birlikleri, 29 Nisan 1916'da çözüm yolunu teslim olmakta bulmuşlardır. İshak Bey'in refakatiyle General Townshend, 3 Mayıs 1916'da vapurla Bağdat'a yola çıkmış, diğer generaller ise 4-5 Mayıs 1916'da bir kısım subaylarla beraber Bağdat'a sevk edilmiştir. İngiliz ve Hintli esirler daha sonra Anadolu'da çeşitli kamplara yerleştirilmiştir. General Townshend'in ve beraberindeki grubun İstanbul yolculuğu, 12 Mayıs 1916 günü başlayıp, 3 Haziran 1916'da sona ermiştir. General Townshend'in esaret hayatı Heybeliada ve Büyükkada'da geçmiş, esareti boyunca kendisine her türlü kolaylık gösterilmiştir. O, esir değil adeta bir misafir olarak görülmüştür.

General Townshend, esaretini geçirdiği 29 Nisan 19016'dan 20 Ekim 1918'e kadar zaman diliminde Türkleri tanımış, Türkler arasında da kendi öz yapısına uygun intiba ve etki bırakmıştır. Türklerin memnun edici yaklaşımlarına, kendisi ve İngiliz askerlerinin esaret hayatlarının nihayetlenmesi için şükran ifadesi olarak arabuluculuk görevi üslenmiştir. General Townshend, ülkesine dönüşü sonrasında İngiliz diplomasını eleştirmiştir. Türkiye'yi düşman bir ülke olarak değil onu kazanılması gereken bir müttefik olarak görmek istediğini söylemekteydi. Bu bağlamda General Townshend Türkiye'yi ziyaret edecek ve bir Türk dostu olarak çabalayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Esirlik, General Townshend, Irak Cephesi, Kût-ül-Amâra, Millî Mücadele.

ABSTRACT

EVALUATIONS OF GENERAL CHARLES VERE FERRERS TOWNSHEND, WHO WAS DESTROYED AND SURVIVED THE WORK

M.Sc. Thesis

Preparer: Hanifi KAYA

Advisor: Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

2021

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

History Department

Jury

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Assoc. Dr. Bengül BOLAT

Assoc. Dr. Hüseyin KALEMLİ

In the 20th century, oil was included in Britain's interests in the Mediterranean, and the determination to neutralize any threat in this regard was the basis of British diplomacy, General Charles Vere Ferrers Townshend said in the First World War. He was appointed to the Iraqi Front in early 1915.

General Townshend and his troops, surrounded by Halil (Kut) Pasha in Kût-ul Amara, found their way to a solution on April 29, 1916. Accompanied by Mr. Ishak, General Townshend left for Baghdad by ferry on May 3, 1916, while the other generals were transferred to Baghdad with some officers on May 4-5, 1916. British and Indian prisoners were later placed in various camps in Anatolia. General Townshend's and the accompanying group's journey to Istanbul began on May 12, 1916 and ended on June 3, 1916. General Townshend's life of captivity was in Heybeliada and Buyukada, and all kinds of conveniences were shown to him throughout his captivity. He was seen as a guest, not a prisoner.

From April 29, 19016 to October 20, 1918, when he spent his captivity, General Townshend recognized turks and made an impression and influence among Turks in accordance with his own structure. The dissatisfied approaches of the Turks were as a

mediator's statement of gratitude for the end of the captivity lives of him and the British soldiers. General Townshend criticised his British diploma during his return home. He said he wanted to see Turkey not as a hostile country, but as an ally that needed to be won. In this context, General Townshend will visit Turkey and strive as a Turkish friend.

Keywords: Captivity, General Townshend, Iraqi Front, Kût-ul-Amâra, National Struggle.

ÖN SÖZ

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi'nde Kût-ül Amara'da teslim olan İngiliz General Charles Vere Ferrers Townshend'in esareti ve esaretinde belli başlı gelişmeler ele alınmış ve General Townshend esareti ile birlikte Türk siyasetinde nasıl ve ne gibi bir yol izlendiği General Townshend'in esareti zarfında yaşadıkları, gördükleri ve içinde bulunulan ortamda katkıları irdelenmiştir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; esirlik ve esaret kavramları bu kavramların gelişim süreçleri, esirliğin esaret haklarının kullanılması, izlenmesi ve esirler için alınan uluslararası çalışmalar ve önlemler olmuştur.

İkinci bölümünde; Birinci Dünya Savaşı ve Irak Cephesi'nde yaşananlar, Kût-ül Amara'nın teslimi, General Townshend'in esir edilmesi ve esareti sırasında tanık olunanlar ve kendisinin beliren ve ortaya çıkan intiba ve izlenimler ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; General Townshend'in Türkiye'yi ziyareti, Mustafa Kemal ile olan görüşmeleri ve bu görüşmelerde Türklere ve Türkiye'ye yönelik intibaları ve düşünceleri incelenmiştir. Ayrıca, General Townshend'in bazı gazetelerde yer alan Türkiye ziyareti sırasında verdiği mülakatları ve İngiliz siyasetinde onun, Türkiye'ye yönelik tenkit ve eleştirilerine yer verilmiştir.

Sonuç kısmında ise elde edilen bilgiler yorumlanmış ve ortaya çıkan kanaat ve hükümler paylaşılmıştır.

Bu çalışmada zamanını ve emeğini esirgemeyen, her konuda yardımcı olan danışmanım Prof. Dr. Yaşar Özüçetin'in üstümdeki büyük emeklerine teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, bu çalışmada bana destek olan arkadaşlarım Merve Öner, Merve Atalay ve Ferhan Över'e beni her konuda destekledikleri ve çalışmalarına yardımcı oldukları için şükran borçluyum.

Annem Fatma ve Babam Ahmet Kaya'nın beni yetiştirip bu günlere getirdiklerine ve hayatımın her aşamasında bana destek oldukları için çok teşekkür ederim.

Kırşehir-2021

Hanifi KAYA

İçindekiler Tablosu

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER SAYFA.....	viii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	2
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	2
ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	2
BÖLÜM 1.....	3
1.ESİR VE ESARET KAVRAMI.....	3
1.1.ESİRLİĞİN VE ESARETİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	3
1.2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE ESİR VE ESARET İLE İLGİLİ GELİŞMELER.....	4
1.3. OSMANLI DEVLETİ'NDE ESİRLERE İLİŞKİN TALİMATNÂMELER VE BELLİ BAŞLI UYGULAMALAR.....	7
2. BÖLÜM.....	13
GENERAL TOWNSHEND'I ESARETE GÖTÜREN SÜREÇ VE BU ESARET BAĞLAMINDA MUHTELİF DİĞER GELİŞMELER.....	13
2.1. 19. YÜZYIL AVRUPASI ve 19. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL GÖRÜNÜMÜ.....	13
2.2.İNGİLTERE'NİN TÜRKİYE BAĞLAMINDA STRATEJİLERİ.....	17
2.3. OSMANLI DEVLETİ'NİN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINA GİRMESİ.....	19
2.4. KÛT-ÛL AMARA'DA TESLİM OLAN İNGİLİZLER.....	21
2.5. GENERAL TOWNSHEND'İN TÜRKLERE TESLİMİ VE ESİR DÜŞEN DİĞER İNGİLİZ ASKERLERİNİN DURUMU.....	24
2.6. KUT-ÛL AMARA'NIN İÇERDE VE DIŞARDA BIRAKTIĞI İZLENİM.....	30
2.7. KÛT-ÛL AMARA'NIN ASKERÎ VE SİYASÎ BAŞARISI.....	32
2.8. İNGİLTERE'NİN KISMÎ İTİBAR KAYBI.....	34
2.9. GENERAL TOWNSHEND'İN ESARETİNE RAĞMEN İNGİLTERE İÇİN BELİRLENEN STRATEJİNİN DEVAMLILIĞI.....	36

2.10. GENERAL TOWNSHEND'İN İSTANBUL'A GETİRİLMESİ VE İSTANBUL'DAKİ ESARETİ.....	36
2.11. GENERAL TOWNSHEND'İN İNGİLTERE VE MÜTTEFİKLERİ İLE OSMANLI DEVLETİ'NİN ANLAŞMALARINA YÖNELİK ARZUSU.....	43
2.12. GENERAL TOWNSHEND'İN MONDROS MÜZAKERELERİNDE ARABULUCULUK TEŞEBBÜSLERİ.....	47
BÖLÜM 3.....	49
GENERAL TOWNSHEND'İN ESARETİNİN NİHAYETLENMESİ VE ÜLKESİNE DÖNÜŞÜ.....	49
3.1. GENERAL TOWNSHEND'İN ESARETİNİN SONA ERMESİNDE ETKİLİ ULAN UNSURLAR.....	49
3.2. GENERAL TOWNSHEND'İN ASKERLİK KARIYERİNİN NİHAYETLENMESİ VE İNGİLİZ PARLAMENTOSUNDA MEBUSLUĞU.....	50
3.3. GENERAL TOWNSHEND'İN TÜRKLERE VE TÜRKİYE'YE YÖNELİK BELLİBAŞLI DÜŞÜNCELERİ.....	52
3.4. GENERAL TOWNSHEND'İN TÜRKİYE'YE İLİŞKİN DİPLOMASİDE TENKİDİ VE TAVSİYELERİ.....	53
SONUÇ.....	63
KAYNAKÇA.....	65
EKLER.....	71
ÖZGEÇMİŞ.....	88

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

BCA :Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BOA :Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bsz. :Belirsiz

C. :Cilt

Çev. :Çeviren

Vb. :Ve benzeri

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere arasındaki ilişkiler Avrupa'nın bazı devletlerine göre geç başladığı açıktır. Ancak, bu iki devlet arasındaki ilişkiler hızlı bir gelişme göstermekteydi. Osmanlı İmparatorluğu Akdeniz'in büyük bir bölümüne hâkim olmakla birlikte 16. Yüzyıl'dan itibaren İngiltere de Akdeniz'le olduğu gibi ticaret yollarıyla da ilgileniyordu. Böyle bir durum, İngiltere ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ticarî ilişkileri kurmakta ve siyasal ilişkilerde adımların atılmasına vesile olmakta idi (Saygı, 2011:1).

19. Yüzyıla gelindiğinde Batılı devletler arasındaki hızlı rekabet devam etmekteydi. Sömürgeleşmenin süratli bir şekilde devam etmesi bir yandan İngiliz-Alman rekabetini körüklüyor diğer yandan da Avusturya-Macaristan ile Rusya arasındaki ulusçuluk çatışmaları ile bölünmüşlük artıyordu.

İngilizlerin Akdeniz'e inmesi, bölge ile ilgilenmeye başlamasının iki nedeni vardı. Bunlardan birincisi Abadan petrollerini korumak diğeri ise Rusların birleşerek Türk kuvvetleri ile İran'a girip oradan da Hindistan'a giden yolu tehdit etmesiydi (Armanoğlu, 2000: 112).

İngiltere, Osmanlı Devleti'nin sınırlarının korunması hakkında önemli bir husus addetmekteydi. İngiltere, 1838'de Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ticaret yapma imkânına kavuşmuş ve bu durum Osmanlı Devleti'nin muhtelif gelir kaynaklarından mahrum kalmasının yolunu açmıştır (Kıray, 1995: 92).

Boğazlarda yaşanan bir Rus tehlikesine karşılık İngiltere ve Fransa, Osmanlı Toprak bütünlüğünün korunmasından yana cephe almışlardır (Rasim, 1987: 169). Rusya Osmanlı Devleti üzerinde emellerine gerçekleştirebilmek için 1877 yılına kadar sessizliğini korumuştur.

1878 yılı geldiğinde yaşanan 93 Harbi neticesiyle Berlin Anlaşması imzalanmıştır. İngiltere bu tarihten itibaren Osmanlı toprak bütünlüğünü terk etmiş, bölünmesine ve parçalanmasına yönelik bir politika gütmeye başlamıştır. İngiltere bu şekilde kendi devlet veya devletçiklerini kurup Osmanlı Devleti'nin yıkılmasını arzu ediyordu. Ancak bu durum onun zararına olmuştur. Osmanlı devletinde bulunan deniz üstlerini savaşa açık bir hale getiriyordu.(Temel, 1998: 120-124).

İngiltere, Osmanlı Devleti açısından artık en önemli tehdit olarak görülmeye başlanmış, İngiltere, Fransa ve Rusya karşısında Avrupa'da güç olarak beliren ve kuvvetler dengesinde önemli bir unsur olarak ortaya çıkan Almanya'ya yakınlaşmıştır. Türkleri Avrupa haricinde görmek isteyen İngiltere, Balkanlarda tercihini Balkan ülkeleri lehine kullanmış (Akşin, 2004, 65) ve Osmanlı Devleti içerisinde bulunan gayrimüslim ve gayri Türkleri isyana teşvik etmiştir (Uçarol, 2000: 453).

Irak, Ortadoğu coğrafyasında Asya Kıtası'nın Basra Körfezi'ne inişte önemli bir eşik noktası olan ve körfezden Hürmüz Boğazı ile Hint Okyanusu'na dolayısıyla da İngilizlerin Hint sömürgelerine ulaşımında oldukça önemli bir konumda yer alması nedeniyle İngilizlerce kimseye bırakılamayacak kadar kıymetli olan yerler listesinde yer almıştır.

1900'lü yılların başında Osmanlı coğrafyasında 33 ayrı Protestan misyoner kuruluşunun faaliyet göstermesi hem Osmanlı Devleti'nin nasıl bir sarmala maruz kaldığını göstermesi hem de bu topraklarda her türlü çıkarı peşinde koşan ülkelerin misyonerliği nasıl bir silah haline dönüştürdüklerinin bir göstergesi olmuştur (Bolat, Ayaz, 2017; 27).

Birinci Dünya Savaşı'nda Irak cephesi İngilizler için politik çıkarları koruyabilmek diğer cephelerde kaybettiği itibarını geri alabilmek için önem arz etmekteydi (Yüceer, 2002: 6). Birinci Dünya Savaşı'na giden yol aralanmış, oluşan bloklar doğrultusunda İngiltere, 5 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti'ne, Osmanlı Devleti de İngiltere'ye ve bağlaşıklarına savaş ilan etmiştir. .(Kocabaş, 2003: 230).

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

General Townshend, Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi'nde mücadele etmiştir. Kut-ül Amara'da yaşanan mücadelenin ardından General Townshend bu savaşı kaybetmiş ve esir düşmüştür. Generalin esir düşmesinin ardından General Lahey Sözleşmesi Hükümlerince esir olarak alınmış ve ardından 22 günlük bir yolculuğun ardından İstanbul'a getirilmiştir.

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'nda en fazla esiri İngilizlerden Irak Cephesinden almıştır. Esir almanın stratejik açıdan önemi olduğu gibi savaşlarda oluşan zor koşullar nedeniyle esirlerin yerleştirilmesi uygun şartlarda yaşaması da esir alan devletlerin elindeydi. Burada Generalin esirlik süresince yaşadıkları ve başından geçenlere kendisinin Osmanlı Devleti üzerinde ne gibi etkisi olduğunu ve Osmanlı Devleti'nin kendisi üzerinde ne gibi etkileri olduğunu görme bilmek açısından önem taşımaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Çalışmanın amacı Irak Cephesinde esir edilen General Townshend'in esareti süresinde başından geçenler ve birebir şahit olduğu durumlardır. General esir olarak değil bir misafir gibi ağırlanmış kendisine hürmet gösterilmiştir. Osmanlı'nın misafirliğine şahit olmuş ve ilk kez İstanbul'u görmüştür.

Bu çalışmanın önemi Birinci Dünya Savaşında yaşayan esirlere ve esaret altında yaşanan durumlara bir ışık tutmak olmuştur. Rütbeli bir asker olan General'in esaret altında bulunduğu durumlarına bir bakış açısı sunmaktır.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırma Birinci Dünya Savaşı öncesinde esirlerle ilgili yapılan anlaşmaların ortaya çıkması ve Birinci Dünya Savaşı'nda ki esirlerin, esir düşen kişilerin özelde rütbeli bir askerin Osmanlı Devleti'ne esir düşmesi, esareti ve esirliğinin sona ermesi, ülkesine dönüşü ve ülkesinden esir düştüğü ülke adına yaptıkları ve tekrar gelmesini konu alır. Araştırmada Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasını kapsamaktadır.

BÖLÜM 1

1. ESİR VE ESARET KAVRAMI

1.1.ESİRLİĞİN VE ESARETİN ORTAYA ÇIKIŞI

Arapça da “esir” tutsak edilen veya savaşta ele geçirilen kimse anlamına gelmektedir. Esr (isâre) kökünden türemiş bir sıfattır. Esir kelimesinin kökeninden yola çıkılarak “mahpus” manasında kullanıldığı da görülmektedir (TDV İslam Ansiklopedisi, 382). Osmanlı kaynak ve belgelerine göre “savaş tutsağı” kelimesinin yanında “köle” anlamında da kullanılmıştır. Bunun dışında “esirci, esir tüccarı, esirciler şeyhi, esir pazarı” gibi kullanılan tabirler ise köle alım satımı ile alakalıdır. Esaret kelimesi de bu kelimenin Arapça da kullanılan çoğulunu ifade etmektedir.

İnsanların birbirleri ile olan mücadeleleri neticesinde ortaya çıkan esaret kavramı ile ilgili eski çağlardan bu yana milletlerarası hukukî bir anlaşma olmadığından her devlet savaşlarda esir edilenlerle ilgili keyfi bir uygulama içerisinde bulunabiliyordu. Örneğin Asurlular, düşmanlarının derilerini yüzüp şehrin giriş kapısına asıldığı gibi dini görevlileri öldürmeyi de bir görev sayıyorlardı. Eski Roma ve Yunanlarda ise kölelere kadın-erkek, genç-yaşlı-çocuk demeden ya öldürülüyorlar ya da işkence edilmesi uygun görülen bir davranış olarak değerlendirilmiştir (Özçelik, 2013: 1). Hz. Peygamber döneminde ise esirlere yapılan uygulamalarda esirlerin fidye karşılığında Müslümanlara okuma yazma öğretilmesi ve köle olarak savaşa katılanlara dağıtılması gibi şartlar bazı alınmıştır. İslâm toplumlarında esirlere kötü muamelenin yapılması yasaklanmıştır. (Özel, 2003; 107).

Hıristiyanlar, esirlere yönelik uygulamalarda savaşlarda ele geçen esirlerin köle yapılmamasını bunun yerine satış, zorla çalıştırma ve kötü muamelelere maruz kalmalarını kendileri için daha uygun görmüşlerdir (Grotios, 2011; 218).

Batılı devletler 18. Yüzyılda savaşları, kuvvetler arasındaki bir mesele olarak değil de devletlerarasındaki bir mesele olarak kabul ettikleri için şahıslar geçici olarak düşman kabul edilmiş ve esir düşen bir askeri, yaşama hakkına sahip bir kişi olarak görüp esirleri şahısların değil, devletlerin meselesi olarak değerlendirmişlerdir. Ancak batı dünyasında esirler ancak 19. Yüzyılın sonlarından itibaren uluslararası bir takım düzenlemelere konu olabilmüşlerdir (Özçelik, 2013; 2).

1.2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE ESİR VE ESARET İLE İLGİLİ GELİŞMELER

Avrupa'da savaş esirlerine yaklaşım konusunda 16. Yüzyılın sonu ile 17. Yüzyılın başından itibaren siyaset ve hukuk felsefecileri, ılımlı bir yaklaşım sergilemekte hemfikir olmuşlardır. Savaşı neticelendirmenin, can kaybına neden olan sebeplerin kalkması için taraf olanların sayısında ciddi bir artış yaşanmaktaydı. Artık savaş esirlerinin fidyesiz olarak serbest bırakılmasını ve köleleştirme uygulamasına son vermek için 1648 tarihinde Vestfelya Antlaşması'nın yapılması Batı Medeniyeti'nde esirlere yönelik alınan kararlarda bir dönüm noktasına tekabül etmiştir (Akkor, 2013: 54). Esirlerin devletler hukukunda 1856 Paris Deklarasyonu ve daha sonradan yapılan çeşitli sözleşmeler nezdinde yer alan savaş kuralları ile ilgili yapılan düzenlemelerde savaş esirleri ile ilgili uygulama 1874 Brüksel Deklarasyonu'nda 12 madde halinde ele alınmış, ancak bu karar uygulanmamış ve yürürlüğe girememiştir (Burak, 2006: 202).

Avrupa'da 1859 yılında yaşanan Solferino Savaşı günümüzde hâlâ varlığını devam ettiren yardım teşkilâtlanmalarının temelini teşkil edecek, gelişmelerin önünü de açacaktır. Solferino Savaşı'nda bulunan Henry Dunant, Avusturya İmparatorluğu ve Fransız-Sardinya Birliği arasında Kuzey İtalya'da geçen bu savaşta ölü ve yaralıların hiçbir tıbbî müdahale olmadan savaş meydanlarında yatıyor olmasından son derece etkilenmiş ve 1863 yılında ülkesine döndükten sonra dört arkadaşıyla Cenevre Sözleşmesini hazırlamıştı. Bu sözleşme yaralıların durumunu ilgilendiriyor ve ileride Kızılhaç (Kızılay vb.) teşkilâtlarının temellerini atıyordu (Özdemir, 2007: 574).

1870-71 Fransa-Prusya Savaşı sırasında, Kızılhaç'ın kurucularından olan Gustave Moynier, 1864 Cenevre Sözleşmesi hükümlerinin yoğun bir şekilde ihlali karşısında, yargılama yapmak üzere uluslararası bir mahkemenin kurulması 1872 yılında teklif etmiştir. Moynier, sözleşme hükümlerinin ihlallere karşı cezaî yaptırımın gerekliliği şartını dile getirmiştir. Moynier, 1872 ve 1893 yıllarında Cenevre Sözleşmesi'ne eklenecek bir cezaî mahkeme kurulması için çabalamış olsa da 1899 Lahey Konferansı sırasında belirtilen ihlallerin bir suç mahkemesinin kurulup yargılanması hayata geçememiştir (Tetik, Güzel, 2013:44).

20. Yüzyılın başlarında yeni girişimlerin sonucu olarak Birinci Dünya Savaşı öncesinde savaş esirleri ve yaralı askerlerin yasal çerçevesinin çıkarılması 29 Temmuz 1899'da 26 devletin katılımı ile imzalanan "Lahey Sözleşmesi" ile temelleri atılmış oldu.

Bu çerçevede iki sözleşme ortaya çıkmıştı. Bu sözleşmeler 1906 Cenevre ve 1907 II. Lahey sözleşmeleridir. Birinci Dünya Savaşı'nda savaşılan devletlerin 1907 Lahey Sözleşmesi hükümlerince esirlerin statüsü ve haklarının belirlendiği, esaret hükümlerine genel olarak uyulduğu, savaş esirlerine ilişkin konulardaki eksik noktaların ise ikili anlaşmalar yoluyla giderilmeye çalışıldığı görülmüştür (Özçelik, 2013: 4).

1912 yılının Mayıs ayında Washington Salib-i Ahmer Konferansı savaş esirlerine insancıl yaklaşılması kararını almıştır. Bu kararın ilk olumlu sonuçları ise Balkan savaşları sırasında vermeye başlamıştır. Cenevre'de Uluslararası Kızılhaç Genel Merkezi, Belgrat'ta İsviçre Konsolosu'nun başkanlığında bir acente kurulmuştur (Çelik, Karacakaya, Mete, Genç, Bal, 2018: 27).

Savaş esirlerinin sadece düşman tarafları olarak görülmesi uygun görülmediği ve bunu diğer devletleri de etkisi altına da alabilmekteydi. Bu durum savaşlarda birçok devleti karşı karşıya getirebilmekteydi. Birinci ve İkinci Dünya savaşlarında yaşananlar gösterdi ki sadece askeri değil sivillerde zarar görmekteydi. Çünkü dünya savaşları milyonlarca insanı etkiliyordu. Bunun sonucunda harp hukuku ortaya çıkmış esir edilen askerler ve siviller personeller dâhilinde savaşın zararlarını en aza indirmek şeklinde tarif etmek mümkündür.

Cenevre Sözleşmesi'nin yükümlülüklerinden kısaca bahsetmek gerekirse şu şekilde sıralanabilir.

1-Silahlı kuvvetler mensupları (askerler) milisler ve gönüllü birliklerde silahlı kuvvetler mensupları olarak düşünülmüştür. Bunlar bir bakıma eli silah tutan sivil halktı.

2-Diğer milis mensuplarıyla gönüllü birlikleri. Bunlar karşı taraf hesabına çalışan insanlardır. Milislerin veya gönüllü birliklerin aşağıdaki şartları taşımaları gerekmektedir:

- a) Başlarında astlarından sorumlu bir şahıs bulunması.
- b) Sabit ve uzaktan seçilebilir ayırıcı. İşaretleri bulunması.
- c) Açıkça silah taşımaları.
- d) Hareketlerin de harp kanunlarına ve adetlerine uymaları.

3-Bağımsızlık iddiasında bulunan silahlı kuvvetler mensupları.

4-Asker uçakların sivil mürettebatı, harp muharrirleri iase müteahhitleri, askerin hizmetinde bulunan çalışma birliklerine silahlarıyla refakat eden şahıslar.

5-Ticaret filoları mürettebatıyla sivil havacılık mürettebatı. Bunları anlaşmazlığa dâhil taraflardan olması gerekir.

6-İstila kuvvetleriyle mücadele etmek üzere kendiliklerinden silaha sarılan işgal edilmemiş bir ülkenin ahalisi. Bunlar düşmanın yaklaşması üzerine silahlı kuvvetler haline gelememiş insanlardır. Açıktan silah taşımaları harp ve kanunlarına uymaları gerekmektedir (Özdemir, 1988: 20).

18 Ekim 1907'de Lahey Konferansı sonunda, kabul edilen sözleşmeye savaş esirleriyle ilgili alt bölümler eklenmiştir. 17 maddeden oluşan bu bölüm şöyleydi.

Savaş esirleri, kendilerini esir eden şahısların veya birliklerin değil, düşman hükümetinin hükmü altındadır. Onlara insani bir şekilde davranılma zorunluluğu bulunmaktadır. Savaşta alınan esirler, zorunlu güvenlik tedbiri gerektiren hallerde hapsedilir ve subaylar hariç rütbe ve kabiliyete göre geçici işçe olarak kullanılabilir. Esirlerin ücretleri ise serbest bırakılmalarıyla beraber kendilerine ödenecektir.

Esirlerin geçimi buldukları ülkenin hükümeti tarafından saptanmakla yükümlüydü, esir buldukların devletin ordusunda yürürlükte olan emirlere itaat edecekler, yakalanan firariler ise disiplin cezasına çarptırılacak ve tekrar esir edilenler savaş esiri sayılıp önceki firarilerinden dolayı kendilerine herhangi bir ceza uygulanmayacaktı. Esirler kendilerinin gerçek ismini ve rütbesini bildirmek zorundaydı. Ters bir durum söz konusunda kendi sınıfından olanların avantajlarından faydalanmasına kısıtlama getirilmiştir. Esir alındıkları ülke kanunu izin verirse savaş esirleri verecekleri söz üzerine bırakılabilir, esirin sözü üzerine de serbest bırakılması zorlanılamazdı. Esir düşülen devlete verilen şeref sözünden sonra serbest bırakılıp tekrar savaş durumunda esir edilirse (silahlanırsa) yeniden esir düştüğünde esir sözleşmesindeki haklarını kullanamaz ve yargılanırdı. Ordu içerisinde yer alan diğer görevlilerinin gazeteci, postacı gibi düşman eline düştüklerinde ordunun yasalarıyla cezalandırılmaları şartıyla esir sözleşmesindeki haklara sahiptir.

Her savaşan ve tarafsız ülkelerde, savaş esirleriyle ilgili olarak bir istihbarat/enformasyon bürosu oluşturulur. Bu büronun görevleri; yer değiştirme, firar, hastanelere giriş ve ölümleriyle ilgili bireysel olan fişleri tutmak için bilgi toplamaktır. Ülke kuralları el verdiği sürece yardım kuruluşları savaşan taraflardan her türlü kolaylığı gösterecekti. İstihbarat ve danışma büroları ise her türlü posta taşımadan muaf tutulacaktı.

Esir edilen subaylar kendi hükümetlerinin karşılaması talebiyle esir buldukları aynı subaylarla aynı aylık ücrete tabi olabileceklerdi. Esirlerin genel nizama uymaları şartıyla kendi dinlerinin gereğini yerine getirmeleri için her türlü serbestlik sağlanacaktı. Esirlerin vasiyetleri yerine getirmeleri defin işlemlerinde rütbe ve sıra göz önüne alınarak aynı kurallar izlenecekti. Barış sağlandıktan sonra ise vatanlarına kavuşmaları mümkün olan en kısa süre içerisinde gerçekleştirilmeliydi. Bu kurallar kara savaşına mensup olanların esirlerle ilgili talimatnameleri olmuştur (Key, 2010: 14).

1.3. OSMANLI DEVLETİ'NDE ESİRLERE İLİŞKİN TALİMATNÂMELER VE BELLİ BAŞLI UYGULAMALAR

Birinci Dünya Savaşı'na dâhil olan Osmanlı Devleti, savaşın başlarında esirlere yapılacak muameleye ilişkin olarak “Üsera Hakkında Talimatnameyi ilan etti. 12 Kasım 1914'ten 3 Ocak 1915 tarihine kadar 90 nüsha halinde ilgili makamlara ve şehirlere gönderilen talimatname, 4 bölüm ve bu bölümler içerisinde bulunan toplam 28 maddeden oluşmaktaydı (Akkor, 2013: 58).

Bu talimatnamenin birinci bölümünde sevki, iskani, kötü muamelelerden korunması, rütbelerine göre muamele edilmesi ve esirlerin insanlık haysiyetine yaraşır bir şekilde davranılması gibi maddeler bulunmaktaydı. İkinci bölümde “Esirlere Verilecek Genel Müsaadeler” başlığı altında esirlerin eşyalarının korunması, mektup koli ve posta ücretlerinden muafiyeti, dinî ayinlerinin serbest olması, iaşe temini gibi esir ve askerlerin hakları belirlenmiştir. Üçüncü bölümde “Tahsisat ve İaşe” başlığı altında bulunan esir edilen komutanların maaşları, sağlık hizmetlerinin devlet tarafından karşılanması ve esirlerin çalıştırılabileceği ücretleri açıklanmıştır. Dördüncü bölümde ise esirlerin haklarının korunması için bir komisyon kurulmasını ve bu komisyonların yapacağı işleri ayrıntılı bir şekilde ele almıştı (Özçelik, 2013: 26).

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin(Kızılay Cemiyeti), Salib-i Ahmer Cemiyeti ve Beynelmîlel Üsera Ajansı, Birinci Dünya Savaşı boyunca ve Millî Mücadele döneminde de esirlerle ilgili bazı işlemleri yürüttüğü görülmüştür. Bu işlemler Harbiye Nezaretince yürütülmüştü. Osmanlı da esirlerin garnizonlara sevk edilmesi ve bu garnizonların kurulması Harbiye Nezareti'ne bağlı olarak kolordu tarafından yürütülmekteydi. Bu garnizonların bağlı olduğu Harbiye Nezareti çatısı altında üsera müfettişliğine bağlı olmuştur. Bu kurum yabancı tutulan esirlerin işlemlerini kontrol etmiş ve denetlemiştir. Kurumun bir diğer görevi ise yabancı ülkelerdeki esir edilen Osmanlı askerlerinin

uluslararası statüye uygun olup olmadığını denetlemek ve haklarının korunmasını sağlamaktır. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Ekim 1920 başlarında Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan esirlerin tek taraflı olarak serbest bırakılmasıyla bu kurum "Muvakkat Üsera Müfettişliği" olarak adı değiştirilmiştir (Çanlı, 1993: 51).

Üsera müfettişliğine dair bazı şubeler mevcuttur. Bunlar: Muamelat Şubesi Müdürlüğü, Tahkikat Şubesi Müdürlüğü, Levazım Şubesi Müdürlüğü ve Sevkiyat Umum Müdürlüğüdür. Bu şubelerin görevleri ise;

Muamelat Şubesi: Bu şubenin kuruluş tarihi belgelerde 17 Aralık 1922 tarihi olarak verilmiştir. Başlıca görevleri esir garnizonlarından gelen esir künye defterleri, vukuat defterleri, tahsisat defterleri, esir işgücünü belirten defterler ve çalıştırılan esirlerle ilgili bazı defterlerin kontrolü idi. Ayrıca, Osmanlı topraklarında bulunan bazı ecnebi sivil esirlerin ilgili bölgelere gitme talepleri dolayısıyla esirlerle ilgili olarak Esir Muamelat Şubesi'nin kurulduğu bildirilmektedir. Şube garnizonlar arası haberleşme işlemlerini yürütmüş, mübadelede esir edilen Türk esirlerin iâşe, iskân ve memleketlerine sevk edilecek olanların esaretten dönen er ve subaylardan yeni bir kıt'a oluşturmasına yardımcı olmuştur.

Tahkikat Şubesi: Esirlerin yazışma işlemlerinin gerçekleştirildiği ve takip edildiği şube olmuştur.

Levazım Şubesi: Esirlerin çamaşır, kıyafet vb. gibi işlemleri ile ilgilenen şubedir.

Sevkiyat-ı Umumi: Sevk ve nakil işlemlerinden sorumlu olan şubedir (Key, 2010: 30).

Birinci Dünya Savaşı'nda yer alan devletlerin 1907 Lahey Sözleşmesi uyarınca hükümlerine genel olarak uyduğu ve esirlerin statü ve haklarının belirlenip korunmaya çalışıldığı görülmektedir. Savaş esirlerinin eksik olan bazı noksanlıkların ikili anlaşmalarla sağlanmaya çalışıldığı görülmüştür (Özçelik, 2010: 4).

Lahey Sözleşmesi ile hazırlanan Osmanlı Üsera Talimatnamesinin 4. Bölümünde yer alan Üsera Komisyonunun 18. 19. 20. 21. 22. ve 23. Maddelerinde alınan karar şu şekilde sıralanmaktaydı.

18. madde: Esir Komisyonunda esirlere ait bir künye defterinin bulunması ve gelen her esir kfilesinin bu deftere aynı sıra ve numarayı takip ederek kayıt edilmesi, her yeni

esir kafilesi geldikçe de bir defaya mahsus olmak üzere doğrudan doğruya Harbiye Nezaretine gönderilmesi karar verilmiştir.

19. maddesi: esirlere ait bir vukuat defterinin olması ve bu defterde ölen esirler var ise ölenlerin eşyaları ile günü gününe kaydedilip bu vukuatların bir kopyası ile her ay sonunda ölenlerin eşyaları ile Harbiye Nezareti Müsteşarlığı'na gönderilmesine karar verilmiştir.

20. maddesi: bu defterde subaylara maaş verildikçe kayıt altına alınmış ve maaş verilen subayların imzaları alınmıştır. Bu defterinde bir örneği Harbiye Nezareti'ne gönderilmesine karar verilmiştir.

21. maddesi: esir olan erbaş askerlerin iâşe, giyim ve hastanelerde tedavi olacak olanların ortaya çıkacak masrafları için Osmanlı askerî birlikleri tarafından zabıt ve cetvellerle düzenlenmesi ve cetvellerin Harbiye Nezareti'ne gönderilmesine karar verilmiştir.

22. maddesi: tutulan esirlerin özel isimlerinin Lâtin harfleri ile yazılması, esir isimlerinin doğru telaffuz edilmesi, her türlü yanlışlığın düzeltilmesi, haberleşme esnasında ortaya çıkacak olan gereksiz işlemlerin önlenmesi açısından uygun görülmüştür. Esir komisyonu imkânları ölçüsünde bu işlemi mahalli memurlardan veya bizzat esirlerin kendilerinden hatta Fransızca bilen yerli halktan istifade edebilmeleri uygun görülmüştür.

23. maddesi: komisyon her ayın son gününde garnizonda bulunan esirlerin mevcutlarını özel bir defter halinde kaydederek vukuat veya eşya cetvelleri ile birlikte Harbiye Nezareti'ne gönderilmiştir. Esir komisyonda tutulacak kayıtları açıkça ifade edilmiştir. Osmanlı Üsera Talimatnamesi'nde ki maddeler Osmanlı ordusu tarafından esir alınan askerin Üsera Garnizonluklarına sevk edilmesi ve esirlerin kendileriyle beraber ayrıntılı bir şekilde kayıt altına alınmasını defterlere kayıt etmiştir.

Savaşın çeşitli cephelere yayılması ile birlikte alınan yabancı esirlerin sayısında da artış yaşanmıştır. Esir garnizonlarındaki esirlerin artması kayıtları ve takip edilmeleri sorun olmaya başlamasıyla Harbiye Nezareti'ne Bağlı Üsera Muamelat Şubesi'nin kurulmasına karar verilmiştir. Lahey Sözleşmesi hükümlerinde Osmanlı Hükümeti'nde esirlerin kayıtlarının doğru bir şekilde verilmesi ve bu bilgilerin Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile paylaşılması gibi nedenlerden dolayı Üsera Muamelat Şubesi'nin yanında Üsera Komisyonlarının kurulmasına karar verilmiştir. Harbiye Nezareti, Esir Komisyonu, Esir Muamelat Şubesi ve Kızılay Şubesiyle 15 Mayıs 1915 tarihinden itibaren koordineli bir

şekilde çalışmaya başlamıştır. Künye, vukat ve tahsisat olmak üzere üç adet kayıt defteri tutuluyor, esirlerin iskânı, iaşe ve hastaların tedavisinin kayıt altında tutulmaları sevk ve idareleri için üsera komisyonu kayıt altına alıyordu. menzil müfettişliği esirlerin bağlı bulunduğu garnizonlukları ülkenin tamamında etkili olabilmesi için esirlerin garnizonluklara sevk edilmesi, kayıt altına alınması, vefat ve tahliyeleri gibi kayıtların daha gerçekçi bir şekilde yürütülmesini sağlamaya çalışıyordu. Esir Muamelat Şubesinin yanında Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin esir listelerinin tutulması ve gerektiğinde bunu Harbiye Nezareti'ne gönderilmesi sağlanıyordu.

Yurt dışındaki esir edilen Türk askerleri hakkında bilgi ise Hilal-i Ahmer Cemiyeti aracılığı ile istenmekte ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bu bilgiler Uluslararası Salib-i Ahmer Cemiyeti tarafından verilmekteydi. Esirlerin cetvellerde ki isimlerinin Türkçe yazılı olması halinde hüviyetlerinin tam tespiti yapılamadığı bu isimlerin yanında Lâtin harfleri ile yazılması eklenmiş, Osmanlı esirlerine ait cetvellerinde Bab-ı Ali'ye tebliğ edilmesi aynı şekilde Amerika Birleşik Devletleri Sefareti aracılığı ile sağlanmaktaydı (Özçelik, 2010: 46).

Bu konu hakkında Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği'nin göndermiş olduğu yazı da Lahey Sözleşmesince esir alınan İngiliz askerlerinin özel durumunun ele alındığını bilmektedir. Savaş durumunda Amerika Birleşik Devletleri Elçiliği, Osmanlı Devleti ile İngiliz esirlerin durumu ve iaşeleri hakkında bilgi verilmiş ve aracılığı sağlanmıştır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA], 1916: HR_SYS_02221_00045_010).

Türkiye de yaşanan ve düşman devletlerin tebaasına mensup olanların harp esiri olarak tutuklanan şahısların isimleri, aileleri, doğum yeri ve memleketleri tevkif sebeplerini belirten cetvelleri ise polis müdürlüğünce hazırlanıyordu. Sivil esirlerle tutulan cetvellerde düşman devletlerin vatandaşlarının gönderdikleri yerler, isimler ve unvanlar kaydedilmekteydi. Yabancı ülkelerde bulunan Osmanlı esirleri ile mübadelede isimlerinin karşısına özel haneye işaret verilmiştir. Felemenk Sefareti'nin isteği doğrultusunda Ankara da ikamet ettirilen Rus esirlerin yaşadığı dokuz hane de kaçır kişinin bulunduğunu ve Ankara Vilayeti tarafından düzenlenen bir defterin sefaretnameye gönderilmesini ve bu takibin Osmanlı kurumlarınca yapılması Osmanlı Devleti'nin meseleye yakın bakması açısından önem arz etmektedir.

İngiltere ve Fransa hükümeti, Birinci Dünya Savaşı boyunca devletlerarasında sorun olan esirlerin listelerinin karşılıklı olarak paylaşımını, problemlerin çözülebilmek için esir listelerini karşılıklı olarak değişebileceğini kabul etmiştir.

Osmanlı Hariciye Nezareti de, Amerika Sefaretinden, Kanada ve İngiltere sömürgelerinde bulunan Osmanlı esirlerinin listelerinin bildirilmesi halinde Osmanlı topraklarında yer alan İngiliz ve Fransız asker, sivil harp esirlerinin E-10 İngiliz denizaltından kurtarıp ve Fransız Safir isimli gemiden esir edilen mürettebatın isimlerinin listesini vereceğini belirtmiştir.

Bu gelişmelerin yaşanmasının ardından savaşan devletler aralarındaki esir listelerinin karşılıklı olarak paylaşılmasını Salib-i Ahmer ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin gerçekleştirmesini kabul etmişlerdir.

Devletlerin esirlerin değişimine yönelik bu kabullerinden sonra Osmanlı Hükümeti, İngiliz, Fransız ve Rus esirlerinin mensup buldukları kıta, rütbe, esir edildikleri yer ve tarih, eşyaları, kimlik bilgileri, vefatına neden olan hastalık ve gömüldükleri yerler gibi bilgilerin belirtilen listelerde hazırlanarak Hilal-i Ahmer Cemiyeti aracılığıyla düşman devletlere bildirmiştir.

Esirlerin listeleri Kızılay ve Kızılhaç tarafından doğrudan bir şekilde değişme olmamış Hilal-i Ahmer Cemiyeti savaş esirlerinin listelerini öncelikli olarak Harbiye Nezareti'nin onayına verilip izin alındıktan sonra her ülke ile ayrı ayrı olmak koşuluyla karşılıklı olarak Salib-i Ahmer Cemiyeti ile paylaşmıştır.

Savaşan devletler esir listelerini karşılıklı olarak uluslararası Salib-i Ahmer ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti aracılığıyla yoğun bir şekilde göndermeye başlamışlardır. Devletin birbirleri ile diplomatik ilişkilerinin olmadığı bir dönemde esir listelerinin değişimi için uluslararası Salib-i Ahmer Cemiyeti ve tarafsız ülkelerin elçilikleri aracılığıyla hükümetlere bildirilmekteydi.

Değişim yapılan ülkelere sağlıklı bir tatbikat yapılabilmesi ve haber alınamayan esirlerin listelerinin kendi ülkelerinin alfabeleriyle beraber Lâtin harfleri ile de yazılmasını istemektedir.

Uluslararası Cenevre Salib-i Ahmer Cemiyeti'nin Milli Salib-i Ahmet Cemiyeti ile yaptığı anlaşma nedeniyle savaşan devletler arasındaki yaralı ve sivil esirlerin isimleri karşılıklı olarak değiştirilmiştir. Bu bağlamda Osmanlı ülkesinde bulunan harp ve harp

sırasında esir edilen düşman devletlerce sivil şahıs isimleri umumi vilayet ve mutasarrıflıklarla tanzim edilmiş ve Dâhiliye Nezareti'ne gönderilip bildirilmiştir.

Değişik tarihlerde Osmanlı ülkesindeki İngiliz esirleri Fransız esirleri ve Rus esirleri listelerini tarafsız ülkelerin sefaretnamesi gibi faaliyetlerin Osmanlı Hükümeti'nin Lahey Sözleşmesi hükümlerini yerine getirdiğini göstermekteydi (Özçelik, 2010: 47).

Birinci Dünya Savaşı'nda başlamasıyla 14 Kasım 1914'te padişah Abdülmecit tarafından "Kutsal Cihat" ilan edilmişti. Böylece Osmanlı Devleti resmen İtilaf devletlerine savaş açmıştı. Osmanlı Devleti'nin bu savaşta açmış olduğu cepheler Kafkas Cephesi; Alman genelkurmayının isteği doğrultusunda Ruslara karşı meydana getirilirken Kanal Cephesi ise İngilizlere karşı oluşmuştur. Diğer cepheler ise Çanakkale, Irak, Suriye-Filistin, Hicaz ve Yemen, İran ve müttefik devletlere yardım amacıyla Romanya, Makedonya ve Galiçya'daydı. Osmanlı Devleti bu cephelerde savaşan tahmini 200.000 esir vermekle birlikte 25.000 civarında esir asker ele geçirmişti.

Cephelerde esir alınan askerler yaralı iseler öncelikli olarak hastanelerde tedavi altına alınıyordu. Tutsak düşen esirler Türk yetkililer tarafından kendilerine gösterilen insani değerle mektupla ailelerine durumu bildiriyordu. Sağlıklı olarak ele geçirilen askerlin öncelikli olarak künyelerinin belirlenmesi ve sorgulanması için esir garnizonluğuna sevk işlemleri gerçekleştirilir yaralı olanlar ise hastanelere tedavi gördükten sonra garnizona gönderilirdi. Sorgulamada esirin adı, babasının adı, künyesi, rütbesi bağlı bulunduğu askeri birliğin ayrıntılı bilgisi öğrenilir. Ayrıca, katıldığı askerî hareketler, planlar ve lojistik durumu gibi düşman orduları hakkında bilgiler öğrenilmeye çalışılırdı. Bu konu hakkında konuşmak istemeyen esirlere ise hiçbir zorlama yapılmazdı.

Osmanlı ordusu, İtilaf devletleriyle savaştığı bütün cephelerden esir almış bulunuyordu. Kafkas Cephesi'nde Rus ordusundan esir alınırken, Suriye Cephesi'nde gerçekleşen Gazze ve Selman-ı Pakt muharebeleriyle Irak ve Çanakkale gibi cephelerde ağırlıklı olarak İngiliz ordusundan ve az da olsa Fransız ordusundan esir alınmıştı (Özçelik, 2010: 32).

2. BÖLÜM

2. GENERAL TOWNSHEND’I ESARETE GÖTÜREN SÜREÇ VE BU ESARET BAĞLAMINDA MUHTELİF DİĞER GELİŞMELER

2.1. 19. YÜZYIL AVRUPASI ve 19. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ’NİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılma devridir. Bu yüzyılın imparatorluk için önemli bir husus arz etmesinin nedeni son dönemlerde yapılan savaşlardan alınan toprak kayıplarıyla beraber Fransız İhtilali’nin getirmiş olduğu nasyonal akımın etkisiyle, kendi sınırları içinde yaşayan yabancı milletlerin birer birer kopması, bağımsızlıklarını kazanarak imparatorluktan ayrılmalarıdır. Bu imparatorluğun dağılma ve çöküşünde hızlı bir etken olmuştur. Yunanistan 1829 yılında Sırbistan, Romanya ve Karadağ ise 1878’de, Bulgaristan 1908’de ve son olarak da 1912’de Arnavutluk bağımsızlıklarını kazanmıştır. Dikkat edilecek olursa bu milletlerin hepsi Müslüman olmayan milletlerdir. Nasyonalizm akımı ilk önce Müslüman olmayan unsurlar üzerinde etkisini göstermiştir. Yabancı milletlerin Avrupa topraklarında yaşıyor olmaları milliyetçilik akımının etkisini daha hızlı bir şekilde tesir ettiği gibi Avrupa devletlerinin de Osmanlı iç işlerine karışmasını kolaylaştırmıştır. Milliyetçilik akımının etkisi bu kadarla sınırlı değildir. Geç bir zamanda olsa Müslüman Araplar üzerinde de etkisini göstermiştir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında Arap halkları arasında bağımsızlık hareketinde bulunulmuştur. 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılma ve yıkılma sürecine giden yolu açtığını göstermektedir (Armaoğlu, 1983: 43).

Birinci Dünya Savaşı bir anda patlak vermiş bir savaş değildir. Bu savaşın öncesi ve savaşa neden olan birtakım olaylar zinciri yaşanmıştır. Bunlardan kısaca bahsetmek gerekirse; daha önce kısmen bahsedildiği gibi 1789-1815 yılları arasında Avrupa’yı hızlı bir şekilde tesiri altına almış Fransız İhtilali’nin ortaya çıkarmış olduğu fikir akımlarıydı. Bu fikir akımları Avrupa siyasal hayatını etkisi altına alacak ve neredeyse günümüze kadar da devam ettirecekti. Yani Birinci Dünya Savaşı’nın köklerini 1815-1914 yılları arasında yaşanmış olan siyasal ve diplomatik gelişmeler bulunmaktadır. Bu sebeple 19. Yüzyılın tarihi silsilesini çıkarmadan Birinci Dünya Savaşı’nı ve yaşanan sonuçlarını anlamak mümkün değildir.

1815-1914 yıllarının nitelikleri itibariyle iki farklı kısma ayrıldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi; 1815-71 devresi, ikincisi ise 1871-1914 devresidir. Birinci kısım direk

olarak Fransız İhtilali ve bu ihtilalin ortaya çıkarmış olduğu fikir akımlarının millî birlik hareketlerinin bir sonucudur. 19. Yüzyılın genel yapısından bahsetmek gerekirse Avrupa'nın siyasal yapısında birtakım meydana gelen değişiklikler kuvvet münasebetlerini ve milletlerarası yeni yapıdaki güç dengelerini ihtiva etmektedir. 19. Yüzyılda yaşanan bu milletlerarası münasebetlerde Afrika, Uzak Doğu gibi yeni yerlerde ve Birleşik Devletler, Japonya gibi Avrupa'nın dışında yer alan kuvvetlerde dâhil olmuştur. Milletlerarası yaşanan bu durumların yeni alanlara ve milletlere olan etkisinden söz etmek gerekmektedir (Armaoğlu, 1983: 15).

Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasında görünen neden içerisinde 28 Haziran 1914 gününde yaşanan Avusturya-Macaristan Arşidükü François Ferdinand'ın Saraybosna'da bir Sırp tarafından öldürülmesi hadisesi ile başlamıştır. Bu hadise neticesinde Avusturya'nın Sırbistan'a savaş ilanı ve Rusya, Sırbistan ve Almanya'nın da Avusturya'yı ard arda takip etmesi, Avrupa'da çok kısa bir süre içerisinde dünya çapında sürececek olan bir savaş başlatmıştır. Bu kadar hızlı bir gelişme yaşanmasında 1908'de Bosna-Hersek Buhran'ından beri Avusturya ve Sırbistan arasında yaşanan gerginlik de başlıca rol oynamıştır (Armaoğlu, 1983: 82).

Yaşanan suikast olayı neticesinde Sırbistan Hükümeti'ne 23 Temmuz akşamı bir ultimatom verildi. Avusturya-Macaristan Hükümeti ağır şartlar içeren bu ultimatomu Sırbistan'ın kabul etmesini beklemiyordu. Bu noktada Rusya müdahale etti ve ultimatomda yer alan şartların büyük bir kısmının kabul edilmesi için Sırbistan'a bildirdi. Rusya Avusturya-Macaristan'a daha fazla yaptırıma izin vermeyeceği konusunda uyarıda bulundu (Westwell, 2012:14).

Avrupa'da Almanya siyasal birliğini geç tamamlamış ve Almanya Başbakanı Prens Bismarck'ın gözetiminde süre gelen bir denge grupları süreci Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 1888'de ölümüyle yerine geçen II. Wilhelm de dış siyaseti ele alarak Bismarck'ın, Rusya'ya gereğinden fazla önem verildiğine inandığını ve Almanya'nın Rusya ile anlaşmalarını yenileyerek sömürgecilik faaliyetlerinin yeni hayat sahası olarak Osmanlı İmparatorluğu'nu görmekteydi. II. Wilhelm, Osmanlı Devleti'ne yapmış olduğu ziyaretler neticesinde (1889 ve 1898'de iki defa) Osmanlı İmparatorluğu'ndaki nüfuzunu arttırmıştır. Diğer bir yandan Almanya endüstri deki İngiliz hegemonyasını da tehdit etmeye başlamış ve Almanya 1890'lar da dünyanın en çok üreten dördüncü ülkesi olarak kendine yer edinmekteydi. İngiltere, Kırım Savaşı sonrasında Almanya'nın serbest bir şekilde hareket etmesine karşı birtakım kısıtlamalarla tedbir almıştır. İngiltere'nin müttefikleri bulunan

Fransa ve Rusya da Almanya'nın bu yayılmasında endişe duymuşlardır. Fransa'nın Almanya'ya karşı Rusya ile 1894 yılında bir anlaşma yaparak ittifak olmuşlardır. İşte Almanya bu olaylar zinciri neticesinde Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında böyle bir tavır içerisinde Avusturya-Macaristan'dan yana bir tavır sergilemiştir.

Almanya ve Rusya, müttefik oldukları devletleri çeşitli sebeplerle engellemişlerdi. Ancak, bu sefer de taraflar arasında meseleyi halletmede kesin olarak kararlıydılar. Almanya, Fransa ve Rusya karşısında iki cephe de birden savaşmak zorunda kalacaktı ancak bunun için Almanya bir plan hazırlamıştı ve bu plana göre Fransa altı hafta içerisinde yenilecek bu süre zarfında Rusya oyalanacaktı. Rusya'nın coğrafi konumu nedeniyle savaşa geç hazırlanacağı düşünülmüştür. Rusya, Temmuz ayında seferberlik ilan etmiş, Almanya, Rusya'ya bu seferberliği durdurması için ultimatö vermiş olsa da etkili olmamış ve 1 Ağustos da Rusya'ya savaş açmıştır. Almanya'nın planı Fransa'ya Belçika üzerinden saldırmaktır. Belçika'ya toprak bütünlüğünü koruyacağına ve zararlarının karşılanacağına yönelik garanti vermiş ve geçiş izni istemiştir. Ancak, Belçika, İngiltere'nin tek tarafı olarak herhangi bir yükümlülük getirmeyen politikasına güvendiği için Almanya'ya red cevabı verince 3 Ağustos tarihinde Belçika'ya 4 Ağustos tarihinde ise İngiltere'ye savaş açılmıştır. Çatışmalar başlangıçta bir Avrupa savaşı gibi bir görünüm verse de Osmanlı İmparatorluğu'nun katılımıyla dengeler değişmiş ve bir dünya savaşı halini almıştır (Eraslan, 2002:340).

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti ile mücadele eden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu idare eden Habsburg Hanedanlığı tarihteki gibi değildi. Almanya'nın desteği ile ayakta durabilen ve Balkanlarda bulunan küçük devletlerle bile zor başa çıkabilen bir Avusturya-Macaristan mevcut bulunuyordu. Almanya gibi güçlü bir devlet değildi dolayısıyla bunu kabul etmeye mecbur bırakılmıştı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Balkanlar ve bugünkü Orta Avrupa'daki gibi toprak bütünlüğünü koruyabilmek için Rus ve İtalyanlara karşı Almanya'ya muhtaç bir konumda yer alıyordu. İngiltere, Rusları dost kabul eden stratejisinden beri Avusturya-Macaristan da 1870'lerden itibaren Almanya'nın mutlak yardımını almaktaydı. Bu şekilde Almanya'nın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ilhakını önlemekteydi.

İtalya, tıpkı Almanya gibi geç dönemde bir sömürgecilik politikası izlemeye başlamıştı. Önceleri Avusturya korkusu yüzünden İngiltere ve Fransa'ya yakınlaştı. Fransızların 1882'de Tunus'a yerleşmeleri üzerine Almanlara yönelen İtalya, 1882 yılında Avusturya ile ilişkilerini iyileştirerek üçlü ittifak kurmuştur. İtalya 1914 yılına kadar bu

ittifakla devam etse de daha sonra Fransa'nın Fas'taki hâkimiyeti tanıyarak bu devlet ile arasını düzeltme ve Birinci Dünya Savaşı yaklaşırken oluşan stratejisinde değişikliğe gitmiştir. Fransa da İtalya'nın Trablusgarp ve 12 Ada hususundaki menfaatlerini desteklemiştir. İtalya, Fransa ile olan ilişkilerini geliştirirken de bir yandan da İngiltere ile olan dostluğunu kuvvetlendirmiştir. Birinci Dünya Savaşı tam başladığı dönemde Temmuz 1914'te tarafsızlığını ilan ederek Almanları hüsrana uğratmış ve İtilaf devletleri ile gizli bir ortaklaşmanın içinde yer alarak taraf değiştirmiştir. İtalya, Trablusgarp ve Habeşistan karşılığında İngiltere ile anlaşmıştır. Almanya, temmuz ayına kadar İtalyanlardan ümidini kesmemiş ancak İtalyanlar geri dönüş niyetinde dahi olmamışlardır. İtalya, İtilaf devletlerinin yanında yer alarak menfaatlerini korumak ve yeni menfaatler elde etmek için strateji değişikliği yapmıştır (Arslan, Selçuk, 2015: 6).

20. Yüzyılın başlarına doğru Rusya, çok geniş sınırlara ulaşmış ve nüfusu da bir o kadar artmış durumdaydı. Ancak, üretim açısından rakiplerine oranla epey geride kalmıştı. Rusya, görünüşte bir tarım ülkesiydi ve iş gücünün üçte ikisi tarımla uğraşıyor, millî gelirin yarsından fazlası tarımdan elde ediliyordu. Pamuklu dokuma endüstri alanında en dinamik alan olmuştu. 19. Yüzyılın ilk yarısında sanayileşmede belirgin bir nitelik kazandı. Kırım Savaşı ile Rusya tarım ve sanayi alanından elde ettiği gelirin gerçekliği ile yüzleşti. Bu durumda Rusya serfliğin (kölelik) 1861'de kaldırılması olmak üzere pek çok alanda hızlı bir reform sürecinin başlamasına neden oldu. Sanayi üretiminde 1890'larda ciddi bir artış yaşandı. Sanayi deki artışın nedeni demir yolu inşası programları ve bundan kaynaklanan madencilik ve metalürji sanayisindeki gelişmelerden kaynaklanmıştı. Demir yolunun kontrolü devletin denetimi altına alınmıştı. 1904-1905 Japon-Rusya Deniz Savaşı Japonya'da nispetle Rusya'nın geri kalmışlığı yüzüne vurulmuş aynı zamanda siyasî ve sosyal bir dizi hareketin de başını çekmiş bulunuyordu. Rusya'nın kaydettiği tüm gelişmelere rağmen batının gerisinde kalmıştı (Gündoğdu, 2014: 24).

Uzak doğu da yaşanan gelişmelerde ise; Çin 19. Yüzyıla kadar kapılarını dünyaya kapatmıştı. Sadece Kanton Limanı aracılığıyla ticaretinde büyük paya sahip İngiltere bulunmaktaydı. Çin Hükümeti, 1766'da afyon ithalatını yasakladı bu durum İngiliz ticaretini büyük zarara uğratmıştır. 1839 yılında İngiltere ile Çin arasında "Afyon Savaşı" başlamıştı bu savaşta Çin iki yüzyıldır değiştirmedeği dış politikasını değiştirmek ve kapılarını Batılı güçlere açmak zorunda kalmıştır. ABD ve Fransa 1844 yılında yaptıkları anlaşmalarla İngiltere gibi eşit haklara sahip oldular. Çin zorla kabul ettirilen bu anlaşmalara uymamak için sürekli olarak direnme gösterse de Batılı güçler, 1860'lara da

Çin'den büyük çıkar elde etmişlerdi. Rusya Kırım Savaşı'ndan sonra Çin ile ilgilenmeye başladı ve 1858'de Kuzey Çin'de bazı toprak elde etmiştir.

Batılı güçler Afyon Savaşı'nın ardından Japonya ile de ilgilenmeye başladı. İlk girişim ABD'den geldi. 1853'te Japonya üzerine bir filo gönderdi ve Japonya ABD'nin teklifini kabul etmek zorunda kaldı. Ancak, bu durum Japonya'da büyük tepkilere neden oldu anlaşmayı imzalayan Şoğun suçlanmaya başlandı ve 1858'den itibaren Japonya iç karışıklıklara sahne oldu. Buna rağmen ülke de batıların metotlarını anlamak ve yabancı etkisine müdahale edebilmek için düşünen aydın bir kesim de ortaya çıkmaya başladı. 1867' de ise tahta genç bir imparator çıkmıştı. Mutsuhito, "Meiji Restorasyonu" ile Japonya da köklü reformlar dönemini başlatmış oldu. Şoğun Hükümeti'ne 1868'de son verilmiş, Daimyoluk (12. ve 19. Yüzyıllar arası Japonya'da hüküm sürmüş olan en güçlü feodal hükümdar) ise 1871'de kaldırılarak feodal sistem kaldırılmıştır. Böylece batı örneğine göre bir hükümet kurulmuştur. Avrupa usulüne göre bir devlet oluşturulmaya başlandı. Yapılan reformlar sonucu endüstride gelişme görüldü ve böylece Japonya 19. Yüzyılın başlarına doğru güçlü bir devlet haline geldi (Bodur, 2013: 34).

2.2.İNGİLTERE'NİN TÜRKİYE BAĞLAMINDA STRATEJİLERİ

İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında ilişki, başlangıçta birbirilerini ilgilendiren doğrudan bir durumun bulunmaması sebebiyle pek görülmemiş, daha sonra 16. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'in önemli bir kısmına egemen olmasıyla ticarî ilişkiler şeklinde kendini göstermiştir (Saygı, 2011: 1). İngiltere, Osmanlı Devleti'nin Avrupa dengesi açısından dostluğunu elde etmek istemiştir (İnalçık, 1998: 14). İngiltere, Osmanlı ülkesine ilk sefiri 1583 yılında göndermiş (Saygı, 2011: 2) ve muhtelif yerlerde konsolosluklar açmıştır. Osmanlı Devleti tarafından İngiliz tüccarlarına ticarî ayrıcalıklar verilmiş, bu ayrıcalıklar sonrası süreçte de devam ettirilmiştir (Uyar, 2007: 9). İki ülke arasında ticarî ilişkilere paralel olarak siyasî ilişkiler de şekillenmiş, ancak 17. Yüzyılın sonları ile birlikte Türk-İngiliz ilişkilerinde bir duraksama gözlenmiştir. Takip eden yüzyılın başlarında ortaya çıkan siyasî ilişkilere dayalı ticarî ilişkiler kısmen sönükleşmiş ve İngiltere, Osmanlı Devleti'nin maruz kaldığı Rus tehdidi karşısında tercihini Rusya lehine kullanmıştır (Uyar, 2007: 10).

Rusya, İngiltere ve Osmanlı Devleti'nin birbirileri nezdinde karşıtlıklar ve menfaatler doğrultusunda Osmanlı Devleti-İngiltere yaklaşması söz konusu olmuş, bu yaklaşmayı Fransa'nın Mısır'ı işgali de kuvvetlendirmiştir (Kürkçüoğlu, 1985: 18).

Osmanlı Devleti, 1794'te Londra'da daimi büyükelçilik açmış (Kurat 1952: 13, Armaoğlu, 2000: 404; Uçarol, 2000: 108), siyasî ilişkilerin gölgesinde ticarî ilişkilerde de bir gelişme görülmüştür. İngiltere, 19. Yüzyıl ile birlikte Osmanlı Devleti'nin mevcudiyetini kendi menfaatlerini elde edebilmek için diplomasisinin esası kabul etmiştir (Melek, 1983: 10, Kurmuş, 1974: 23). İngiltere ve Fransa, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı ile ortaya çıkan durumdan, Rusya'nın Osmanlı Devleti yanında yer almasından ve Rus savaş gemilerinin boğazlardan serbestçe geçişlerinin kabulünden rahatsız olmuşlardır (Armaoğlu, 1997: 200, Uçarol, 2000: 172). Ancak, her şeye rağmen adı geçen bu devletler tarafından politik statüleri istikametinde Osmanlı Devleti'nin sınırlarının korunması gerektiği hususu önemli addedilmiştir. İngiltere, 1838'de Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ticaret yapma imkânına kavuşmuş ve bu durum Osmanlı Devleti'nin muhtelif gelir kaynaklarından mahrum kalmasının yolunu açmıştır (Kıray, 1995: 92).

İngiltere ve Fransa, yeniden beliren İstanbul ve boğazlara yönelik Rus tehdidi için Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması hususunda bir mutabakata varmışlar (Rasim 1987: 169), Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki niyetlerinin 1877 yılına kadar ertelendiği edildiği anlaşılmıştır. 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin bölünüp parçalanmasında önemli bir eşik olmuş, İngiltere, Osmanlı Devleti'nin devamından yana olan politikasını terk ederek onun bölünmesi ve parçalanmasını esas almaya başlamış, kontrolü altında Osmanlı Devleti'nin yıkılıp toprakları üzerinde kendine bağımlı devlet ya da devletçiklerin kurulmasını arzu etmiştir. Osmanlı Devleti'nin deniz üsleri İngiltere açısından işgale açık bir hâle düşmüştür (Temel, 1998: 120-124).

İngiltere, Osmanlı Devleti açısından artık en önemli tehdit olarak görülmeye başlanmış, İngiltere, Fransa ve Rusya karşısında Avrupa'da güç olarak beliren ve kuvvetler dengesinde önemli bir unsur olarak ortaya çıkan Almanya'ya yaklaşmıştır. Türkleri Avrupa haricinde görmek isteyen İngiltere, Balkanlarda tercihini Balkan ülkeleri lehine kullanmış (Akşin, 2004: 65) ve Osmanlı Devleti içerisinde bulunan gayri Müslim ve gayri Türkleri isyana teşvik etmiştir (Uçarol, 2000: 453). Birinci Dünya Savaşı'na giden yol aralanmış, oluşan bloklar doğrultusunda İngiltere, 5 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti'ne, Osmanlı Devleti de İngiltere'ye ve bağlaşıklarına savaş ilan etmiştir.

Osmanlı Devleti, Çanakkale'de, Suriye'de, Filistin'de, Arabistan'da ve Irak'ta İngiltere ile karşı karşıya gelmiş, bu savaşta Osmanlı Devleti Çanakkale Cephesinde ve Irak Cephesi'nde başarılı olmuştur.

Yukarıda da kısmen bahsedildiği gibi İngiltere tarafından 1791-1878 yılları aralığında menfaatleri doğrultusunda Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü muhafazaya yönelik bir politika esas alınmış, 1878 Berlin Antlaşması'yla bu politika terk edilerek Osmanlı Devleti'nin yıkılması halinde onun toprakları üzerinde menfaatlerini gözetecek devletler tesis edilmesi siyasetine yönelinmişti. Bu bağlamda İngiltere, Kıbrıs'ı, Mısır'ı işgal etmiş (Burçak, 1946: 40), Anadolu'da Ermeni ve Kürt devleti kurulması çabası içerisinde olmuş, Hint Yolu'nun güvenliği temelinde Batı Anadolu'da Yunanları desteklemiştir.

Avrupa'nın büyük devletlerinden olan İngiltere, Fransa ve Rusya Birinci Dünya Savaşı'nın gidişatı doğrultusunda değişikliklere uğrayacak hedefleri devamlı yenilemişler, askerî bir ittifaka sahip olamamışlar, stratejiler ve hedefler tespit etmemişler, dolayısıyla aralarında uyuşmazlıklara rastlanmıştır. Bu devletlerin her biri kendisi için bir diğerini rakip görmüştür (Gülboy, 2009: 58-59). Zira İtilâf devletleri içerisinde kendisini başat gören İngiltere, Sykes-Picot Antlaşması'yla Fransa'ya bırakılmış olan Kilis'i, Antep'i Maraş'ı ve Urfa'yı Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hemen ardından işgal etmişti (Özüçetin ve diğer, 2020: 411) .

Başlangıçta İngiltere Hint ticaret yolunun güvenliğini, Orta Doğu politikasının odağında tutmuş sonra Süveyş Kanalı'nın açılması Akdeniz suyollarının güvenliğini de artırmıştı. 20. Yüzyılda İngiltere'nin Akdeniz'deki menfaatlerine petrol de dâhil olmuş, bu konuda her türlü tehdidin etkisiz kılınması yönündeki kararlılık, İngiliz diplomasisinin esası kabul edilmiştir (Öke, 2002: 31, Görgülü, 1993: 155).

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordularının mukavemeti ve planların aksaması, İngiltere'yi Orta Doğu'da yerel güçlerle işbirliği kurmaya sevk etmiştir. İngiltere, bölgedeki menfaatlerinden güvende olmak için tampon yeni devletler oluşturulması politikasında Fransa ile uzlaşma arzusunda olmuştur (Öke, 2002: 31, Şahin ve diğer, 2014: 106-108). İngiltere için Osmanlı Devleti mutlaka mağlûp edilmesi gerekirdi. Zira aksi bir durum, güneş batmayan imparatorluğun sonu anlamına gelecekti.

2.3. OSMANLI DEVLETİ'NİN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINA GİRMESİ

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi Avrupa Savaşı gibi görünen bu savaşın dünya savaşı haline getirilmesi ile sıkı sıkıya bir bağlantısı vardır. Savaşın başlamasına yakın olan günlerde Osmanlı Devleti iki savaş zırhlısı bekliyordu. Sultan Reşadiye ve Sultan Osman 1911 yılında İngiliz tezgâhına ısmarlanmış Osmanlı

drenotlarıydı. 1914 yılı Temmuz'un da Sultan Osman'ın yapımı tamamlanmış, Sultan Reşadiye ise bitirilmek üzereydi. Osmanlı Devleti, gemileri almak için Türk denizcileri göndermişti. Bu gemilerin yapımı için gerekli olan para ise halktan toplanan yardımlarla sağlanmış ve Türk kamuoyu bu konuda yakından ilgilenmekteydi.

Osmanlı Devleti, sınırları içerisine girmelerini sabırsızlıkla bekliyordu. Gemilerin alınacağı gün 1 Ağustos 1914'de İngiliz Hükümeti ambargo koydu ve Osmanlı Devleti'nin kendi paralarıyla yaptırdığı gemileri vermeyi reddetti. Osmanlı Devleti'nin Karadeniz de Rusya'ya, Adalar Denizi'nde ise Yunanlılara karşı üstünlük sağlamayı düşünmüş ve ümitleri boşa çıkmıştı. Gemiler için ödenen yedi milyon altın para da İngiliz kasalarında hapsedilmiş duruyordu. Osmanlı kamuoyu bu olay neticesinde İngiliz Hükümeti'ne ateş püskürüyordu ve İngiliz-Osmanlı ilişkileri kopma noktasına gelmişti (Burak, 2004: 63).

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesinde İngilizlerle yaşanan sorunlar etkili olmuştur. 10 Ağustos tarihinde iki Alman zırhlısı İngiliz kovalamasından kaçarken Marmaray Denizine sığınmış ve Osmanlı Devletinin savaşa girmesi artık pek uzak bir noktada görünmüyordu. İtilaf devletleri, Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın emri doğrultusunda Marmaray'a alınan bu gemilerin silahtan arındırılıp bir limana çekilmeleri ve kendilerine teslim edilmeleri istendi.

Osmanlı Devleti ise bu gemileri satın aldığını ve Alman mürettebatının da Osmanlı hizmetine alındığını bildirdi. Bu gemiler, Sultan Reşadiye ve Sultan Osman gemilerinin yerini dolduracaktı. Osmanlı Devleti savaşa hazır değildi. Savaş isteyen Saray Hükümeti (Enver, Talat ve Cemal paşalar hariç) halk savaş istemiyordu. İtilaf devletleri Türkiye'nin tarafsız kalmasını isterken, Almanya ve Enver Paşa savaşa çok istekliydiler. Almanya'nın amacı savaşın getirmiş olduğu askerî yükü hafifletmek, çembere alınmamak olarak planlarken, Enver Paşa, savaşı Almanların kazanacağına inanıyor ve bundan faydalanarak Osmanlıyı eski gücüne kavuşturup Türk-İslam birliğini yeniden kurmak istemekteydi. Almanların sürekli savaş istemeleri ve kışkırtmaları üzerine Enver Paşa, 27 Ekim 1914'te Donanma Komutanı Amiral Souchon'a gizli bir emir verdi. Bu emre göre; Amiral Karadeniz'e açılacak ve Rus limanlarını bombalayacaktı. Amiral Souchon, 29 Ekim tarihinde Novorosky Limanı'nı bombalayarak emri yerine getirmişti. Böylece Rusya, 1 Kasım'da, İngiltere, 5 Kasım'da Osmanlı Devleti'ne savaş açtılar. Böylece Osmanlı Devleti savaşa girmiş oldu.

Osmanlı Devleti, İngilizlerle dört cephede savaş verdi bu cepheler: Filistin-Suriye, Çanakkale, Yemen-Hicaz ve Irak-İran cephesi olmuştur. İngilizler, Osmanlı Devleti'nin yenilmesine büyük önem veriyorlardı. Çünkü bu savaşı Almanya ve Osmanlı Devleti'nin kazanması, üzerinde güneş batmayan imparatorluğun sonu demektir. Açılan bu cephelerden Irak-İran Cephesi'nde kazanılan zaferlerden biri de Kût-ül Amara' da elde edilmişti (Kocabaş, 2003: 230).

2.4. KÛT-ÛL AMARA'DA TESLİM OLAN İNGİLİZLER

Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi Çanakkale veya Selanik'teki gibi müttefiklere yardım götürmeyi amaçlayan bir cephe olarak açılmıştı. Burada amaç İran Körfezi yakınlarında yer alan petrol yataklarının İngiltere için hayati bir öneme sahip olmasıydı. 1914 yılının aralık ayında İngilizler Kurna'yı ele geçirdi. 12 Nisan 1913'te ise Şuayb Savaşı'nda Türkleri yenilgiye uğratarak kuzeye doğru ilerlediler. Mezopotamya'daki bu beklenmedik başarılarından sonra Hint Genelkurmayı 1915 Nisan ayı sonlarında Fırat Nehri üzerinden Amara ve Dicle Nasiriye'ye doğru ilerlemeye karar verdi. Bu girişim için General Townshend Kurna'ya gelerek komutayı ele almıştır (Ünalp, 2015: 203).

General Townshend'in Kurna'ya gelmeden önceki hayatı ve başarıları şu şekildeydi.

General Townshend, 21 Şubat 1861 yılında İngiltere'nin Southwark semtinde doğmuş İngiliz general ve politikacıydı. Charles Thornton Townshend'in oğludur ve geniş imkânlar içinde büyümemiştir. İngiliz Ordusu'nda bağları olan köklü bir aile geçmişi bulunmaktadır. Fakat aile servetinin büyük bölümü o doğmadan önce tükenmiştir. Kent'te bulunan Cranleigh Okulu'nda okuduktan sonra Sandhurst Kraliyet Askeri Akademisi'ni bitirmiştir.

General Townshend'in askerlik kariyeri 1881 yılında İngiltere'de Kraliyet Deniz Kuvvetleri'ne katılmasıyla başlamıştır. Üç yıl sonra Khartoum'da General Gordon kuvvetlerinin yükünü azaltmak için harekâta katılmış, ancak 1886 yılında Hindistan Ordusu'da gönderilmiştir.

O zamandan itibaren askerlik kariyerinde hızlı bir şekilde yükselmeye başlamıştır. Hunza'nın askeri valisi olarak Himalayalar'a düzenlenen 1891 yılında Hunza-Nagar Seferi'nin Kaşmir kuvvetlerindeki subaylardan biri olmuştur. 1895'te yüzbaşılığa terfi

etmiş, Umra Khan ve Sher Afzil isyanlarında Sir G.Robertson ile Chitral'e gitmiştir. Orada Garnizon Komutanı olarak görev yapmıştır.

Ünlü Chitral Savunması'nı yapmış, 1896 yılında Kitchener'ın Mısır Ordusu ile Mısır'a dönmüştür. Dongola seferinde yer almış, 1898 yılında Alice Townshend ile evlenmiştir. Aynı yıl Atbara Savaşı'nda ve Sudan'da Omdurman Savaşı'nda savaşmıştır. 1900 yılında Kraliyet Tüfekli Piyadeleri'ne (Londra Alayı) katılmış ve Güney Afrika'ya gitmiştir. 1901 yılında ilk kitabı olan Mareşal George Townshend'in Askeri Hayat'ını yayınlamıştır. 1905 yılında Fransız askerliğinin coşkulu bir hayranı olarak Fransa'da askeri ataşelik görevi üstlenmiştir. Burada bulunduğu sürede Napolyon'un savaştığı bütün savaş alanlarını gezmiştir. 1906 yılında Kralın Shropshire Hafif Piyadeleri'ne tayin edilmiştir.

1907 yılında Hindistan'da yetkisi geniş bir göreve atanmış ve albay olmuştur. 1908 yılında ise tümgeneral rütbesiyle Hindistan'da bulunan Orange River Kolonisi'ne komuta etmiştir.

İki yıl sonra korgenerallik rütbesine yükseltilmiştir. General Townshend kısa bir zaman İngiltere'de bölge komutanlığı yapmış, fakat 1913 yılında tekrar Hindistan'a geri dönmüştür. Birinci Dünya Savaşı başladığı zaman Khyber'de konuşlanmış bulunan 2. Rawal Pindi Tümeni'ne komuta etmiştir. Fransa'ya gönderilmek istemesine rağmen kaderin bir oyunu olarak üstleri ile birçok tartışmalardan sonra General Townshend'a Mezopotamya (Bugünkü Irak) da ki 6.Hint Tümeni'nin komutası verilmiştir.

6. Tümen, Hindistan Ordusu'nun en önemli bölümlerinden biriydi ve 1915 yılının başlarında Irak'a gönderilmiştir. Basra Bölgesi'nin güvenliğini sağlamak için İngiliz General Sir John Nixon General Townshend'a kuzeye Tigris (Dicle) ve Euphrates (Fırat) Nehirleri'ne doğru ilerleme emri vermiştir (Saygı, 2011; 25).

3 Mayıs'da nehir limanı Amara'yi aldılar. General Townshend Kût-ül Amara'de hücum pozisyonu almıştı. 28 Eylül tarihinde İngiliz birlikleri Türk hatlarına girdiler ve 5 Ekim'de Azize'ye ulaştılar. İngilizler 35 ve 38'inci Piyade birliklerini oyalama muharebesi yaparak çarpışmalar devam etmiş General Townshend'ın kuvvetleri Bağdat'ın 32 km. güneyinde bulunan Selman-ı Pak'a ulaştı. Albay Nurettin Bey muharebeyi burada yapmayı kabul etti (Ünalp, 2015: 203).

Kût-ül Amara öncesinde yaşanan Selman-ı Pak'ta olan savaşa da kısaca değinmek yerinde olur. General Townshend 22 Kasım günü saldırı emri vermiş ve Selman-ı Pak'ta

bulunan Türk birliklerine saldırmıştı. Yaşanan çetin çarpışmalar sonrasında General Townshend, 25 Kasım günü de geri çekilme kararı vermiştir.

Hindistan Karargâhından gelen haberlere göre çarpışmalar sonrasında Türk birliklerinin yıpranmış oldukları ve geri çekilen İngiliz birliklerini takip edebilecek durumda olmadıkları düşünülüyordu. Ancak, General Nixon geri çekilen İngiliz birliklerinin Aziziye mi yoksa Kût-ül Amara'ye mi konuşlanması için net bir karar vermekte zorlanıyordu. Türk kuvvetlerinin 27000 kişiden oluştuğunu düşünürken, General Townshend ve birliklerinin 12000 kişiden oluştuğundan emindi. Türk birlikleri sayıca İngiliz askerlerden fazlaydı. İngilizler, Türk birliklerinin ikmal konusunda sıkıntı yaşayacaklarını düşünerek Ocak 1916'ya kadar ciddi bir saldırı ile karşılaşmayacaklarını ön görüyorlardı. Aynı tarihte İngiliz birliklerine yani destek kuvvetleri gönderilecek ve bu kuvvetlerde General Townshend'in birlikleri ile birleşme yaşayacaktı.

Durumdan haberdar olan Halil Paşa Bağdat'a geri çekilmeye hazırlanan Nurettin Paşa'yı uyardı. İngiliz birliklerinin gece boyunca çekileceğini ve beklemesi gerektiğini söylemiştir. Sabah olunca her şey Halil Paşa'nın istediği gibi olmuştu. İngilizler, gece boyunca geri çekilmiş ve çıkan çatışmalarda İngilizler üçte bir asker kaybetmiştir. Bu şekilde geri çekilmeleri Azaziye'ye oradan da Kût-ül Amara'ye çekilme başlayacaktır. General Townshend, Dicle Nehri'nin üç kollu olmasından avantaj sağlayacağını düşündüğü için Kut'a doğru çekilmiş geri de kalan İngiliz birlikleri de Azaziye'nin elinde kalan erzak ve cephaneyi Türk birliklerinin eline geçmemesi için de Dicle nehrine atılmasını sağlamıştır. Türk birlikleri, önce Azaziye'ye ve ardından da Kut şehrinde bulunan İngiliz birlikleri için savaşmaya hazırlanıyordu (Küçükvatan, 2013: 63).

Selman-ı Pak'a geri çekilen Osmanlı kuvvetleri, Osmanlı Başkomutanlık Karargâhı'nı telaşlandırdı ve Irak Cephesi'ndeki emir ve komuta heyetine karşı bir güvensizlik oluşturdu. Bu nedenle, 5 Ekim 1915 tarihi itibarıyla geniş yetkilerle Alman Meraşal Von der Goltz Altıncı Ordu Komutanlığı teşkil edildi ve bu ordunun komutanlığına atandı.

Kafkas Cephesi'nden 18. Kolordu Komutanı Albay Halil (Kut) Bey, Bağdat'a doğru İngiliz ileri harekâtı devam ederken Osmanlı birlikleri, komutasında muharip kuvvetlerden oluşan 51. ve 52. Piyade Tümeni ile burada bulunan birliklere takviye edilmiştir (Atabey, 2017: 206).

Nurettin Paşa görevden alınarak yerine Enver Paşa'nın amcası Halil (Kut) Paşa göreve getirilmiştir. Bu sırada İngilizler sayıca üstün olmasına rağmen bu birliklerin çoğu savaşı niteliğe sahip değildi. General Townshend, Osmanlı kuvvetlerinin kuşatmasından kurtulabilmek için Hintlilerden oluşan bir birlik meydana getirdi. Bu kuvvetle 21 Ocak, 7 Mart, 7 Nisan ve 24 Nisan tarihlerinde yeniden saldırdı. Ancak başarı sağlayamadı. 25 Nisan tarihinde kendisine İngiliz Yüksek Komutanlığı'ndan gelen telsiz talimatı üzerine başının çaresine bakması gerektiği bildirildi. General Townshend, yaşanan bu mücadelelerden sonra artık can korkusu hissetmeye başlamış ve birliklerini de kuşatmadan kurtarabilmek için İngiliz Hükümeti'nin de kabul etmesiyle önce Halil ve Enver Paşalara bir milyon sterlin gibi bir rüşvet teklif edilmiş, ancak bu teklif Türk komutanlardan kabul görmemiş kayıtsız şartsız bir şekilde teslim olmalarını istemiştir. Nihayetinde çaresiz kalan İngilizler, 29 Nisan'da teslim olmuşlardır (Durdu, 2000: 108).

Osmanlı Devleti'nin savaştığı cepheler içerisinde bir seferinde en fazla esir alınan cephe Irak Cephesi olmuştur. Irak Cephesi'nde esir alınan İngiliz birliği ve esir alınan komutanlar, 16 Nisan 1332 tarihli telgraftan Bağdat Valisi ve Altıncı Ordu Kumandanı Vekili Mirliha Halil'in Kût-ül Amara şehrinde 500 zabıt (Subay) ve 13.000 İngiliz askerinin esir alındığını bildirmiştir (BOA, 1916: DH_KMS_00030_00018_004).

2.5. GENERAL TOWNSHEND'İN TÜRKLERE TESLİMİ VE ESİR DÜŞEN DİĞER İNGİLİZ ASKERLERİNİN DURUMU

22 Nisan 1916'da General Townshend, Felahiye doğrultusunda şiddetli bir taarruz başlatmış, başlangıçta sağlam bir direnişle karşılaşmamış olsalar da Türk savunma kuvvetlerinin karşı ateş açmaları sonucunda geri çekilmek zorunda kalmışlardır. General Townshend, bu son girişiminde de başarısız olmuş ve General Lake'ye başvurarak, Halil Paşa ile müzakere yapmak için izin istemiştir. Genel Komutan General Lake, Londra ile görüşüp yeni bir taarruz durumunun çok zor ve imkânsız olduğunu eğer böyle devam ederse Aşağı Irak'ında kaybedilme ihtimalinin bildirmesi üzerine İngiliz askerî ve siyasî kamuoyu, artık Kut'ta bulunan İngilizlerin Türklerle görüş yoluyla kurtarılması fikrini tartışılmaya başlamıştır. İngilizler, Kut'a Culnar isimli bir vapurla 240 tonluk bir yardım ve lojistik cephe desteği sağlamaya çalışmışsa da bu gemiyi Türk birlikleri ele geçirmiş ve İngilizlerin görüşmelere başlamasından başka bir çare kalmamıştır. 26 Nisan 1916 günü General Lake, General Townshend'a Halil Paşa ile müzakerelere başlamasını emretmiştir (Dinç, 2002: 465).

Halil (Kut) Paşa, 26 Nisan 1916 tarihinde General Townshend'in bir gece önce kendisine gelen mektuba cevap vermiş, Dicle Nehri üzerinde belirlenen nokta ve saatte istimbotla buluşma noktasında olduğunu belirtmişti. General Townshend'in aynı zamanda ve yerde orada olmuşlar ve teslim şartlarını konuşmuşlardır.

Halil Paşa'ya müzakerede yapılan teklifler şöyleydi:

- 1.Harp devam ettiği sürece kendisine ve mahiyetinde bulunan kişilerle Türkiye aleyhine her hangi bir harekette bulunmayacağına,
- 2.İngilizlerin ellerinde kalan 40 top ve cephanenin Türklere teslim edileceğine,
- 3.Arzu edilecek herhangi bir bankaya bir milyon İngiliz liralık çek teslim edilmesi ve bu çekin İngiliz Hükümeti tarafından muvaffak edileceğine,
- 4.Bu şartlar sağlandığı takdirde İngiliz kuvvetleri esir alınmayacak ve Basra istikametine çekilmelerine müsaade edilecekti.

Halil Paşa, bu şartları kabul etmediği gibi sempati duymuş olduğu Generale karşı da sinirlenmiş ancak kendini tutmuştur. Teklifin başka şartlar altında yapılsaydı cevabın silahından çıkacak bir kurşunla cevap vereceğini anılarında yazmıştır (Sorgun, 1997: 185).

27 Nisan 1916 tarihinde Halil Paşa'nın önerisiyle yeni bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Kût-ül Amara'nın 4 km. kuzeybatındaki nehir de gerçekleşen bu görüşmede Townshend yine aynı şartları öne sürmüş ve serbest kalmayı istemiştir. Halil Paşa ise kayıtsız-şartsız teslim olmayı talep etmiştir. Böylece bu görüşmeden de bir sonuç alınamamıştır.

29 Nisan 1916 Kût-ül Amara teslim edilmiştir. General Townshend'in şartları kabul edilmemiş ve kayıtsız-şartsız teslim edilmesi, mecbur kaldığından silah, cephane ve mühimmatın imha edileceğini ve para meselesinin de artık söz konusu olamayacağını bildirerek, 29 Nisan 1916 günü öğleden sonra Halil Paşa'ya teslim olacağını beyan etmiştir. Öğleden sonra 3. Piyade Alayı'ndan bir bölük Kut'ül Amara'ye girerek hükümet konağına merasimle Türk bayrağını çekmiştir (İstekli, 2016: 135).

Ordu teslim alınan ganimetler için bir komisyon kurmuş, bu komisyonda Topçu Müfettişi Yarbay Emin Bey'in başkanlığında Binbaşı Adil Bey'le ufak birkaç rütbeli asker ve levazımdan memurlar bulunuyordu. Kuşatılanlar tarafından ise bir kurmay binbaşı, bir teğmen ve bir yaverden oluşmuştu. Teferruat şeklindeki teslim şartları konuşulmak üzere

kumandanlık çadırına gidip kısa bir fikir görüş sağlandıktan sonra teslim şartları bir protokol haline getirip imzalanmıştır. Kut-ül Amara'nın teslim protokolü ise şöyleydi:

- 1.Mezarlıklara dokunulmaması.
- 2.Subay kılıç ve subayların teslimi.
- 3.Askerlerin(silahlarından başka) bütün eşyalarıyla esir ordugahına aldirmaları.
- 4.Osmanlı askerlerinin kasabayı teslim almasının ardından hemen nakle başlanması.
- 5.İngilizlere ait hesap evraklarının Osmanlılara teslimi.

Sözü edilen İngiliz heyet, işe yardımcı verecek olan teslim kuvvetlerine şunları yazdırmıştır.

General: 5 (ikisi hasta).

İngiliz Subay: 272.

İngiliz Askeri:2592.

Hintli Subay:204.

Hintli vesair asker:6988.

Silahsız:3248.

Toplam: 13.309 (1306'sı hasta ve yaralı).

Esir olacak askerlerin tamamını gösteren bu rakamlar büyük ve küçük ölçekli herkesi şaşırtmıştır (Dumlupınar, 2016: 414).

General Townshend, teslim olmadan hemen evvel Kut'ta bulunan İngiliz Karargahı'ndan İngiliz Avrupa Kuvvetleri Karargahı'na bir deniz sinyaliyle (acil durum mesajı) veda mesajı yollamıştır. 29 Nisan 1916 saat 13.20 de "Kut'daki muhafızlarımızı almak üzere bir Türk Alayı yaklaşmaktadır. Hem kalenin hem de şehrin üzerine beyaz bayrağı çektim. Taburlar saat 2'de Şumran yakınındaki kampa girmeye başlıyorlar. Biz telsizi yavaşça imha ediyoruz ki bu iş yapılmaya değer. Saat 13.35. Kut'dan bütün gemiler ve istasyonlara elveda ve hepinize iyi şanslar" diyerek mesajını iletmiştir.

General Townshend'a Türk Başkomutanlığı bir centilmen gibi davranmıştır. Kılıcı, " Kılıcınız görevini yapmıştır her zaman olduğu gibi sizindir" diyerek alınmamıştır. Silahları kendisine geri iade edilmiş ve askerlik onuru küçültülmemiştir. Halil Paşa,

General Townshend'in yanında bulunan subaylara da nazik davranmış ve her birinin elini sıkmıştır. Ayrıca, Halil Paşa, General Townshend'a çadırında öğle yemeği vermiştir. Paşa ve general, karargâhtaki odada yaptıkları konuşmada İngiliz Hükümeti'nin kendisine bir ay dayandığı takdirde kurtarılma sözünün verildiğini, ancak kendisinin beş ay dayandığını fakat verilen sözün yerine getirilmediğini ifade etmiştir. Halil Paşa ise ordusunun ve milletin şerefine korunduğunu kendisinin savaş esiri değil, padişahın ve Türk milletinin misafiri olduğunu belirtmiştir (Saygı, 2011: 94).

Teslim alınan bu ordunun içerisindeki İngiliz esirler ile hasta ve yaralı olanların Türk esirlerle mübadele edilmesi, Kut-ül Amara'da esir alınan 10'u Subay 1085 kişi iade edilmiş ve bunun karşılığında Türk askeri esirlikten kurtarılmıştır. Kut-ül Amara'da ki diğer esirler ise Anadolu'nun çeşitli esir kamplarına yerleştirilmiştir (İstekli, 2016: 135).

General Townshend'in esir edilmesi ve Kut-ül Amara'nın düşürülmesi üzerine İngiltere Dışişleri Bakanlığı İstanbul'daki Amerika Birleşik Devletleri Elçiliği vasıtasıyla en yakın zamanda ele geçirilen İngiliz tümeninin durumu ile ilgili olarak İstanbul'dan bilgi istemiştir. General Townshend'in ve yanında bulunan subayların durumu ile ilgili olarak uluslararası savaş esirleri antlaşması (Prag Konvansiyonu) düşünülerek davranılmasını talep etmiştir (Saygı, 2011: 112).

Esir alınan İngiliz askerleri 16. ve 17. tugaylar, ilk kabile olarak 30 Nisan 1916 günü Bağdat'a eşyalarını ile beraber nakledilmiştir. 3 Mayıs 1916'da İshak Bey'in refakatiyle General Townshend, vapurla Bağdat'a doğru yola çıkmıştır. Geride kalan generaller ise 4-5 Mayıs 1916 da bir kısım subaylarla beraber vapurla Bağdat'a sevk edilmiştir. Halil Paşa, İngiliz generallerin Bağdat'a otomobille muhafaza altında gönderildiğini belirtmiştir (Sorgun, 1997: 188).

Halil Paşa, esir alınan İngiliz askerlerinin durumu için elinden gelen çabayı göstermiştir. İngiliz esirlerin gemilerle nakledilmesini düşünen Halil Paşa, yeterince kömür olmadığı için İngiliz Karargâhı'ndan kömür istemiş. İngiliz Komutanı General Göring konuyla ilgili Halil Paşa'ya kömür göndermelerinin mümkün olmadığını dile getirmiştir (Demir, 2002: 137).

Esir alınan İngiliz askerleri önce bir sağlık kontrolünden geçirildikten sonra Kut siperleri dışında kurulan çadırlara yerleştirilmiştir. Bir süre burada dinlendirilen İngiliz ve Hintli esirler daha sonra ise Anadolu'nun çeşitli yerlerine gönderilmiştir (Akandere, 2019: 63).

Kut-ül Amara da esir edilenlerle ilgili 23 Mayıs 1916 da şu karar alınmıştır.

General Townshend ve beraberindekiler; İstanbul'a,

Diğer generaller ve yine beraberindekiler; Bursa'ya,

İngiliz Subaylar; Ankara ve Kastamonu'ya,

İngiliz Erleri; Ankara-Sivas demiryoluna,

Hintli Müslüman Subaylar; Eskişehir ve Konya'ya,

Hintli Müslüman Erler; Bursa'ya,

Diğer Hintliler; Resulayn-Diyarbakır demiryoluna,

şeklinde tespit edilmiştir. 26 Mayıs 1916 da Başkumandan Vekilinin emri doğrultusunda ilk ikisi dışında değişiklik yapılmış, yapılan değişikliğe göre ise yeni liste şu şekilde belirlenmiştir:

Hintli Müslüman Subaylar; Konya'ya,

İngiliz Askerleri; Sivas'a,

Hintli Askerler; Resulayn-Diyarbakır hattına, şeklinde belirlenmiştir (Dumlupınar, 2016: 450).

Bunun dışında çeşitli cephelerden alınan İngiliz esirlerinin yerleştirilmesi ve yerleştirilen yerler şu şekildedir. Burada esirler rütbelere ve milliyetlerine göre gruplandırılmışlardır. Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki kamplar, Afyonkarahisar, Belendik, Adapazarı, Ankara, Bor, Bursa, Çankırı, Çorum, Derince, Eskişehir, Eskişehir, Durak, Gümüşsuyu Askeri Hastanesi, Darıca Çimento Fabrikası, Harbiye Nezareti Hapishanesi, Haydar Paşa Askerî Hastanesi, Islahiye, Haydarpaşa Çalışma Kampı, Kırşehir, Kuşçular, Nusaybin, Kütahya, Konya, Manisa, İzmit, Kastamonu, Sivas, Taşkılla Hastanesi, Ulaş, Urfa, Yedikule, Samatya, San Stefano, Yozgat, Pozantı olmuştur (Akkor, 2013: 135).

Esirlerin gidecekleri güzergâhlar ve kaç esirin nereden nasıl nakil olacaklarını Kut-ül Amara 'de esir edilen diğer Hintli ve İngiliz subayların buldukları güzergâh, ihtiyaçları ve cezalıların Hilal-i Ahmet vasıtasıyla Amerika Birleşik Devletleri Sefaretine de bilgi verilmiştir (BOA, 1916: HR_SYS_02222_00016_004).

Bu esir kamplarının Anadolu'nun iç kısımlarında ve düşmanla mücadele edilen bölgelerden uzak olması göze çarpmaktadır.

Kut-ül Amara da ki İngiliz subay ve askerlerinin korunaklı ve uygun yerlere yerleştirilmesi için illerde bulunan mülkî amirlere emir gönderilmiştir. Osmanlı Hükümeti İngiliz esirlerin ulaşacakları yere daha gelmeden ilgili yerel yöneticilerine haber verilmiştir.

Gönderilen esirlerin durumu ile ilgili bir kısım İngiliz zabitan ve efradının rütbeli olanlar dâhilinde sevk edilmeden önce çöl üzerinde olan konaklamaları ve yolun meşakkatli olması hasebiyle Kut-ül Amara 'dan sevk olunarak Bağdat ve Samarra şehirlerine gidecek olan esirlerin durumları hakkında bilgi verilmiş ve sevk işlemleri gerçekleştirilmiştir (BOA, 1917: HR_SYS_02222_00034_001).

Kut-ül Amara'da esir edilen İngiliz subaylar için Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Kastamonu Vilayeti ve Eskişehir Mutasarrıflığına bir telgraf çekilmiştir. Yine Kut-ül Amara esirleri için Konya Şereflikoçhisar ve Aksaray'a yerleştirilmeleri için Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Konya Vilayeti'ne konu ile ilgili telgraf çekilmiştir.

İngiliz elçilerle başka ülkelerin elçileri de yakından takip etmiştir. Hariciye Nezareti'ne, Kut-ül Amara da esir edilen askerlerin ve isimlerin bildirilmesi hakkında 6 Ocak 1917'de İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın Felemenk Elçiliği, bir muhtıra vermiştir. Buna benzer bir diğer gelişme de Amerika Birleşik Devletleri Elçiliği'nin 12 Nisan 1917'de meseleyle ilgilendiği, Kut-ül Amara da esir edilen 20 subayın isimlerinin dışişleri ofisine bildirdiği, ancak ayrıntılı bir bilgiye sahip olunmadığı beyan edilmiştir.

Esirlerden yaşayanların veya vefat edenlerin nerede ve ne sebeple öldüklerine dair İngiliz Hükümeti konu hakkında bilgi talep etmiş, İngilizler ayrıca elçilikten esirlerin hastane ve götürüldükleri kamplar hakkında bilgi istemişlerdir. İngiliz Hükümeti, yine Amerika Birleşik Devletleri Elçiliği vasıtasıyla ölen esirlerin arkadaşlarından ifade alınmasını Osmanlı Hükümeti yetkililerinden istemiştir (BOA,1918: HR_SYS__02229_00054_001).

6 Ağustos 1917'de Başkumandanlık Vekâleti açıklayıcı bir belge göndermiş, Kut-ül Amara da esir edilenlerin isimlerini içeren bir de muhtırayı da 4 Haziran 1917 tarihinde beyan etmiştir. Vefat eden esirlerin ailelerine gönderilmek üzere yazdıkları mektup ve kartpostalların, üzerine vefat ettiklerine dair işaretlerle, Osmanlı memurları tarafından İngiliz Hükümeti'ne bildirilmiştir.

İngiliz Hükümeti, bahsedilen 3.236 zabitten hiç bir haber alınmadığını dile getirip, bu zabitanın durumları hakkında Osmanlı Hükümeti'nden bilgi talep etmiş bu talebi de

çeşitli ülkelerin elçilikleri vasıtasıyla gerçekleştirilmesini istemiştir. İngiliz Avam Kamarası'ndan beyan edilen haberin telgrafla gönderilmesi rica olunmuştur (BOA, 1918: HR_SYS__02229_00054_004).

Konuyla ilgili Avrupa'daki gelişmeler ve haberlerde 27 Mart 1918'de Lahey Sefaretinin Hariciye Nezaretine yazdığı yazı dâhil birçok yazışma İstanbul'a gönderilmiştir (Akalin, Ertaş, Kılıçarslan, 2017: 86).

2.6. KUT-ÜL AMARA'NIN İÇERDE VE DIŞARDA BIRAKTIĞI İZLENİM

Kut-ül Amara'nın ele geçirildiği haberini alan İstanbul İtfaiye Merkez Muhafaza Taburları, askerî bando eşliğinde ellerinde meşalelerle İstanbul halkının da katıldığı büyük bir coşkuyla kutlama da bulunmuşlardır. Edirne halkı bu zaferi yine büyük bir coşkuyla kutlamış ve şehir hemen süslenmiştir. Kütahya Belediye Reisi Said İstanbul'a tebrik telgrafi yollamış, Kütahya halkı geceli gündüzlü tezahürat gösterileri düzenlemiştir. 6. Ordu Komutanı Halil Paşa'ya Meclis-i Mebusan Reisi Adil Bey telgraf göndererek samimi tebrik ve dualar takdim etmiş Meclis'te Enver Paşa'nın telgrafi okunmuş. 6. Ordu Komutanlığı ise 1551 numaralı yayınladığı emrinde Halil Paşa'nın Kut-ül Amara'da gösterdiği başarı neticesinde padişahı çok memnun ettiğini ve kendisine padişah tarafından "Muharebe Altın İmtiyaz Madalyası" verildiğini bildirmiştir. Bir grup milletvekili de Halil Paşa'yı gidip cephe de ziyaret etmiştir (Saygı, 2011: 96).

Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Hacı Adil Bey'i Almanya Meclis Başkanı Dr. Kmepeff Kut-ül Amara'nın başarısı ve Türk ordusunun zaferi için kutlamıştır. Hacı Adil Bey de Alman Meclis Başkanına gönderdiği telgrafla nazik tebriki için teşekkür etmiştir. Kut-ül Amara'nın alınması Almanya'da genel bir sevince sahne olmuştur.

Kut-ül Amara'nın elde edilmesiyle Alman Ana Karargâhı Başbakanlık Kont'undan Alman İmparatoru J.R. Wilhelm, V. Mehmed'e gönderdiği telgrafla mutluluğunu dile getirmiştir. Alman Karargâhı resmî bir duyuru yayımlayarak Osmanlı ordusunun, İngiliz ordusunu Kut-ül Amara' da esir edilmesine değinilerek Almanya'da tezahüratın yüksek olduğunu dile getirmiştir. Kut-ül Amara başarısı ile Almanya'da okullar bir gün tatil edilmiş ve Berlin çeşitli şekillerde süslenmiştir. Almanya'da birçok yerde Alman ve Türk bayrakları asılmıştır (Küçükvatan, 2013: 79).

Kut-ül Amara başarısında Prusya'nın Könninberg şehrinde Askerî Orkestra Müdürü ve Bestekar Paul Ivan sanatkârane ve musikiye uygun bir marş bestelemiş ve bu marşa

Kut-ül Amara adını vermiş bu marş, padişah Mehmed Reşat'a sunulmuştur (Saygı, 2011: 98).

Türklerin Kut-ül Amara zaferi Osmanlı Devleti'nin müttefiki Bulgar basınında da yer almış ve sevinçle karşılanmıştır. Compana Gazetesi'nin 1 Mayıs tarihli haberine göre "İngilizlere Irak Cephesi'nde Türkler tarafından bir darbe indirilmiş ve Türklerin zaferlerine bir yenisi daha eklenmiştir" diye yazmıştır. Bu durum ile İngiliz Parlamentosu'nda mecburi askerlik kanunu tasarısının da reddedildiğini ve İrlanda İhtilalinin devam ettiğini ve İngiliz Parlamentosu'nun sarsıldığını aktarmıştır.

Yarı resmî Vöyannini Ozafestia gazetesi 'Kut-ül Amara düştü' başlıklı haberinde kahraman Türk Ordusu'nun Çanakkale zaferinden sonra başarılarına parlak bir sayfa daha eklediğini, bunun İngilizlere tam zamanında indirilmiş bir darbe olmasının önemini bir kat daha arttırdığını yazmıştır. Bu zaferin İngiliz siyasetçilerine Türk askerindeki kahramanlık duygusunun ticarî hesaplara zemin olamayacağını da ispatladığını aktarmıştır. General Townshend'in teslim olmasının İslâm âlemi üzerinde manevî etkisinin olmasının da altını çizmiştir (Saygı, 2011: 99).

Dış basında yer alan bazı haber ve başlıkları ise şu şekilde değerlendirilebilir.

Hindistan da çıkarılan India Times gazetesi Kut-ül Amara'nın Irak'ta bulunan 15. Mızraklı Alayı'nın isyan ettiklerini ve Türklere karşı savaşları yönündeki emirleri dinlemediklerini yazmıştır.

13 Mayıs 1916'da Hariciye Nezareti'ne gelen tebrik telgrafı ile Kut-ül Amara zaferini Saksonya Kralı Berlin'deki elçiliği vasıtasıyla kutlamıştır. Hollanda basınında Kut-ül Amara zaferi dolayısıyla haber yer almış, Osmanlı Devleti'nin Lahey Sefiri konu ile ilgili haberi 4.5.1916 günü Hariciye Nezareti'ne göndermiştir. Hollanda basınından diğer bir organı Le Tijd gazetesi Kut-ül Amara zaferinin Gelibolu'dan sonra İngilizlerin prestijini sarsan ikinci bir başarı olduğuna değinmiştir.

İsveç'teki Stockholm basınının en büyük gazetelerinden olan Stockholm Tageblatt'ta Kut-ül Amara'nın alınmasının haberlerini yapmıştır. Bu haberlerde İngilizlerin yenilgiye uğradıkları ve İngilizlerin onurunun yenilgi dolayısıyla hüznü bir hal aldığı ve İngiliz Hükümeti'nin sarsıldığını belirtmiştir. İtalya'daki kamuoyu; General Townshend'in Kut-ül Amara'da teslim olmasının İngiltere'de ve bütün müttefik memleketlerde büyük bir elem ve üzüntüye sebep olacağı olmuş, Kut-ül Amara zaferi Avusturya'da da etkisini göstermiştir. Kut-ül Amara, Türkler tarafından ele geçirildiği için

Avusturya'nın Raihenberg şehri Belediye Başkanı Karl Pollak Dahiliye Nazırı Talat Bey'e telgraf göndererek kutlamıştır. Petrograd Resmî Haber Ajansı Rus basınında General Townshend'in açlık yüzünden Türklere teslim olmasının ülkede genel bir hayranlık uyandırdığını belirtmiştir.

Avustralya ise Avustralya Genel Valisi aracılığıyla İngiltere Kralı'na ve Hindistan Valisi'ne telgraf göndererek Kut-ül Amara'nın düşmesi dolayısıyla duyduğu üzüntüyü ifade etmiştir. Avustralya basınındaki yazılar Türklerin ve Almanların bölgede kuvvetlerinin yanlış hesaplandığı için cepheye küçük kuvvetlerin gönderildiği ve bunların yeterli olmadığı yönündedir.

Amerika Birleşik Devletleri basınında Kut-ül Amara'nın teslimini bir fiyasko olarak niteleyip olayı Bağdat'a giden Dicle Vadisi üzerinde stratejik askerî bir nokta olan Kut-ül Amara'daki İngiliz Ordusu'nun Türklere şartsız teslim olması şeklinde vermiştir. Kut-ül Amara'nın tesliminin İngiliz gururu üzerinde önemli bir hezimet olduğunu belirten Amerika Birleşik Devletleri basını İngilizlerin yoğun çabalarına rağmen gerekli malzemelerin deniz yoluyla Kut-ül Amara'ya ulaştırılamamasının ve bölgede ulaşım imkânlarının zor olmasının başarıyı engellediğini ifade etmiştir (Saygı, 2011: 105).

Kut-ül Amara başarısı içeride sadece Müslümanlarla değil aynı zamanda Yahudi ve Süryanilerce de tebrik edilip kutlanmıştır. Bağdat Başhahamı Elyâşa'nın 6 Mayıs 1916'da Kût-ül Amara'nın başarısı için göndermiş olduğu mesaj da Osmanlı coğrafyasının her yerinde olduğu gibi kendilerinin de aynı duyguyu paylaştıklarını sultana ve devlete dua ettiklerini bildirmekteydi. Yahudiler gibi bir de Süryanilerin Kadim Patriği sultana bir mesaj göndermişti. Aynı tarihli Yahudi Başhahamı Patrik İlyas bir telgrafla cemaati adına sadakatle devlete bağlı olduklarını bildirirken Kut zaferini de kutlamıştır (Ulutin, 2016: 115).

2.7. KÛT-ÛL AMARA'NIN ASKERÎ VE SİYASÎ BAŞARISI

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti birçok farklı cephe de savaş vermişti. İngiltere ile yaşanan uzun çatışmalar neticesinde Osmanlı Devleti 135.000 civarında esir vermiş, İngiltere'den ise 20.000 esir alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin ele geçirdiği bu İngiliz esirlerin büyük çoğunluğunu Kut-ül Amara zaferi sağlamıştı.

Beş ay süren çatışmalar neticesinde içinde generallerinde bulunduğu 13.672 kişi esir alınmış, Kut-ül Amara 'dan sonra en fazla esir alınan cephe ise Çanakkale olmuştur.

Son derece kanlı çarpışmaların yaşandığı mücadelelerde 8.000 civarında askerin esir alındığı düşünülmektedir. Kut-ül Amara ve Çanakkale Cephesi haricinde Güney Cephesi'nde gerçekleşen çatışmalarda 1.000 civarında daha İngiliz askeri esir alınmıştı (Akkor, 2017: 435).

Kut-ül Amara bölgesinden esir alınan askerlerin ilk ulaştıkları şehir, Bağdat'tı. Nakil sırasında esirlerin bir kısmı botlarla, bir kısmı ise yürüyerek Bağdat'a ulaşmıştı (BOA, 1918: HR_SYS__02229_00054_001).

Uzun süren kuşatma nedeniyle esirlerin birçoğu yorgun ve bitkin durumdaydı. Çatışmalar sırasında yararlananlar da dikkate alındığında esir kafilesinde sağlık durumu kötü olan bir hayli asker vardı. Nitekim Anadolu'ya doğru devam eden yolculuğun Bağdat'a kadar olan bölümünde 300 kişi hayatını kaybetmişti. Bağdat'tan sonra yine botlarla ya da yürüyerek Resulayn'a ulaşan esirler, yolun geriye kalan kısmını demiryolu ile kat etmişti. Toros tünellerinin tamamlanamaması sebebiyle Çukurova bölgesinde yürüyerek ya da çeşitli vasıtalarla hareket eden esirler, Pozanti'dan sonra yine trenlerle yola devam etmişlerdi. Esirler, uzun bir tren yolculuğunun ardından Konya üzerinden Afyonkarahisar'a ulaşmaktadır. Afyonkarahisar, Anadolu'da bulunan demiryollarının kesişim noktasında merkezî bir konumdaydı. Esir kamplarının yoğun olarak bulunduğu bölgelere yakın oluşu ve konumu sebebiyle Anadolu coğrafyasında merkez toplama kampı olarak kullanılmaktaydı. Afyonkarahisar haricinde İngiliz esirlerinin toplandığı diğer merkezler: Ankara ve İstanbul'du (Akkor, 2017: 436).

İngilizler prestijlerini kaybetmişlerdi ve tüm çabalarını General Townshend'ı kurtarmaya yönlendirmişlerdi. Ocak ayında 1916 da Şeyh Said mevkie İngilizler bir kez daha durdurulmuştur. İngilizler Kut kuşatmasını yarmak için nehir yoluyla nakliye işlerine yönelik Türk kuvvetleri ile mücadele ediyordu. Kut'a yardım edebilme konusunda ısrarla davranmalarına rağmen Türk ordusunun şiddetli saldırıları ile geri çekilmek zorunda kalmışlardır (Akkor, 2015: 374).

2.8. İNGİLTERE’NİN KISMÎ İTİBAR KAYBI

İngilizler, Kut-ül Amara mağlubiyetine büyük önem vermişlerdir. Basında çıkan haberlerde General Townshed’in ve birliklerinin teslimiyeti hakkında öncelikle erzaklarının tükendiği ifade edilirken, silah ve mühimmatında ihmal edildiği haberi yapılmıştır. Teslimiyet esnasında gerçekleşen Halil Paşa’nın kendisinin kılıç ve silahını iade etmesi de yapılan haberler arasında yer alıyordu. İngilizler Kut-ül Amara’da sadece Kut’u değil, aynı zaman da itibarlarını da kaybetmişlerdi. Bu nedenle de kaybedilen mücadelenin Avrupa da nasıl algılandığını da yakından takip ediyorlardı.

Kut’ül-Amara’nın Türkler tarafından yeniden ele geçirilmesinin ardından savaşın farklı yerlerindeki taraflar için aynı durum söz konusu değildi. Alman Gazetesi Berliner Tageblatt Gazetesi “Kut’ül-Amara’nın düşüşünün siyasî ve askerî olarak büyük bir öneminin olduğunu ifade etmekteydi”. Vossische Zeitung Gazetesi ise İngiltere’nin şimdiye kadar almış olduğu en acı verisi ve askerî bir darbe olarak nitelendirmişti.

Keolnische Volks Zeitung Gazetesi İngiltere’nin bu düşüşün ülkeyi derinden etkileyeceğinden şüphe olmadığını yazmış, İngiltere’nin müttefiki olan Fransa kamuoyu da daha farklı bir tutum sergilemişti. Fransız basını, Kut-ül Amara’da teslim olan İngiliz askerlerinin onurlu bir şekilde savaştıklarını, Fransızların, İngilizler ve Ruslar ile Anadolu’ya icra ettikleri harekâtları değerlendirdiklerinde Kut-ül Amara’da ki mağlubiyetin pek de önemli olmadığını belirtmişlerdir. Yine bir başka Fransız Gazetesi Echo de Paris, durumu kuşatma altında kalan İngilizler için başarı olarak yorumlamıştı. Gazeteye göre İngiliz birliklerinin Osmanlı’nın Irak Bölgesi’nde kuvvet buldurmaya mecbur bırakarak diğer cephelere de kuvvet göndermesine karşı mecbur bırakmakta olduğunu ifade etmiştir.

Fransızların bu ılımlı yaklaşımına karşın Amerika Birleşik Devletleri basını ise İngilizlerin itibar kaybına uğradıklarını düşünmekteydi. Figaro Gazetesi, İngilizlerin Townshed’in öcünü almak ve Kut-ül Amara’yı düşüreceklerini tasavvur ederken Matin ise; Osmanlı’nın Mezopotamya içinde İngilizler bir kez daha karşılaşabileceklerini yazıyordu. Bu şekilde Kut-ül Amara mağlubiyetini hafife alarak bu konu hakkında çıkan haberlerde Türklerin Erzurum ve Trabzon mağlubiyetlerinin acısını telafi eder derece de olup olmadığını sorgulamıştı.

Kut’ül-Amara’nın Osmanlı Devleti’nin galibiyetinden sonra teslim alınmasının kamuoyunun gündeminde yer alırken Hindistan ve Avusturalya da İngilizlerin mağlubiyeti

hakkındaki üzüntülerini dile getiriyordu. Kut-ül Amara'nın düşüşü, İngiltere yönetiminin de gündemine oturmuştu. İngiliz Parlamentosu Halil Paşa'nın General Townshend'in, esareti boyunca her türlü ilginin gösterileceği ve sağlıklı bir şekilde misafir edecekleri konusunda güvence vermesi de gündemdeydi.

Parlamento da Lord Beresford Dışişleri Bakanına, Halil Paşa'nın General Townshend ve birliklerinin cesur bir şekilde savunma yapmış olmalarından etkilenmiş, General Townshend'a kılıç ve silahını iade etmiş olup olamayacağını sormuştu. Lord Kitchener'a yöneltilen soruda General Townshend'ı överek ve kuşatma altındaki mücadelesinden bahsedip cevap vermişti.

Lord Kitchener'in konuşması İngiliz Parlamentosu'nda büyük coşku ile dinlenmiş ve General Townshend'ın teslim olmadan önce vermiş olduğu son mesaj da okunmuştu. İngiliz kamuoyunda Kut'ül-Amara mağlubiyeti gündeminde kalmaya devam ederken, Irak'ta İngiliz ve Türk birlikleri arasında yaralı değişimi kapsamında İngiliz askerleri tahliye edilmeye devam ediyordu (Küçükvatan, 2013: 79).

General Townshend'ın teslim olmasından sonra da bu durum pek değişmedi. İngiliz yönetimi Townshend'ın birliklerinin özverili ve cesur bir şekilde savaştığını konu ediyordu. Bağdat'taki toplama kampında General Townshend için Türklerin bile hayranlıkla baktığı ifadeler kullanılmıştı. Ancak, bu durum gerçeği yansıtmıyordu. Günümüzde Kut-ül Amara'yı konu edinen birçok kitap bulunmakla beraber İngilizlerin tarihlerinde çok ağır bir yenilgi almalarına rağmen yaşananları yenilgi olarak kabul etmeyip çarpıtmaktaydılar.

İngilizler, kendilerinin zor şartlar altında savaştıklarını ve modası geçmiş silahlarla mücadele ettiklerini, coğrafya koşullarının kendileri açısından çok zor olduğunu ve ağır silahlarının arızalı, yıpranmış olduklarını ileri sürdürmüşlerdir. Oysa durum bu şekilde değildi en modern silahlara sahip oldukları bir gerçektir ve Osmanlı ile aynı coğrafi şartlar altında savaş veriyorlardı. İngilizler sürekli olarak zor şartları bahane edip ajitasyon yapmaktaydılar.

Çanakkale muhaberelelerinden sonra Kut-ül Amara da onurları ikinci defa kırılmıştı ve bu durumun farkındaydılar itibarları sarsılmıştı. General Townshend ve birlikleri teslim olurken erzak ve cephaneyi imha etmeyi bir zafer olarak görüyorlardı.

İngilizler, Osmanlı'nın zaferini bir takım bahanelerle örtbas etmişlerdir. Esir düşen askerlere zulüm ve şiddet politikası yaparak Kut-ül Amara zaferini perdeleme çabası içine girmişlerdi. İngilizler, kendilerinin esir düştüklerini unutmuşlardır (Ulutin, 2016: 106).

2.9. GENERAL TOWNSHEND'İN ESİR ALINMASINA RAĞMEN İNGİLTERE İÇİN BELİRLENEN STRATEJİNİN DEVAMLILIĞI

1914 yılının Aralık ayından 1915 yılının Mayıs ayına kadar ki geçen yaklaşık altı aylık süreçte Osmanlı ve İngiliz orduları açısından uzun sürmüş ve iki tarafı da yıpratmıştı. İkinci Kut mücadelesinde üstünlük Osmanlı tarafındaydı. Bunda Selman-ı Pak Muhaberesi'ne yetişen 45. 51. ve 52. Tümenin de başarısı bulunmaktadır. Osmanlı komuta kademesi de çok iyi bir şekilde idare ediliyordu. Osmanlı ordusu çok iyi motive ediliyor, sevk ve idarî işlemleri iyi düzeyde seyretmiştir.

Kut-ül Amara mücadelesinin ikinci safhası Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'ndaki son başarısı olarak da görülebilir. Muhaberede komutanın çok iyi idare edilmesi ve İngilizlerle asker sayısının başa baş bir mücadele de olması Osmanlılara zafer getirmişti.

Mayıs ayına başlarına doğru 13. Kolordu'nun İran tarafına sevk edilmesi Osmanlı ordusu için aleyhine bir sebep olacaktır. Osmanlı komuta heyetinde Goltz Paşa'nın isteği doğrultusunda Enver Paşa, 13. Kolordu'nun İran tarafına sevk edilmesinin yanı sıra 16 Mayıs 1916'da Halil Paşa'ya da bağlı olarak Dicle Nehri'nin kuzeydoğusuna çekilmişlerdir. İngilizler, General Townshend'in yerine General Maude'u atamışlar ve asker sayısını da 150.000-200.000 arasına çıkarmayı başarmışlardır. Bu sayı ise Osmanlıların asker sayılarının oldukça üzerinde bir sayı idi (Dumlupınar, 2015: 275).

İkinci Kut mücadelesinden sonra Osmanlılar 1917 tarihinden itibaren bu durumu koruyamamışlar, İngilizler kendi lehlerine çevirmeyi başarmışlardır. 1918 yılı geldiğinde ise İngilizler Bağdat'ı işgal etmişler ve Osmanlı'nın bu coğrafyadan tamamen çekilmesine neden olmuştur (Ulutin, 2016: 104).

2.10. GENERAL TOWNSHEND'İN İSTANBUL'A GETİRİLMESİ VE İSTANBUL'DAKİ ESARETİ

General Townshend esir edildikten sonra Bağdat'tan ayrılarak 22 gün sonra İstanbul'a 3 Haziran 1916 tarihinde varmıştır. Kendisi daha sonra kaleme alacağı "Irak Seferi ve Esaret" adlı çalışmasıyla da dile getirmiştir. Bağdat'tan ayrılıp İstanbul'a ulaşmasını şu şekilde aktarmıştır.

“Bağdat'tan hareketimizin 22. günü-3 Haziran'da İstanbul'a ulaştık. Bir müddet Marmara'nın İzmit Körfezi etrafında sahil boyunca dolaştıktan sonra çeşitli burunlar ve sarp uçurumlar altında kurulmuş, görmeye değer birçok küçük şehir geçtik. Çeşitli balıkçı ve sahil koruma gemileri gördüm. İstanbul'un karşısında, Üsküdar tarafında bulunan Haydarpaşa ana mevkiine yaklaşık saat 17.30'da ulaştık. Birinci Türk Ordusu Kumandam Paşa, kurmayları ve Harbiye Nezareti'nin birçok görevlileri tarafından istasyonda karşılandım. Bu kişilerden başka istasyonda bir kalabalık bulunuyordu. İshak Bey ve bana özel yaver tayin edilerek beni Haydarpaşa'da karşılayan Türk bahriye Yüzbaşı Tevfik Bey beni bütün subaylara takdim ettiler. Daha sonra istasyonun bekleme salonuna sokularak bana sigara ve kahve verildi. Bir savaş esiri olarak bu kabul resmine şaşırıyordum. İstanbul'u teftişe geliyormuşum gibi fazla saygı ve onurla kabul edildiğimi sanıyordum. Daha sonra iyi İngilizce konuşan Tevfik Bey ile hizmetçi ve eşyamızla bana tahsis edilen bir istimbota bindik. İstanbul'dan yaklaşık 10 mil mesafede, Marmara denizindeki Prens adalarına doğru hareket edildi. Bir grup teşkil eden adalardan Heybeliada' da ikamete mahsus bir ev seçilmişti. Bu, İstanbul'u ilk ziyaretim idi. Karşımda şehri, bütün minareleri ve saraylarla, Marmara'yı derin maviliğiyle, adaları ormanlık ve köşkleri bütün o güzellikleriyle görüyordum. Heybeliada'da Deniz Mektebi var. Ulaştığımızda ormana hâkim yüksek, sarp bir tepede olan ve hükümetçe bana tahsis edilen eve gittik. Tevfik Bey, bütün masraflarımın Osmanlı Hükümetine ait olduğunu söyledi. 5 Haziran' da Harbiye Nezaretinde Enver Paşa ile görüşmek üzere İstanbul'a gönderildim. Enver Paşa tahminime göre 37-38 yaşlarında, yakışıklı, asker tavırlı bir kişidir. Haki üniformasıyla çok şıktı. Davranışı hoş ve nazikti”(Townshend, 2007: 629).

Bağdat'tan İstanbul'a gelinceye kadar kendisine iki refiki eşlik etmiş ve İshak Bey muhafazasında İstanbul'a giriş yapmıştır (BOA, 1916: DH_SFR_00520_00047_001_001).

Generalin gelmesiyle Haydar Paşa Tren Garı'nda bir hareketlilik yaşanmıştır bunun nedeni sadece generalin esir alınıp gelmesi değil Alman General Von der Goltz'un da tabutu getirilmiş ve general bir süre bekleme salonuna alınmıştır. General Townshend daha sonra üstü açık bir araba ile İstanbul'un ünlü bir lokantasında öğle yemeği yemiş, Tevfik Bey ve yanındaki motorcu eşliğinde İstanbul'da ki Prens adalarına götürülmüştü. İstanbul'u ilk kez ziyaret ediyordu. Kendisi, İstanbul'un güzelliklerine hayran kaldığını söylemekte idi. General Townshend, ilk olarak Heybeli Ada'daki köşke yerleştirilmiş ve 1916 yılının 19 Ekim tarihine kadar Osmanlı Devleti kendisini burada tutmuştur. Buradaki

masrafları yine Osmanlı Devleti tarafından karşılanmıştır. General Townshend, tıpkı bir misafir gibi ağırlanmış bunu kendisi de ifade etmiştir (Saygı, 2011: 136).

General Townshend'in İngiltere ile olan mektup ve iletişimi Amerika Birleşik Devletleri Elçiliği vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Konu, Amerika Birleşik Devletleri Elçiliği tarafından Bab-ı Ali'ye şu şekilde iletilmiştir.

“Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'ndan, Kut-ul-Amara'da ele geçirilen İngiliz savaş esirlerinin durumuna göre, Telgraf Dışişleri Bakanlığı'nı bilgilendirdiğini bildirmekten onur duymaktadır. İngiliz Dışişleri Bürosu, General Townshend'in ve Kut-ul-Amara'da teslim edilen İngiliz gücünün bertaraf edilmesi için mümkün olan en erken zamanda bilgilendirilmesini talep ediyor. Özellikle General Townshend ve görevlilerinin, meseleler ve diğer hususlarda rütbeleri nedeniyle göz önünde bulundurularak ve genel olarak savaş esirlerine ilişkin olarak Lahey Sözleşmesi'nin özel durumu ile ele alındığını öğrenmekten memnuniyet duyuyorum. Kut'da ele geçirilen İngiliz mahkûmların, Osmanlı Devleti'nin iyi bildiği muamelenin, iyi bilindiği gibi farkında olduğu tedavi, İngiliz kuvvetlerinin elinde buldukları Osmanlı subaylarına ve erkeklerine verileden daha az elverişli olmayacaktır. İngiliz Hükümetinden yukarıdaki iletişimi, İmparatorluk Bakanlığı'nın bilgisine getirirken, Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği bunu talep etme onuruna sahiptir, İngiliz Dışişleri Bakanlığı tarafından istenen bilgilerin elde edilmesini kolaylaştırmak ve hızlandırmak için, Bağdat'taki Amerika Birleşik Devletleri Konsoloslugu, söz konusu memur ve erkeklerle görüşme ve konuşmada mümkün olan tüm imkânlarla sahip olacak ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için ne gerekiyorsa onu yapacaktır.

Dışişleri Bakanlığına, Bab-ı Ali”

Osmanlı Hükümeti'ne gönderilen yazıdan da anlaşıldığı üzere General Townshend'in hem iletişimi hem de kendisine gösterilecek olan iyi hürmetin Lahey Sözleşmesi uyarınca yerine getirilmesi talep edilmiştir. Osmanlı devlet adamları General Townshend'ı hali hazır da bir misafir gibi ağırlamıştır. General Townshend kendisine gösterilen hürmetten de memnun kalınmıştır. General Townshend'in Kut-ül Amara de esir edilmesinin ardından Amerika Birleşik Devletleri Elçiliği aracılığıyla İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na gönderilecek yazıda General hakkında bilgi verilecekti (BOA, 1916: HR_SYS_02221_00045_010).

General Townshend'in Heybeli Ada'ya getirilmesinin ardından Osmanlı Hükümeti'nden Enver Paşa General ile 5 Haziran 1916 günü bir görüşme gerçekleştirmiştir. Enver Paşa, General Townshend'a bir esir gibi değil misafir olarak ağırlandığı İstanbul'daki her yere istediği gibi gidebileceğini şaka ile karışık bir şekilde ifade etmiştir. General Townshend, Enver Paşa'nın bu sözüne karşılık kaçma düşüncesi aklına gelmiş ancak bunu Enver Paşa'ya ifade etmemiştir. General Townshend, bir süre Heybeli Ada'da tutulduktan sonra bir esir olarak değil gerçekten de bir misafir olarak ağırlandı (Saygı, 2011: 137).

General Townshend'in esareti süresince yaptıkları hem kendi eserinden hem de belgelerden anlaşılmaktadır. General, eşinin ve kızlarının getirilmesini arzu etmiş ve bunun içinde birtakım girişimlerde bulunmuştur. Amerika Birleşik Devletleri Elçiliği aracılığıyla Bayan Townshend'in ve kızlarının İstanbul'a gelmesi için Osmanlı Dâhiliye Nezareti'nden ve yine Amerika Birleşik Devletleri Elçiliği'nden talepte bulunduğu görülmektedir (BOA, 1916:HR_SYS_02221_00069_001).

Amerika Birleşik Devletleri Elçiliği Bayan Townshend'in gelebilmesi için Osmanlı Hükümeti'ne iletmış olduğu yazıda Bayan Townshend'in Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan üzerinden gelmesi planlanmış, elçilik tarafından söz konusu devletlere geçiş için Osmanlı Hükümeti'nden ilgili elçiliklere bilgi vermesi istenmişti. Ancak, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bayan Townshend'in geçişine izin vermemiş ancak kızları gelebilmiştir (BOA, 1916: HR_SYS__02221_00063_001).

General Townshend'in böyle bir talebinin karşılanmış olması onun da esir olarak değil bir misafir gibi ağırlandığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

İngiltere ile olan savaş dolayısıyla General İngiltere ile olan haberleri Amerika Birleşik Devletleri Elçiliği'nden haber almaktaydı. General, Heybeli Ada'da kaldığı günlerde Tanin Gazetesi muhabiriyle bir röportaj yapmış, kendisine kibar davranıldığını ve Kut'ta karşılaşmış olduğu Halil Paşa'dan övgü ile bahsetmiştir. General, bu mülakatının Stockholm Elçiliği vasıtasıyla İskandinav basınında da yer almasını istemiş, ayrıca bir Fransızca tercümesiyle bir örneğinin de Dâhiliye Nezareti'ne göndermiştir. Ancak bu yayın İstanbul da ses getirmemiştir (BOA, 1916: HR_SYS_02423_00052_001).

General Townshend, 3 Haziran tarihinde 1916 günü Heybeli Ada'ya getirilmiş, fakat buranın çok rüzgârlı olması dolayısıyla kendisinin 19 Haziran 1916 günü Büyükkada'ya ikameti sağlanmıştır. Kendisine eski bir İngiliz konsolosunun konağı tahsis

edilmiş ve burada kalmasına müsaade edilmiştir. Kaldığı yerin yüksek duvar ve bahçesi bulunmaktaydı. Bahçe de bolca gül bulunuyordu ve evin yakınlarına bir karakol yapılmış ve iki asker tarafından da hizmet ediliyordu (Cebesoy, 2002: 43).

General Townshend, İstanbul da esir kaldığı süre de zaman zaman karamsarlığa ve umutsuzluğa da düşmüştür. Kendisi, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na mektup göndermiş burada bulunduğu süre zarfında beklediğini ve neden hâlâ kurtarılmaya yönelik bir harekette bulunulmadığını dile getirmiştir. İngiliz Hükümeti, kendisi açısından mevcut durumun elverişli olmadığını ifade etmiştir.

General Townshend, kendisi ifadesiyle çalışkan biriydi. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce kendisi evinde her gün dört saat kadar çalışıyordu. Savaşta esir düşünce artık günlerini sadece araştırma yaparak geçirmeye başlamıştı. Eğer böyle bir durumda olmasaydı aklî dengesini yitirebileceğini düşünmüştür. General, aynı zamanda ada halkı tarafından da sevilmiştir. Büyük Ada'nın bir kulübüne üye olmuş ve kısa zamanda tanınan ve sevilen biri haline de gelmiştir. General Townshend'ı evinde kaldığı günlerde Rauf Bey ve iki misafiri ziyaret etmiştir. Bu görüşmeler sırası da genelde konular Osmanlı-İngiliz ilişkileri olmuştur. General Townshend, İngiltere'nin Balkan savaşlarındaki düşmanca tutumu yüzünden Osmanlılara yeterince değer verilmediğine kanaat getirmiştir. Ayrıca, Birinci Dünya Savaşı'nın en geç iki sene içinde bitirileceğini de ifade etmiştir (Saygı, 2011: 142).

General Townshend, 20 Mayıs 1916 tarihli bir telgraf aldığını ve telgrafta ise aynen şu cümlelerin geçtiğini ifade etmiştir.

“Britanya Hükümeti, General Townshend'in çok kahramanca ve mahirce idare ettiği Kut-ül-Amara savunması konusunda hiçbir şeyin kendisini genel ilgiden düşürmeyeceğini parlamentoya bildirmiştir. Her şeyi bilen bir sıfat ve yetkiyle diyebilirim ki, mevcut durumunuz şöhretiniz ve geleceğiniz tamamıyla emniyettedir”. General bu telgrafi günlüğüne kaydetmiş ve keşke bu telgrafi iki ay önceden alabilseydim diye de aktarmıştır (Townshend, 2007: 633).

Büyük Ada'da kaldığı zamanlarda kendisine Amerika Birleşik Devletleri Elçiliği'nden yardımlar da gelmiştir. Bu elçilik, General Townshend'a 100 poundluk bir ödeme yapmıştır. Ayrıca, Generalin okuması için de 19 Ocak ile 22 Şubat 1917 tarihli gazeteleri yollamıştır. Böylece, General Townshend, savaşın genel durumu hakkında bilgi sahibi olmuştur. 2 Mart 1917 Cuma günü İngilizler tarafından Kut-ül Amara'nın, 12 gün

sonra ise de Bağdat'ın alındığını öğrenmiştir. General, bu haberler ile biraz teselli olmuştur. 18 Mart'ta Rusya da ihtilal yaşandığı haberini duymuştur. General Townshend ayrıca, Amerika'nın savaşa girmesinin Osmanlı Devleti'nin aleyhine bir durum yarattığını da dile getirmiştir.

General Townshend, Büyük Ada ve çevresini günde iki defa yaya olarak gezmekte ve adayı tanımaya çalışmaktaydı. Koruma olarak yanında bir İngiliz askeri bulunuyordu. Sabahları kaldığı evden denize girip kayalıklardan yüzerek Büyük Ada'dan Heybeli Ada'daki Deniz Harp Okulu'na kadar yüzebiliyordu. Enver Paşa kendisine bir tekne tahsis etmişti. Böylesi günler de General için hem moral, hem de vakit geçirmenin aracı olmuştur.

General Townshend'in esareti boyunca belki de en ilginç hadiselerden biri artist meşhur Olga ile olan münasebetidir. General Townshend, bazen yalnız başına denize açılmakta denize çıktığı zamanlar artist Olga ile âdete metres derecesinde yanında bulundurulduğu rapor edilmiştir. Bu kadınla olan ilişkisinden Dâhiliye Nezareti rahatsız olduğunu bildirmiştir. Bunun nedeni ise Olga'nın casusluktan dört sene içeriye mahkûm olan Peteryoyliçyu Josef'in yeğeni olmasıydı. Ayrıca, Bayan Olga'nın kötü şöhretli Mösyö Taki ile olan ilişkisi neticesinde General Townshend'a bu konu da uyarı yapılmış böyle bir ilişkinin uygun olmadığı, İstanbul Polisi Umumiye Müdürlüğü tarafından Dâhiliye Nezaretine bildirilmiştir.

General Townshend'in bu hareketi göz önüne alındığında kendisinin esaretinin rahat bir şekilde geçtiğini ve böyle bir durumda esaretten çok misafir olarak bulunduğunu söylemek yanlış olmasa gerek (BOA, 1917: DH_EUM_5_sb_00026_00017_001).

General Townshend'in Ağustos ayında Enver Paşa ile Bahriye Nezareti'nde uzun ve dostane bir havada geçmiş bir görüşmede Enver Paşa, İngiltere'ye dönmesi ile ilgili bir fikre Almanların karşı olduğunu söylemiştir.

General Townshend, görünürde bir esir hayatı yaşamasına rağmen oldukça rahat tavırları da bulunmaktaydı. General, günlük hayatta bazı hadiseler de şahit olmuştur. Tanık olduğu hadiselerden birinin Üsküdar da çıkan bir yangının olduğunu belirterek, Haydar Paşa İstasyonu'nu tahrip ettiğini buradaki alevlerin karanlıkta dil şekline benzeyen gökyüzüne yükseldiğini yangının şimendifer istasyonu civarında meydana geldiğini ve bir patlama sonucunda istasyonun alevler içinde kaldığını, istasyondaki tren seferinin Bağdat'a kuvvet gönderilmek amacıyla petrol yüklü tankerlerin bulunduğunu dile getirmiştir.

General Townshend, ayrıca yaklaşık 1.000 kişinin patlamayla öldüğünü cephanenin de boğazda bulunan gemilerin üzerine yağmur gibi yağdığını ve meydana gelen zararın en az beş milyon lira olduğunu da aktarmıştır (Townshend, 2007: 636).

Generalin aktardığı bu haberin tarihi 24 Eylül olsa aslında bu haberin tarihi 6 Eylül'dür aktarılan bilgiler o günün gazetelerinde yalnızca bir paragraf olarak yayımlanmıştır. Bunun nedeni ise İttihat ve Terakki yönetimi halkın paniğe sebep olabileceği düşüncesiyle böyle bir önem alınmıştır (Saygı, 2011: 147).

General Townshend'in Büyük Ada'da kaldığı günlerde İngiliz esirlerine de yardım etmeye çalışmıştır bu esirlerden birinin Beyoğlu Japon Hastanesi'nde yatmakta olduğu, bu kişinin de Albay Charles Coventr'nin olması dolayısıyla kendisinin Büyük Ada'da bulunan evinde dinlenebileceğini ve burada istirahat edebileceğini söylemiştir. Bunun için de Hariciye Nezareti'ne başvurarak izin talebinde bulunmuştur (BOA, 1917: HR_SYS__02227_00058_001).

Avrupa Esirler Ajansı Direktörü M. Boisseir Dr. Vischer ile 17 Kasım 1917 günü General Townshend'in kaldığı Büyük Ada'daki eve gelerek ziyarette bulunmuşlardır. Bu ziyaret iki gün boyunca sürmüş ve ertesi sabah da İstanbul'a dönmüşlerdir. İki ziyaretçi de General'e İngiliz esirlerin durumları ve yaralıları hakkında bilgi vermiş, Osmanlı Hükümeti'nin İngiliz ve Fransız esirlere iyi muamele yaptıklarını, onları rahat ettirdiklerini ve ihtiyaçlarını karşıladıklarını söylemişlerdir.

İngiltere Hükümeti, kendisinin ve diğer İngiliz esirlerinin kurtarılması konusunda görüşmelerde de bulunmuştur. 9 Mayıs 1918 tarihinde Avam Kamarasında Mr. Hume Williams, General Townshend'in İngiltere'ye geri getirilmesi konusunda ne gibi çabalar yapıldığını bilmek istemişti (Saygı, 2011: 148).

Hükümet, bu konuda General Townshend'in sağlığının yerinde olduğunu Hume Williams, General Townshend'in İngiltere'ye geri getirilmesi konusunda şimdilik herhangi bir umut olmadığını belirtmiştir. Esir değişimlerinin sadece sağlık şartları gereğince yerine getirilebileceğini de ifade etmiştir (BOA, 1917: HR_SYS__02221_00078_004).

General, esareti sırasında artık umudunu yitirmiş ve 1918 yazında üç defa kaçma girişiminde bulunmuştur. Ancak, bu girişimlerinde hükümet ve adadaki korumalar neticesinde başarısız olmuştur. O günlerde İngiliz uçakları da İstanbul üzerinde Harbiye Nezaretini hedef alarak birtakım uçuşlar meydana getirmiştir.

General Townshend'in deniz uçağıyla kaçabileceğı endişesi oluşunca etrafta sivil polislerce sıkı bir şekilde takip edilmiştir. Ağustos ayının son günlerine doğru Osmanlı Hükümeti ve Enver Paşa ile iyi ilişkiler kurmuş olan General Townshend, kendisinin hiçbir zaman bırakılmayacağını bildiğinden hükümetinde kendisini bir koz olarak kullanılacağını gizli olarak söylemiştir. General, bu durum karşısında Enver Paşa ile arasında soğuk bir hava hâkim olmuş, Enver Paşa'ya güvensizlik duymuştur.

General Allenby komutasındaki bir ordunun Şam'da hâkim olduğunu öğrenince Townshend Suriye'nin İngilizler hâkim olduğu haberini de almıştır. 3 Ekim 1918'de gelen bir telgrafla Londra'dan tanıdığı Mısırlı İzzet Paşa kendisini yemeğe davet etmiş, Galata köprüsünden bir araba ile Tarabya'da bulunan köşke gitmiş, yemekte İzzet Paşa tarafından İstanbul'un işgal edileceğı endişesi üzerine kendisinin barış görüşmelerinde arabuluculuk yapabileceğı dile getirilmiştir. İstanbul Hükümeti, kendisinin barış görüşmelerinde bulunmasının Osmanlı-İngiliz ilişkileri açısından iyi olabileceğı görüşünde olmuşlardır (Townshend, 2007: 643).

2.11. GENERAL TOWNSHEND'İN İNGİLTERE VE MÜTTEFİKLERİ İLE OSMANLI DEVLETİ'NİN ANLAŞMALARINA YÖNELİK ARZUSU

Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından Enver, Talat ve Cemal paşalar istifa etmiş ve ülkeden ayrılmışlardı. 7 Ekim 1918'de General Townshend, hükümet üyelerinin istifa haberini almıştı. Hükümetin ve komutadaki bu değişikliğin ardından 8 Ekim günü yeni kabineyi kurma görevi Londra Eski Büyükelçisi Tefik Paşa'ya verilmişti. Ancak, Tefik paşa saraya gidip gelmesine rağmen kabineyi kuramamış ve kabine kurma görevini padişaha iade etmiştir. Yeni kabineyi kurma görevi bu kez Ahmet İzzet Paşa'ya bırakılmıştı.

12 Ekim 1918 günü General Townshend, yaşanan hükümet değişikliğini haberini almış, 2. Ordu ve Kafkas Cephesi Komutanlığı'nda görev alan Ahmet İzzet Paşa kabinesinin kurulacağı haberini almıştır. Ahmet İzzet Paşa, 12 Ekim'de Meclis-i Ayan'da Fethi ve Rauf Beyle temaslar sağlamış yeni kabinenin kurulması için adımlar atmaya ve bilgi toplamaya başlamıştır (Saygı, 2011: 153).

Kabinenin kurulmasının ardından Makedonya'daki İtilaf devletleri orduları Bulgaristan'ı savaştan ayrılmaya zorlayarak sağ kanat yönetiminde bulunan İngiliz General Milne, Meriç Nehri kıyılarına yaklaşmış ve İstanbul üzerine yürümeyi hedeflemiştir. Osmanlı'nın İstanbul'u ve Trakya'yı savunabilecek olan kuvvetleri Trakya da 3,

İstanbul'da 3, Çanakkale'de 15 tabur olmak üzere 7-8 bin kadar askeri bulunuyordu. İtilaf devletleri kuvvetleri ise 3 İngiliz, 3 Yunan, 1 Fransız alayı ve 1 de İtalyan taburundan oluşmakta idi. Bu sebepten dolayı Osmanlı Devleti acilen barış yapma girişimlerini mecburi görmekte idi. Çünkü çok hassas bir zamana denk gelmişti.

Ahmet İzzet Paşa, Osmanlı Devleti'nin bu içinde bulunduğu acil durumdan bir an evvel kurtulmak için İtilaf devletleri ile ateşkes yapma girişimde bulunuyordu. General Townshend, bu durumu bir fırsat olarak görmüş Ahmet İzzet Paşa'ya bir mektup göndererek konu hakkında kendisi ile görüşmek istemiştir. Rauf Bey'le kabinenin kuruluşunun ertesi günü İstanbul'daki esareti sırasında kendisine karşı gösterilen insanca ve yardımlara karşılık İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında müzakerelere yardım edebileceğini söylemişti (Baytok, 1970: 7).

General, mektubunu Rauf Bey'e ulaştırmış, Rauf Bey General Townshend'in mektubundaki teklifi üzerine girişimde bulunmayı uygun görmemiştir. Rauf Bey, Tevfik Bey aracılığı ile General Townshend'a teklifini Sadrazam Paşa'ya yapmasının daha uygun olacağını iletmiştir (Cebesoy, 1957: 40).

Sadrazam İzzet Paşa, General Townshend'in İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında arabuluculuk yapmak istediğini Babıali'de Vekiller Heyetine aktarmıştır. Generalin aracılığı ile İngiltere ile yapılacak olan müzakerelerin toplantı da şartları belirlenmiştir.

General Townshend'in teklifi iyi bir fırsat olarak değerlendirilmek isteniyordu. Ahmet İzzet Paşa da Generalin mektubuna cevap olarak yazdığı mektupta kendisini İstanbul'a Babıali'ye beklediğini dile getirmişti. General Townshend, 17 Ekim 1918 günü Türk yaver subayı Tevfik Bey'le şartları görüşmek üzere Babıali'ye gitti. Görüşme Sadrazam İzzet Paşa'nın İstanbul'daki Türbe Konağında gerçekleşmişti. Generalin verdiği şartlar şu şekildeydi:

- 1-İngiliz donanmasına Çanakkale ve İstanbul boğazlarının açık olması.
- 2-Osmanlı Padişahı'nın oradaki egemenlik hakları zedelemeyecek şekilde Irak ve Suriye'ye ayrıcalık verilmesi.
- 3-Kafkasya için aynı şartlar dâhilinde ayrıcalık verilmesi.
- 4-İtilâf devletleri ordularının Suriye ve Irak'tan çıkmaları.
- 5-Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da bulunan sınırlarının Londra Antlaşması'ndaki gibi kalması.

6-Esir alınan Hintli ve İngiliz esirlerin hemen serbest bırakılarak, Sakız Adası'na yollanmaları.

Ahmet İzzet Paşa, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'ye karşı savaşılmasını, Enver Paşa'nın bir cinayeti olarak nitelemiş ve şu cümleleri sarf etmiştir:

“Onurumuzu ve şerefimizi düşürecek şartları kabul edemeyiz. Biz başkaları gibi değiliz. Namusumuz vardır ve onur kırıcı şartları kabul etmektense sırtımızı duvara dayar, sonuna kadar savaşırız. Siz onlara karşı bizzat savaştığınız için Türklerin gereken durumda ne yapabileceklerini elbette bilirsiniz. Yüzyıllardan beri yerleşmiş bulunduğumuz İstanbul ve Avrupa Kıtaları'ndan bizi çıkarmaya kalkışmayınız. Bu tür şartları kabul edemeyiz”.

General Townshend Osmanlı Devleti'ne yardım etmeye hazır olduğunu belirtmiştir. Kaybedecek zaman olmadığını, Osmanlı Devleti'nin Suriye ve Irak'ta konfederasyon şeklinde özerk bir yönetime sahip olmasını, boğazların da açılmasının yeterli olacağını belirtmiştir. Ahmet İzzet Paşa, General Townshend'e büyük bir güven duyduğunu ifade ederek, istediği zaman yola çıkabileceğini söylemiştir (Saygı, 2011: 157).

General Townshend, 17 Ekim 1918 de Ahmet İzzet Paşa ile görüşmesinden sonra Meclis-i Mebusan'daki milletvekillerine bilgi vermiş ve akşamüstü görüşmeden memnun bir şekilde ayrılmıştır. Ahmet İzzet Paşa'nın davranışları General Townshend üzerinde olumlu bir etki bırakmıştır. General Townshend Büyük Ada'ya dönerken esir bulunduğu süre içerisinde Bağdat'ı elde etme hedeflerinin artık diplomasi yolu ile gerçekleşecek olmasında rolü olacağı dolayısıyla, durumu kaderin bir cilvesi olarak görüyor şaşkınlıkla karşılıyordu.

17 Ekim akşamı Rauf Bey, Generalin Büyük Ada'daki evine gelerek 16 Ekim'de Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu ateşkes şartlarını kendisine iletmiştir.

İletilen ateşkes şartları şöyleydi:

1-İngiltere ile iyi ilişkiler içinde olunacak ve Osmanlı Devleti'nin İngiltere'den koruyuculuğu rica edilecekti.

2-İngiltere'nin askerî harekâtı durdurması gerekmekteydi.

3-İtilâf devletlerinin işgal etmiş olduğu Osmanlı topraklarındaki padişahın egemenlik haklarının saklı kalmasını dolayısıyla ayrıcalık tanınmasına razı olması.

4-Ekonomik, siyasî ve sanayi bağımsızlığının sağlanması.

5-İhtiyacı olduğu takdirde ekonomik olarak yardım edilmesi.

Rauf Bey aracılığıyla Sadrazam Ahmet İzzet Paşa General Townshend'in Sakız Adası'na vardığında kendisinden İngiltere'ye telgraf aracılığıyla Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu anlatmasını, İngiliz koruyuculuğunu ve İngiltere ile barış yapılmasını ısrarla arzu ettiğini bildirmiştir.

Rauf Bey, Türklerin Bulgarlar gibi olmadığını General Townshend'e esareti süresince insanca muamele gördüğünü Türklerin yararına elinden geldiği kadar gayret göstermesini, İngiltere'nin Türklere güvenmesini istemiştir.

İzzet Paşa ve kabinesi General Townshend'in gidişini gizli tutmuşlardır. Generalin gidişinin Almanların engellemesi düşüncesinden dolayı Çanakkale'den değil de İzmir'den vapur yoluyla yanında bir tercümanla gitmesi kararlaştırılmıştır.

19 Ekim 1918 Cuma günü General Townshend Büyük Ada'dan hareket ederek İzmir Valisi olan Rahmi Bey ve beraberindekilerle Osmanlı Devleti'nin tahsis ettiği vapura binerek Bandırmaya varmışlardır. Trenle aynı gün İzmir'e ulaşmışlardır. Vali burada General Townshend'ı evine yemeğe davet etmiştir. Yemekten sonra İzmir'den bir deniz römorkörüyle 20 Ekim 1918 akşamı Midilli Adası'na varmışlardır. Bir İngiliz subayı gelenlerin kim olduğunu sormuş, General Townshend kendisini tanıtmış, subay kendisini hoş geldiniz diyerek selamlamış general tekrar İngiliz bayrağı altına geldiğini söylemiştir. Sonrasında İngiliz torpidosuna binerek serbest kaldığını bildirmiştir. General Townshend'a Deniz Yüzbaşı Tevfik Bey eşlik etmiştir.

20 Ekim 1918'de General Townshend Mondros Limanı'ndaki İngiliz torpido gemisinde İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na bir yazı göndererek Osmanlı Devleti'nin barış yapma isteğini ve İngiltere koruyuculuğunu talep ettiğini dile getirmiştir. Yazı ertesi gün Londra'da savaş kabinesi toplantısında İngiliz Hükümeti'nin eline geçmiştir.

Bu toplantı da Dışişleri Bakanı Lord Balfour Generalin esir düştükten sonra Osmanlı Devleti'nde lüks bir şekilde ağırlandığını ve barış için serbest bırakıldığını söylemiştir. İngiliz Donanmasının boğazlardan ve İstanbul'dan geçerek Karadeniz'e geçişin güzergâhının güvenlik altına alınmasının da önemi üzerinde durmuştur. Bu durum üzerine İngiliz başbakanın da Osmanlı Devleti'nin son kabinesinin Alman karşıtı bir tutum sergilediğinin üzerinde durarak gelen bu haberin ciddiye alınması üzerinde durmuştur.

Toplantı bitince genelkurmay başkanlığından Kuzey Ege Denizi'ndeki İngiliz Amirliği'ne General Townshend'a iletmesi için bir telgraf göndermiş ve General

Townshend'a ikinci bir emre kadar yerinde beklemesi söylenmiştir. Böylece General Townshend'in arabuluculuk çabaları olumlu sonuçlar vermiştir (Belen, 1983: 9).

2.12. GENERAL TOWNSHEND'İN MONDROS MÜZAKERELERİNDE ARABULUCULUK TEŞEBBÜSLERİ

General Townshend'in arabuluculuğu netice verince İngilizlerin Akdeniz Filosu Amiral Calthrope, 23 Ekim tarihinde göndermiş olduğu telgrafa binaen kendisinin bu anlaşmaya memur olarak tayin olunduğunu bildirilmiştir (Belen, 1973: 9).

Söz konusu olan bu telgrafta Sadrazam Ahmet İzzet Paşa mütarekede yer alacak olan heyeti belirtmiştir. Sultan Vahdettin böyle bir mütareke için Damat Ferit Paşa'yı görevlendirmek istemişse de böyle bir yükü taşıyamayacağı belliydi. Padişahın ısrarlı davranmasına rağmen Ahmet İzzet Paşa heyete başkanlık etmesi için Rauf Bey'i getirmiş ve onu anlaşmanın imzalanacağı yer olan Limni Adası'nın Mondros Limanına göndermişti (Tunç, 1999: 20).

Gönderilen Türk Heyetinde yer alan kişiler şöyleydi. Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey, Bahriye Nazırı Rauf Bey, Genelkurmay Yüzbaşı Sadullah Bey ve Padişah Vahdettin'in Saray Başkâtibi Ali Fuat Bey ve yaverler Sait ve Tevfik Bey'ler bulunmuştur.

İngilizlerin tarafında yer alanlar ise Amiral Calthorpe, Amiral Seymour, Gemi Komutanı Burmester ve deniz subay ve yaverler bulunmaktaydı. Konferansa General Townshend davet edilmemiş, olası her hangi bir zorluk için İngiliz Savaş Bakanlığı tarafından beklemesi uygun görülmüştür (Saygı, 2011: 162).

Olumlu sonuçlanan görüşmeler akabinde Mondros görüşmelerinde Türk delegelerden şu sekiz maddeyi savunmaları istenmiştir.

- 1-Yunan savaş gemileri hariç, boğazlar ticaret ve savaş gemilerine açık olacak, fakat boğazdaki istihkâmlar Osmanlı Devleti elinde kalacak.
- 2-İsrar edildiği takdirde, barış yapıldıktan sonra çekilmek şartıyla kontrolör sıfatıyla belli sayıda İngiliz subayının boğazlarda bulunmasına izin verilecek.
- 3-Boğazlardan Marmara'ya giren savaş gemileri burada en fazla iki gün kalabilecek.
- 4-Güvenliği sağlayacak kuvvetler hariç diğer Türk kuvvetleri terhis olunacak.
- 5-Osmanlı Devleti'nin yönetimine karışılmayacak.

6-Türk topraklarında herhangi bir yere asker sokulmayacak.

7-Antlaşma imzalandığı gün cephelerde çarpışmalar duracak.

8-İtilâf devletlerinden Türkiye'ye para yardımı sağlanmasına gayret edilecek (Tansel, 1973: 29).

Yapılan görüşmeler esnasında General Townshend ve Tevfik Bey süratli bir İngiliz gemisine binerek İngiliz Hükümeti'yle anlaşma imzalanması ve kalan bir konu hakkında görüşmek için Londra'ya gitmişlerdir. General burada 11 saat kadar kalmış İngiliz devlet adamları dışında kimse ile görüşmeden tekrar Mondros'a dönmüştür.

General Townshend, İngiltere'ye giderek hükümet yetkilileri ile görüşmüş Yüzbaşı Tevfik Bey konu hakkında her hangi bir görüş beyan etmemiştir. Sadece Osmanlı Hükümeti'ni bilgilendirmek için orada bulunmuştur. 24 Ekim 1918 günü İzmir'e gelmişler ve Osmanlı Hükümeti'ne bilgi vermiş 27 Ekim günü de Osmanlı delegeleriyle tekrar Mondros'a geldiğini belirtmiştir.

Konferansta antlaşma şartlarının çok ağır olduğu İzzet Paşa'ya bildirilmiştir. Üzücü şartlar Mebusan ve Ayan Meclisi'ne bildirilmiş, ağır bulunmasına rağmen kabul edilmiştir. Antlaşmayı İtilâf devletleri adına İngiliz Akdeniz Filosu Komutanı Vice-Amiral Calthorpe, Türk heyeti olarak da Deniz İşleri Bakanı Rauf Bey, İçişleri Müsteşarı Reşat Hikmet Bey ve Binbaşı Sadullah Bey imzalamıştır. General Townshend, İngiltere'ye döndüğünde iki devlet arasındaki yanlış anlaşılmaları ortadan kaldırmak için çalışacağı sözü vermiştir. Rauf Bey ile vedalaşırken “Esirliğim müddetince bana gösterdiğiniz nezaket ve insanca davranışı ömrümün sonuna kadar unutmayacağım. Teşekkürlerimi Padişaha ve Sadrazam Paşa'ya ulaştırmanızı rica ederim” demiştir. Türk Heyet, Peykişevket torpido gemisi ile 31 Ekim 1918 günü İzmir'e dönmüştür (Saygı, 2011: 168).

BÖLÜM 3

3. GENERAL TOWNSHEND'İN ESARETİNİN NİHAYETLENMESİ VE ÜLKESİNE DÖNÜŞÜ

3.1. GENERAL TOWNSHEND'İN ESARETİNİN SONA ERMESİNDE ETKİLİ ULAN UNSURLAR

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasının ardından General Townshend, Amiral Calthorpe ve Seymour'la selamlayıp teşekkür ederek Limni Adası'ndan ayrılmıştır. General 3 Kasım 1918 de Roma'ya gelmiş bu sırada da Avusturya'nın savaştan çekildiği haberini de almıştır. 5 Kasım günü Paris'e gelip eşiyle buluşmuş ve Meurice Oteline yerleşmiştir. Paris'ten döndükten sonra kendisi Times Gazetesine bir röportaj vermiş bu röportajında esareti sırasında kendisine onurlu bir şekilde davranıldığını söylemiştir. 9 Kasım 1918 Cumartesi sabahı İngiltere'ye Victoria İstasyonu'na varmış akraba ve dostları onu karşılamıştır. General beklediğinin aksine kendisine resmî bir karşılama yapılmamıştır. Bir hafta sonra İngiliz kraliyeti Kral VI. George kendisine “şövalye” unvanı verilmiştir.

General, resmî bir kabulün olmamasına rağmen halk içinde oldukça tanınan biri olmuştur. Bir akşam yemeğinde eşiyle beraber gittiği halk tiyatrosunda halk kendisini selamlamış ve General halka küçük bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında ülkesi adına görevini yerine getirdiğini ve Irak Cephesi'nde esir düştüğünü Kut-ül Amara'da ki yenilgisinin sadece kendisinin sebep olmadığını kendi astlarının terfi ederek kendisini geçtiğini kendisinin hâlâ yerinde saydığını ve askerlik kariyerinin yok sayıldığını belirtmiştir (Saygı, 2011: 173).

Kut'ta esir düşen askerlerin sevk sırasında yaşadıkları çöllerden geçerken yürüyüş sırasında susuz kalmaları, çöl sıcakları gibi nedenlerden (BOA, 1917: HR_SYS_022229_00054_004) Türkiye ile yaşanan barışı kendisinin getirmesiyle esirlerin esaret sürelerinin kısaldığını belirtmiştir.

General Townshend, esareti sırasında Amerika Birleşik Devletleri ve Hollandalı Hükümet yetkilileriyle görüşmüş ve İngiliz esirleri hakkında 1917 yılının sonlarına doğru kendi askerlerinin karşılaştıkları zorluklardan haberi olmadığını dile getirmiştir. General Townshend, İngiltere de boş durmamış ancak umduğunu da bulamamıştır. Kendisi Winston Churchill ile uzun bir uğraş sonucu görüşebilmiş kendisine İngiliz ordusunda herhangi bir görev verilmemiş aylığı ise yarıya düşürülmüştür. Lord Kitchener'in ölümünden sonra da General'in İngiltere de menfaatini savunacak kimsesi kalmamıştır.

İngiliz ordusunda olmasına rağmen Savaş Bakanlığı kendisine görev vermeye çekimser davranmıştır.

General, Mondros Ateşkes Antlaşması'nda Türkiye hakkındaki fikirlerini ve izlenimlerini antlaşmadan önce de Londra'ya döndükten sonra Hindistan Bakanı Montagu'ya mektupta bildirmişti. General savaş sırasında bile Türklerin içlerinde İngiliz yanlılarının bulunduğunu, Sadrazam İzzet Paşa'nın İngilizlere karşı bu iyi niyetinin unutulmaması gerektiğini de ifade etmiştir.

General bu konu da oldukça haklıdır İttihat ve Terakki üyelerinin de içinde bulunduğu bir grup daha sonra İngiliz Muhipleri Cemiyetini de kurmuşlardır. Bu cemiyetin amacı İngiltere bayrağı altında yasayan tüm Müslüman ve Osmanlı halifesi ve saltanatı arasındaki bağı güçlü tutmayı amaç edinmiştir. İstanbul'un işgali sırasında bu cemiyet ve Hürriyet ve İtilâf Fırkası işgal kuvvetlerine tam bir sadakat göstermiştir (Eroğlu, 1990: 97).

İttihat ve Terakki içinde yer alan üyelerin İngiliz yanlılarının olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Bu durum Townshend'in esareti sırasında serbest kalmasına da etki etmiştir. Bu konuda bir diğer önemli gelişme ise kendisinin İngilizlerle arabulucu bir ilişki içerisine girmesiydi. İzzet Paşa, mütarekenin imzalanması için gerekli şartların olmasını istediğinden General Townshend'dan gelen mektuba olumlu bir cevap vermiş ve General aracılık etmiştir (Ayışığı, 2013: 43).

General ülkesine döndükten sonra da Irak seferi ile ilgili raporları okumuş ve bilgiler almıştır. Raporlarda onurla anılmasını memnuniyetle karşılıyordu. General Kemball'ın 22 Kasım 1918'de gönderdiği mektupta kendisinin ülkesine dönmesinden çok memnun olduğunu ve sevinç yaşadığını belirtmiştir. Ayrıca kendisinin daha yüksek ve onurlu hizmetlere de getirilmesini gerektiğini de ifade etmiştir. Ancak, İngiliz Hükümeti kendisi hakkında olumlu düşünmemiş maaşını ödeyip kendisini görevden uzak tutmuştur (Saygı; 2011: 175).

3.2. GENERAL TOWNSHEND'İN ASKERLİK KARIYERİNİN NİHAYETLENMESİ VE İNGİLİZ PARLAMENTOSUNDA MEBUSLUĞU

General Townshend, Hindistan Karargâhına atamasının yapılma olasılığı varken bu durum gerçekleşmemiş kendisi 7.1.1920 tarihinde istifasını sunarak askerlik mesleğinden ayrılmıştır. Başarılı bir askerlik hayatı gecen General Townshend, dokuz büyük harekâta bulunmuş ve 37 yıllık askerlik hayatını bu şekilde sonlandırmıştır. Onun bu hareketi elbette ki sürpriz olmamıştı. Avam Kamarası Generalin neden istifa ettiğini sorsa da

Hükümet bu konu da net bir açıklama yapmamıştır. Generali kendisine bilgi verilerek emekliliğinde alacağı paranın ödenerek serbest bırakıldığını söylemiştir.

Daha sonra koalisyon hükümeti ünlü bir generalin parlamento için herhangi bir zarar olmayacağını aksine bu durumun kanıtı sağlayacağını düşünerek generalin boşalan meclis üyeliğine seçim yapılarak gelmesine herhangi bir şey mani olmamıştır. General Kut-ül Amara'da gösterdiği kahramanlık sonucu Kasım ayında yapılan seçimle acık oy farkı ile Wrekin Bölgesi'nden bağımsız milletvekili seçilmiştir.

General, Parlamento da yaptığı konuşmalarında İngiltere Hükümeti'nin dış politikada Türkiye'ye karşı olan tutumunu eleştirmiştir. Ona göre Türkiye kazanılması gereken bir müttefikti bunun içinde Türkiye ile Yunanistan arasında savaşın bir an önce bitirilmesi ve Türkiye'nin Rusya'ya yaklaşması tehlikesinin olmasının İngiltere açısından kötü sonuçları olacağını düşünmüştür. Bu durumun Hindistan İmparatorluğu ve Mezopotamya'yı çok olumsuz etkileyeceğini savunuyordu. Kendisi yine Mustafa Kemal ile barış yapma taraftarıydı. Türkiye kazanılırsa Hindistan, Irak ve Asya için önemli bir rol oynayacağını da düşünüyordu. İngiltere'nin Türkiye'ye karşı olan tutumunu değiştirmesini söylüyordu. İngiltere'nin İstanbul'u işgal etmesini askerî bir hata olarak görmekteydi.

Yunan ordusunun Türkiye karşısında beş dakika dayanamayacağını İngiltere'nin tutum değiştirmesinin daha faydalı olacağını her fırsatta belirtti.

Generalin İngiliz Parlamentosunda 05.02.1922 tarihli konuşmasında İngiltere'nin acilen Türkiye ile ilgili politikasının değişmesi gerektiğini söylemiş Sevr Anlaşmasının da çöpe atılması gerektiğini savunmuştur. 11.02.1922 günü General Parlamentoda ki Muhafazakâr Parti'ye katıldığını açıklamıştır.

General Türkiye gitmek için izin istemiş pasaportunun reddedilmesi ile ilgili konuşma yapmıştır. Resmî bir görevle gidemediğini ancak kendi çabalarıyla gitmek istediğini belirtmiştir. Bu konu da İngiliz Dışişleri Bakanı Austin Chamberlain'e diğer üyelere tanınan ayrıcalığın neden kendisine tanınmadığını sormuştur. Buna cevaben kendisine üç yıl yıldır ülkesinde bulunmadığını pasaport için ısrar etmesinin majestelerinin bu girişimi istemediğini söylemiştir (Saygı, 2011: 182).

3.3. GENERAL TOWNSHEND'İN TÜRKLERE VE TÜRKİYE'YE YÖNELİK BELLİ BAŞLI DÜŞÜNCELERİ

General Townshend, Londra basınına kısmen takip etme imkânı bulmuş, yaptığı mülakatlarda Türklerin kendine nazik davrandıklarını dile getirmiştir. General Townshend Büyük Ada'nın çevresini koruma askerleriyle birlikte gezmekte denize girmekte adanın etrafında deniz gezintisi yapmakta idi.

Anadolu'da bir mucize ile karşılaştığı, Türklerin kahraman ve centilmenliği, Türklerin savunucusu olmakla gurur duyduğu, Yunanistan'ın Anadolu'yu mutlaka boşaltması gerektiği, İngiltere'de son zamanlarda Türkiye lehine bir cereyan olduğu ve Türkleri davasını doğru bulan partinin güçlendiği, Yunanların Anadolu'da gerçekleştirdikleri mezalimin de farkında olduklarını dile getirmiştir.

Türkiye'de oldukça iyi karşılandığı, Büyük Taarruz başarısının Türk subaylarının bilgisinden ve Türk askerinin manevî kudretinin fazla olmasından kaynaklandığı, Ankara'da kabiliyetli, bilgili ve milletin iradesini bir noktada birleştiren vatanperverler önderliğinde silahlanmış bir millet gördüğü, Türklerin ruhsal direnme güçlerinin yüksek olduğu, kutsal saydıkları topraklarını savunmak için son ferdine kadar çarpışmaya hazır bir ordu bulunduğunu belirtmiştir. Türk milletinin Afrika sömürgesi sanılmaması gerektiği, Avrupa devletlerinin bu hatalı algılarının bedelini pahalı ödeyeceklerini belirtmiştir.

Sevr Antlaşması'nın her paragrafının Türkiye'ye bir hakaret olduğu, Fransızların bu antlaşmayı kabul etmedikleri, İtalyanların göz ardı ettikleri halde, İngiliz Hükûmeti'nin tutumunun anlaşılmasının zor olduğunu, İngilizlerin Mustafa Kemal Paşa'nın ordusunun seçkin niteliği hakkında bir malûmata sahip olmadıkları, Türklerin ne kadar kararlı olduklarını ispat ettikleri, Türk hükûmetinin ülkelerini iyi idare ettiği, boğazların Süveyş Kanalı haline getirilme düşüncesinin yanlış olduğu, savaştan önceki sınırlar saklı kalmak kaydıyla ülkedeki işgal sona erdirilse barışın yapılabileceği, böyle bir durumda İngiltere'nin Mezopotamya, Mısır, Filistin ve Hindistan'da barış bekleyebileceğini belirtmiştir.

Türklerin barışı arzu ettiklerini, haklarının peşinde koştuklarını, sözlerine sadık olduklarını ve çetin şartlar altında yeniden teşkilatlanıp toparlanmayı başardıkları dolayısıyla bağımsızlığı hak ettiklerini dile getirmiştir. General Townshend'in Türkler ile İngilizler arasında Lozan Konferansı'nda da aracı olmaya ilişkin talebi, Türklere olan sempatisi ve İngiltere aleyhine çalıştığına yönelik itham sebebiyle neticesiz kalmıştır (Sorgun, 1997: 261-266).

General Townshend, esaret hayatı olan 29 Nisan 19016'dan 20 Ekim 1918'e kadar geçen zaman diliminde Türkleri tanımış, Türkler arasında da kendi öz yapısına uygun intiba ve etki bırakmıştır.

3.4.GENERAL TOWNSHEND'İN TÜRKİYE'YE İLİŞKİN DİPLOMASİDE TENKİDİ VE TAVSİYELERİ

General Townshend, esaret hayatını sürdürdüğü Büyükkada'da görüştüğü Rauf Bey'e, İngiltere ile Türklerin birbirlerine karşı olan düşmanca duygu ve düşüncelerine canı sıkıldığını, savaş öncesi Osmanlı Devleti'nin kendilerine gösterdikleri ilgiye kıymet vermediklerini, dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin de Rusya'nın karşıtı olduğu kümeye dâhil olduğunu dile getirmiştir. General Townshend, İngiltere'nin Türklerle olan münasebetlerinin müspet olması halinde ölümlerin sayıca eksileceğini, savaşın daha kısa bir sürede nihayete ereceğini belirtmişti.

İngiltere, Mondros'ta İtilâf devletlerini yalnızca kendileri temsil etmişlerdi. Türk tarafı, General Townshend ile aralarında geçen konuşmada Mondros Ateşkes Antlaşması şartlarının ağır olduğunu, İngilizleri imzalarına ve sözlerine sadık insanlar olarak kabul ettiklerini ve antlaşmayı uygulamaya gayret edeceklerinin belirtmişlerdi. Bu antlaşmanın kabul edilmesinin gerekçesi; Türk delegesinin General Townshend'a İngilizlerin Osmanlı Devleti'nin durumunu anlamış olduklarından Türklerin millî haysiyetlerinin kırılmamasına yönelik vaat edilen sözler olduğu şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca, Yunanların kendi aleyhlerinde birtakım faaliyetlere girişmelerinden endişe ettiklerini de belirtilmişti. General Townshend ise antlaşmanın uygulanmasında samimi olunacağını ve güvenilmesi gerektiğini söylemiş, ülkesine dönüşü ile birlikte İngiltere ile Türkiye arasında yanlış anlaşılmanın giderilmesi için uğraşacağı sözünü vermişti. Türk delegesi, General Townshend'a bir uzlaşma zemini hazırladığı için Osmanlı Devleti'nin kendisine her zaman minnet duyacağını ifade etmiştir.

Netice itibarıyla Birinci Dünya Savaşı daha teklifi, General Townshend, aracılığı ile İngiltere tarafından yapılan ve 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması ile sona ermişti. Artık fiilen yıkılmış ve toprakları işgal edilmiş olan Osmanlı Devleti, hukukî olarak da parçalanacak, siyasî, ekonomik, malî ve askerî alanlarda ağır yükümlülükler altına sokulacaktır.

General Townshend, 1920 yılında askerlik görevinden ayrılp, aynı yıl Wrekin Bölgesi'nden bağımsız milletvekili seçilmiştir. 1922 yılına kadar milletvekilliği görevini

yerine getirecekti. General Townshend milletvekili seçildikten sonra yaptığı konuşmada mecliste bağımsız olarak çalışacağını, hükûmetin herhangi yanlış bir politikası durumunda çekinmeksizin tenkit edeceğini belirtmişti (Cebesoy, 1957: 43; Jaeschke, 1971: 255).

General Townshend tarafından İngiltere Parlamentosu'nda yapılan konuşmada, hükûmetin dış politikada Türkiye'ye yönelik tutumunu tenkit etmiş, Türkiye ile Yunanistan savaşının bir an evvel sona ermesi gerektiği üzerinde durmuştur. Aksi bir durumun Türkiye'nin Rusya'ya yakınlaşmasının muhtemel olacağı, dolayısıyla Hindistan ve Mezopotamya'nın etkileneceğini İngiltere'nin aleyhine olacağı dile getirilmiştir (Aydın Tarihi, 1929: 4775).

Türklerle uzlaşının sağlanması durumunda İngiltere'nin de malî açıdan da rahatlayacağı, Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla Türklere acımasız davranıldığı, Yunanistan'ın Anadolu'yu işgale teşvikinin, İstanbul'un işgal edilmesinin siyasî ve askerî açıdan bir hata olduğu bu ve benzeri gelişmelerin Türklerin mukavemetini artırdığı, Türk direnişinin Mustafa Kemal Paşa'yı ülkesi ve milleti için fedakâr bir lider olarak çıkardığı, İngiltere'nin Mustafa Kemal Paşa'yı bir âsi olarak tanıdığı ve hükûmetlerinin mevcut durumu kavrayamadıklarını belirtmiştir.

General Townshend ve bir arkadaşının İngiltere'nin Yakın Doğu politikasını yeniden düşünmesine ilişkin verdiği soru önergesine aldığı cevap İngiltere'nin politikasını değiştirmek mecburiyetinde olmadığı şeklinde olmuştu.

General Townshend, parlamentoda bir başka konuşmasında İngiltere'nin hariçte dostlarını destekler bir politika izlemesinin önemine dikkat çekmiş, gülünç Sevri Antlaşması'nın geçersiz sayılması gerektiği üzerinde durarak acil bir değişiklik ihtiyacına vurgu yapmıştır. General Townshend, parlamentoda Avam Kamarası'nda Türkiye'ye seyahat için İngiliz Hükümeti'nden pasaport talebi reddedilmiş (Hâkimiyet-i Milliye 7 Mayıs 1338 (1922) ve kendisi özel girişimde bulunmayı düşünmüştür. İngiltere Parlamentosu'nda 30 Mayıs 1922'de "Şark Meselesi" ele alınmış, General Townshend, 30 Mayıs 1922'de İngiltere Parlamentosu Avam Kamarası'nda; Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası İngiltere'nin Türklere katı davrandığını, Türklerin savaş harici tutulmalarının İngiltere için istifade edilecek bir durum olduğunu, İngiliz Hükümeti bunun farkında olmasına rağmen itiraf etmediğini, İngiliz yetkililerin Mustafa Kemal Paşa ile doğrudan görüşmeleri gerektiği üzerinde durmuştur.

General Townshend, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek için 12 Temmuz'da Marsilya'dan Beyrut, Hatay ve Halep üzerinden 17 Temmuz günü İskenderun'a oradan da trenle Adana'ya gelmiş, Adana'da resmî olarak ileri gelenler tarafından karşılanmıştı. General Townshend'in Mustafa Kemal Paşa ile görüşme talebinin 24 Temmuz 1922 günü Konya'da uygun olacağı beyan edilmişti. General Townshend ve Mustafa Kemal Paşa arasında gerçekleşen görüşmede General Townshend Mustafa Kemal Paşa'nın Avrupa siyasasına hâkim ve onu Anadolu'da başlatılmış olan mücadelenin kahramanı olarak nitelmişti. General Townshend, daha sonra Ankara'ya gelerek Büyük Millet Meclisi'nde belli başlı yetkililer ile de görüşmüş, içinde bulunulan zamanın artık 1918 yılının şartlarından farklı olup, barışın ve antlaşmanın kuvvet yolu ile elde edildiğini söylemişti. General Townshend, 30 Temmuz 1922'de Ankara'dan ayrılırken Türkiye'yi kuvvetli, aktif ve üstünlük elde etmiş bir millet olarak bulduğunu ve Ankara seyahatinin barışın sağlanmasına hizmet edeceği umudunu dile getirmiştir (Vakit 28 Temmuz 1338 (1922); Akandere ve diğer, 2002: 25, Önder, 1989: 22).

Muhtelif Türk Yetkililerde General Townshend'in Ankara seyahatinin Yunanları içinde buldukları zor durumdan kurtarmak için gerçekleşmiş olabileceği endişesi söz konusu olmuş (Karabekir, 1990: 327), ancak gene de General Townshend'in Ankara seyahati Millî Mücadele açısından önemli bir başarı olarak değerlendirilmiştir.

Türk basınında yer alan General Townshend ile ilgili haberlerden bazıları şu şekildedir.

İleri Gazetesinin 26 Temmuz 1922 günü General Townshend hakkında yapılan haberlerden bazıları:

Türk muhibbi artık Ankara'da bulunuyor.

Avam kamarası azasından General Townshend cenapları Ankara'ya vasıl olmuştur. Mumailayhim parlak bir resim icra edilmiştir. Kendisi Mustafa Kemal'e Paşa dahi olduğu halde bil'mucbure icar'ül ileyh mülakatlar icra edecektir. Hafta zarfında Reis Paşa kendisini müdepdip bir ziyafet verecektir. General İstanbul'da ki binaya misafir edilmiştir.

(Times) Muhabirinin gazetesine eş'arını son posta ile gelmiş olan 21 Temmuz tarihli Times gazetesinin İstanbul muhabiri mahsusi General Townshend'in Ankara'ya muasenedini eş'ar eylemektedir. Londra'dan 22 Temmuz tarihli Matin gazetesine eş'ar oluyor.

İleri: General Townshend Ankara'ya henüz vasil olmuş bulunduğundan orada müzakirane giriştiği hakkındaki bu haberin biraz aceleyle verilmiş olduğunu izaha hacet yoktur (İleri, 26 Temmuz 1922).

General Townshend hakkında 18 Ağustos 1922 tarihinde yapılan bir haberde generalin Türkiye'ye gelmesi ile ilgiliydi.

Şark sahibi hakkında beyanatta bulunuyor. Marsilya (18 f.sta) General Townshend "Levnovis" vapuruyla buraya muvasalat eylemiştir.

General hayatının netaicinde Fransız ve İngiliz hükümetlerine bildireceğini söylemekle iktifa ederek İngiltere ile Fransa'nın hem desti vifak olduklarını nadirat şark sahibine tesiri pek ziyade mümkün olduğunu ilave eylemiştir.

General Townshend Marsilya

Marsilya 18(T.H.R) General Townshend (Levnovis) vapuruna takiben Anadolu'dan buraya muvasalat eylemiştir(İleri, 18 Ağustos 1922)

General hakkında yapılan diğer gazete haberlerinden biri de Vakit Gazetesi ile ilgilidir. Generalin Ankara'da Vakit Gazetesine bir mülakatı vardır.

General Townshend ile Mülakat

8 Ağustos 1922

General diyor ki: Pek büyük ümitlerle avdet ediyorum. Sureti hususiyede seyahat ettiğim cihetle maksadı seyahatim hususi surette sulhun teminine çalışmaktan ibarettir. Memnunen avdettiğim seyahatimi icap ettiren esvabın hususun bulunduğuna dair delildir.

Ankara Muhabirimizden:

General Townshend'in İstanbul'da iken bir defa adada görmüştür. Simasını iyice hatırlayabilmek için derin bir tefekküre lüzum kalmadan Türklerin bu büyük dostunu Karmaoğlan çarşısında birden bire karşımda gördüm. General, Rauf Bey'le uzun bir mülakata mütakip tercüman Yüzbaşı Cemil Bey'le birlikte idi. Galiba, İngiltere'ye bir Ankara hatırası götürmek fikriyle antika halılar satan bir ticarethaneye gidiyordu. Ada da gördüğüm Townshend ile şimdiki Townshend arasında senelerin geçmiş olmasına rağmen hiçbir fark his olunamıyordu. General (sinin) altmışına kadar ilerlemesine rağmen yine genç ve dinç görünüyordu. Parlak mavi gözlere pervasız kayıtsız idi. Daima mütebessim ve daima sakin bir çehre . kırılmış saçları yine bükümlü adete kavisleşmiş şeklinde bile bir

taravet bir parlaklık var. Elmacıkları hafifçe çukurlaşmış çenesi daha düz ve daha ziyade pembeleşmiş matruş çehresi altında az söz söylemekten mütevellit olsa gerek durgun ve tabii vaziyeti muhafaza etmiş. Bununla beraber altmış senenin ağır yükleri altında kalmış olan generalin çehresinden ziyade gözlerinden ve gözbebeğinden yuvasını hafif'ül tevallerle kabarak tezayüt etmiş hatevatın bariz bir şekil almasından oldukça yorgun olduğu anlaşılıyordu.

-General Townshend gazetecilerle görüşmeyeceğini daha Ankara'ya gelir gelmez ihsas etmişti. Gazetecilerle Ankara'da görüşmemek..

-Bu düşüncenin belki siyasi şeklinde general haklı olabilirdi. Fakat Londra'dan Ankara'ya kadar gelen bir Türk dostunun ziyaretine gitmemekte bir gazeteci için nezaketsizlik sayılabilirdi. Bilhassa Ankara gibi halkçı ve matbuatına her türlü serbestiyi tebakkur etmiş inkılapçı bir hükümetin merkezi millisinde bir gazetecinin herkesle serbestçe görüşebilmesi her yere girip çıkması halkın isteklerine ve düşüncelerine tercüman olabilmek nokta-i nazardan da en lüzumlu bir sey olduğuna rical hükümetin bile takdir etmekte olmasına nazaran Townshend ile görüşmekte bir mahzur tasavvur etmek değil belki generalin ağzından alınabilecek birkaç kelime ile maksadı seyahati hakkında hakkı ciheti var idi. Telefonla randevu talebine cevap veren tercüman Cemil Bey: yarın saat 3'te görüşebileceksiniz Fakat, general siyasi mübahesede bulunmayacağını tekrar etti dediler.

-Alel usul teşekkür ettim ve peki dedim.

Keçiören bağları Ankara'nın şemalinde ve şehre 3 çerik saat mesafede latif ve ferhifza bir mevkidedir. Bağlar Göztepe, Erenköy ve civarı gibi az çok büyük köşklerden ve bu köşkleri daire ma'adar ihata eden bağ ve meyveliklerle tezbın olunmuş sıcak Ankara'nın yüksek serin ve saf havali güzel bir sayfiyesidir. Vükeladan bazı zevat, sefirler Keçiörende ikamet ederler. Sayfiyeler arasında gerek bina gerekse mevkii ve letafeti mahalliye itibariyle Refet Paşa'nın köşkü birinciliği kazanmıştır. General Townshend'a Refet Paşa'nın zarif ve mükemmel konforlu köşkünde misafirdir. Bağ ve bahçeler arasından geçerek Refet Paşa'nın köşküne girdiğim zaman alt kattaki büyük kapıdan girilen vasi salonu ortasından Refet Paşa ile karşılaştım. Daima mültebessim ve daima şen çehresini muhafaza eden gençliğine rağmen sağları kısmen beyaz renkle-şen bu büyük ve centilmen kumandan daima çevikliğiyle ilerledi buyrunuz diyerek küçük fakat kuvvetli elini

uzattı. Salonun diğer bir köşesinde General Townshend bir muharrir refikamız ile görüşüyordu. Refet Paşa seslendi:

General, gazeteciler: dedi: Tercüman Cemil Bey derhal yanımıza geldi. Takiben general townshend kalkarak ilerledi ve yumuşak fakat hararetli elini uzatarak mütebessim dudakları arasında çiğneye çiğneye söylediği iyi bir Fransızca ile ishar memnuniyet etti. Ayakta duruyorduk kendisine son iradına vakt kalmadan seyahati hakkında pek az bir şey söyleyebileceğini bildirdi ve bunun üzerine bende çephe-i taarruzundan sarfi nazarla bir çevirme hareketi tarzında suallerimi sordum. Generalse gülen ve mütebessim bir çehre ile cevap veriyordu.

-Kamaradaki beyanatımı bil tabii oku. Okumuşunuzdur. O günkü kanaatim neyse aynı kanaati ve aynı amali perverde etmekteyim. Türkiye'ye geldiğimde aynı kanaati sevkiyledir. Seyahatim pekiyi geçmiştir hakkımda gösterilen nezaket ve hürmetlere merbum-u şükranım. Türkiye'yi eskisi gibi genç ve azimkâr buldum yarın sabah Avrupa'ya gideceğim. Seyahatimden fevkalade memnunum pek büyük ümitlerle avdet ediyorum. Suret-i hususiye de seyahat ettiğim cehitle maksadın seyahatimde hususi bir sorunda sulhun teminine çalışmaktan ibarettir..... avdet edişim bir gün seyahatimi icap ettiren esbabın husül bulduğuna bir delildir.

-Adana'dan geçerken sıcakların tesirinden biraz müteessir olarak ısıtımaldım bugünde keniz almaya mecbur oldum. Biraz istirahat mecburiyetinde kaldığım cihetle müsaadenizi rica edeceğim...

-General Townshend hararetli ve yumuşak ellerini tekrar uzatarak ve hazirunu selamlayarak merdiven basamağına yaklaştı, tekrar döndü: memnu avdet ediyorum... sözlerini tekrarlayarak basamakları çıktı.

-General odasına çıktıktan sonra salonun fiskiyeli ve. Kaidelere müşabih havuzunun kenarında refet paşanın tatlı sözeliyle süsleyerek hikâye ettiği kıymettar müşahedelerini dinliyorduk. Refet paşa, günün hadisetinden, cihan ahvalinden, velhasıl her şeyden, hatta büyük bir sadeki içinde geçirmekte olduğu hayatından bile bahsetti. Paşayı daha bir müddet tatlı tatlı dinlemek için hayli oturdum. Sonra paşanın sevimli yavru yüzbaşı hikmet beyle beraber biraz da bahçede dolaşarak şehre döndüm. Refet paşanın kıymettar sözlerini şimdilik karilerime duyuramayacağım mütessifim. Fakat karilerim emin olsunlar pek yakında Ankara'da bütün işittiklerimden gördüklerimden kendilerine uzun uzadıya bahsedeceğim... (lütfi arif)

General Townshend ve fırkası

General Townshend Ankara'dan ayrılırken hâkimiyeti milliye gazetesine bir mülakat vermiştir. General bu mülakatında “mensup olduğunuz fırkanın fikri nedir” sualine şu cevabı veriyor.

“bu, uzun bir cevap olacaktır; birkaç cümle ile ifade edilemeyecek derecede uzun yalnız bir cümle ile şunu söyleyebilirim ki fırkanın bütün düşüncesi İngiltere'yi tahkim ve takviye etmektir.”

Mustafa Kemal Paşa ve General Townshend

General Townshend Konya'dan geçerken babalık gazetesine şu beyanatta bulunmuştur:

-Şu kadar söyleyeyim ki sulh olacaktır. Dedi. Bunun için hiçbir mani tasarruv edemiyorum evet, evet, bu muhakkak. Sulh olmalıdır. Ve olacaktır da, yalnız sulhun tekrarından sonra siz gazetecilere büyük bir vazife tertip edecek: mütemadi neşriyatta bulunarak halkı sulh içinde müfit bir surette çalışmaya teşvik ediniz. Onları harp ve darp heveslerinden uzaklaştırınız. Dün gece Mustafa Kemal Paşa hazretleriyle geç vakte kadar görüştim bu mülakattan çok memnun kaldım. Hakikaten bahtiyarım. Kemal Paşa, cidden büyük bir nüfuzu nazara malik. Paşa, rüstesna insanlardandır. harikulade insanlardan .. öyle olmasaydı hiç şu esir, şu şah esir meydana gelir miydi düşününüz ki kemal paşa yalnız başına meydana çıktığı zaman bütün dünya aleyhinizde idi. Hatta kendi vatandaşları bile bidayete onun fikirlerine ve onun kararlarına muarız bulunuyorlardı öyle iken o hiç meyuz olmadı. Hiçbir tehlikeden yılmadı milli müdafaayı bu parlak dereceye isal etti. Bu işleri gören âdem nasıl harikulade olmaz? Hayır, hayır Mustafa Kemal Paşanın dehası, kudret ve zekâsı zerre kadar şevk ve şüphe götürmez. O büyük bir kumandan, büyük bir teşkilatçı, büyük bir vatanperverdir.

-Ve bir müddet düşündükten sonra:

-Biliyor musunuz, artık yunan ordusunda harp için taakat kalmamıştır.

-Meyuz ve meftur bir ordu bizim parti İngiltere'de gittikçe kuvvet peyda ediyor. Bedayette zayıf bir teşkilat iken bugün taraftarlarımız tasvirin haricinde çoğalmıştır. (obiremi herbert)ler, (kenüverti)ler, general (sortis)ler,(park)lar, (marmaduk piktihul)ler ceryana başka bir feyz verdiler. Binan-i ileyh vaziyeti, eski vaziyet değildir. (Vakit, 8 Agustos 1922).

General Townshend Ankara'ya Gidiyor

24 Temmuz 1922

Generalin seyahati hakkında avam kamarasında müzakere Londra (20 Temmuz T.E.R) General Townshend'in şark-ı karip seyahati bugün avam kamarasında mevzu müzakere olacaktır. Birkaç ay evvel General Townshend'a Türkiye'ye seyahat için kat'i sürette pasaport ricası red edilmişti. Mişar'ül ileyh İngiltere'den muvafakat ettiği zaman pasaportu yalnız şark memleketleri İtalya ve Çekoslavakya için muteberdi. Ve Türkiye için müteber değildi. Biri Mısır'ı ziyaret etmiş ve son haberlere nazaran Ankara'ya mütevelcihen Beyrut'tan müfarekat eylemiştir.

General Townshend Ankara'da

28 Temmuz 1922

General parlak bir surette karşılanmış ve Refet Paşa'ya misafir olmuştur. Mişar'ül ileyh heyet ve aile reisi Rauf Bey ile uzun müddet mülakat etmiştir.

Ankara 28 Temmuz (Muhabir Mahsur Samezden)

General Townshend dün akşam otomobil ile Konya'dan Ankara'ya vasıl olmuş ve sabıki dahiliye vekili Refet Paşa ile diğer bir çok zevat tarafından şehir haricinde istikbal edilmiştir. General Refet Paşa'nın Köçiören'de ki sabıkiyesine misafir olmuştur. Bugün heyet vekili Reis Rauf Bey'i ziyareti uzun müddet mülakat etmiştir. General Ankara'da bir hafta kadar kalacaktır.

General'in Mustafa Kemal Paşa ile mülakatı Konya'da vuku bulmuştur. Elyvem Başkumandan bir ay teftiş Konya'da bulunduğundan General Townshend geçerken kendisini ziyaret etmiş ve 2 defa uzun müddet görüşmüşlerdir.

Generalin şerefine büyük bir ziyafet Paris, 26 Temmuz (T.H.R) Tan gazetesi. Geldiğinden Asya'yı surayı ziyaret eden General Townshend'in Adana ve Konya valileri tarafından pek güzel karşılandığını Ankara meclisi millinin meşar'ül ileyh şerefine büyük bir ziyafet-i kesire ettiğini yazıyor.

General Townshend Ankara'da

29 Temmuz 1922

Ankara 28 Temmuz (Hususi Muhabirimizden)

General Townshend cenapları büyük millet meclisi reisi.... Beyle müdaffa-i milliye vekili Kazım Paşa'yı hariciye vekili Yusuf Kemal Bey'i Fransız Miralayı Mücan cenaplarını ziyaret etmişlerdir. Refet Paşa köşkünde Townshend cenapları şerefine bir ziyafet vermiş ve bu ziyafette heyet vekile reisi Ruf Bey, Adnan Bey, Kazım ve müdafa-i hukuk gazayı reisi Ali Fuat Paşa 'yla hariciye vekili Yusuf Kemal hazır bulunmuştur.

General Townshend'in Ankara'da ki Beyanati

General orada maksadı seyahati hakkında bir şey söylemeyeceğini beyan etmiştir.

General Townshend'in Adana'dan geçerken "Yeni Adana" gazetesinin muhabirine vuku bulan beyanatını Mersin muhabir mahsusumuzdan aldığımız Telgraf malumatı üzerine evvelki gün neşretmiştik. Bu beyanat dün Anadolu Ajansı tarafından da tebliğ edilmiştir.

Fasıla sefer fıkraları bulunduğu için bu Telgraf'da aşağıya nakil ediyoruz.

Ankara 24 Temmuz

General Townshend Yeni Adana gazetesindeki beyanatında kendisini Türk muhip ve müdafa-i olmakla iftihar ettiğini söylemiş ve muharririn bazı politikalarından muhabet etmekte masuallerine zor olduğu cevabını vermiştir.

General'in İngiltere'nin Türkiye hakkındaki hissiyatının avam kamarasında bütün cihana ilan olunduğunu mamafih Türkleri haklı bulan partinin gittikçe kuvvetlendiğini ve son günlerde İngiltere'de Türkiye lehinde bir ceryan hasıl olduğunu söylemiştir.

General tahkikat meselesi hakkındaki suale cevaben bu meselenin matbuatta görüldüğünü İngiltere de bu hususta bir kanaat mevcut olmadığını esasen bu meselenin eskimiş bulunduğunu ve kendi noktayı nazarınca muhakikatın iki taraflı olması yani yunan işgali altında tahkikat yapılması lüzumunun beyan etmiştir.

General Townshend maksadı beyanı hakkında bir şey söylemeyeceğini ancak seyahatin 14 gün kadar devam edeceğini söylemiştir.

Yenigün Gazetesinin General Hakkındaki Haberi

31 Temmuz 1922

Dün akşam saatlerinde hususi treniyle Konya'dan hareket etmiştir. Konya: 31 Temmuz (Muhabir) dün şehrimize gelen General Townshend bugün akşam saat 6 da hususi treniyle İskenderun'a şehrimizden hareket etmiştir(Yenigün, 31 Temmuz 1922).

General Townshend, bu seyahat ile amacının barışın tesisi için ortak bir zeminde çalışmak olduğunu ifade etmiş, Ankara'ya seyahati ile Türklerde İngilizlere yönelik iyi niyete olan inancı aralamış ve Mustafa Kemal Paşa'nın müstesna bir insan büyük bir kumandan, teşkilatçı ve vatansever olduğunu belirtmiştir.

SONUÇ

General Townshend ve 6. Tümen 29 Nisan 1916'da Halil Paşa komutasındaki Türk kuvvetlerine teslim olmuştur. Bu başarı çok zor şartlarda elde edilmiş, Türkler bu savaşlarda dürüst ve namuslu savaşçı olarak İngilizlerin gözünde yer etmişlerdir. Kût-ül Amâre kuşatması İngilizler açısından uzun ve zararlı itibarlarını sarsıcı bir savunma ve General Townshend'in askerlik kariyerinin sona erdiği de bir cephe olmuştur. Ancak, sonrası süreçte İngilizlerin Bağdat'a girmeleri ve Musul'u işgal etmeleri engellenememiştir.

General Townshend'a misafir gibi davranılmış, kendisine geniş imkânlar sunulmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar esaret hayatı İstanbul Heybeliada ve Büyükkada'da geçmiş, Türkleri yakından tanımıştır. Basını takip etme imkânı bulmuş, bürokratlardan önemli isimlerle görüşüp konuşmuştur. Türklerin memnun edici yaklaşımlarına şükran ifadesi olduğu gibi kendisi ve İngiliz askerlerinin esaret hayatlarının sona ermesi için de arabuluculuk görevi üslenmiştir.

Ülkesine dönüşü sonrası İngiliz dış politikasını eleştirmiş hükûmet ile ayrı düşmüş, bu durum askerlik kariyerinin sona ermesinde etkili olmuştur. İngiltere Parlamentosu'na girmiş, Türklerin meşru haklarını Avrupa'da dile getiren az sayıdaki politik şahsiyetlerden biri olmuştur.

General Townshend, Türkleri iyi tanıdığı inancıyla Türklere yönelik soykırım iddialarına itibar etmemiş, İngilizlerle Türklerin ortak bir politika ile yeniden dost olabilecekleri inancını belirtmiş, İngiltere'nin Yunanistan'a destek olmaması gerektiğini, Türkiye'nin işgalinin neticesiz kalacağını belirtmiş ve Hindistan yolunun Türklerin dostluğunun elde edilmesiyle daha emin hâle geçeceği üzerinde durmuştur. Türkiye'ye resmî bir görev ile yollanmasını umut etmiş, ancak bu talep reddedilmiştir. General Townshend'a göre Türkiye kazanılması gereken bir müttefik olmalıydı ve bu konuda kendisinin de birtakım adımlar attığını görülmüştür.

General Townshend, milletvekili sıfatıyla Anadolu'ya özel bir seyahat gerçekleştirmiş, seyahati ile Türklerle olan yakınlığından istifade ederek, Türkler, İngilizler ve insanlık için de barışa giden yolu aralamak istemiştir. General Townshend, Türklerin mücadelesinin meşruluğunu görmüş ve hayranlıkla izlemiştir.

General Townshend, Ankara'ya yapmış olduğu seyhatinde Türk Basınının ilgisi ile karşılaşmış Türk basınında bazı mülakatlar vermiş, kendisinin ve partisinin Türkiye hakkındaki görüşlerini belirtmiştir.

General Townshend'in bu özel seyhati, BMM'nde bir kesim tarafından şüphe ile karşılanırken onun, İngiltere Parlamentosu ve Avam Kamarası üyesi olması, askerlik geçmişı, Millî Mücadele'nin devam ettiği bir devrede gerçekleşmesi Türk davasının tanınması, meşruiyetinin gösterilmesi ve direnç kazanılması açısından oldukça önemli olmuştur.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

- BOA. DH. EUM.5.Şb. Yer Bilgisi 26-17 Belge Tarihi: H-12-09-334.
- BOA. DH. KMS. Yer Bilgisi 38-18 Belge Tarihi: H-25-06-1334.
- BOA. DH. ŞFR. Yer Bilgisi 520-47 Belge Tarihi: R-06-03-1332.
- BOA. HR.SYS. Yer Bilgisi 2222-16 Belge Tarihi: M-23-08-1916.
- BOA. HR.SYS. Yer Bilgisi 2222-34 Belge Tarihi: M-17-09-1916.
- BOA. HR.SYS. Yer Bilgisi 2229-54 Belge Tarihi: M-21-03-1918.
- BOA. HR.SYS. Yer Bilgisi 2227-58 Belge Tarihi: M-24-11-1917.
- BOA. HR.SYS. Yer Bilgisi 225-5 Belge Tarihi: M-08-02-1860.
- BOA. HR.SYS. Yer Bilgisi 2227-27 Belge Tarihi: M-25-10-1917.
- BOA. HR.SYS. Yer Bilgisi 2221-69 Belge Tarihi: M-03-07-1916.
- BOA. HR.SYS. Yer Bilgisi 2221-78 Belge Tarihi M-20-07-1916.
- BOA. HR.SYS. Yer Bilgisi 2229-34 Belge Tarihi: M-03-03-1918.
- BOA. HR.SYS. Yer Bilgisi 2423-52 Belge Tarihi: M-13-07-1916.
- BOA. HR.SYS. Yer Bilgisi 1221-55 Belge Tarihi: M-05-06-1916.
- BOA. HR.SYS. Yer Bilgisi 2221-63 Belge Tarihi: M-21-06-1916.
- BOA. HR.SYS. Yer Bilgisi 2221-49 Belge Tarihi: M-12-05-1916.
- BOA. HR.SYS. Yer Bilgisi 2221-45 Belge Tarihi: M-06-05-1916.

Gazeteler

- Akşam 20.05.1919.
- Hâkimiyet-i Milliye 7 Mayıs 1338 (1922), Sayı: 500.
- İleri 1957 SÇ 17--1618.Sayı-0003.
- Vakit 28 Temmuz 1338 (1922) Sayı: 1662.
- Yeni gün 1962 SÇ 113-4.Sene-556-933.Sayı-0060.

ANSİKLOPEDİK ESERLER

- Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (1995) 11. İstanbul: Yeni Bosna.
- Türkler Ansiklopedisi. (2002). 13. Ankara: Yeni Türkiye.

Kitaplar

- Ahmet R. (1987). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Reform Çabaları İçinde Batış Evreleri*. Haz. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, İstanbul.
- Akalın D. İngiltere'nin Basra Körfezi Politikaları ve General Townshend'in Kût-ül Amara da Esir Düşmesi.
- Akşin, S. (2004). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi (1789-1980)*, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Altuğ, Y. (1970). *Onaylanmayan Antlaşmalar-Sevr, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/ Bugün/ Yarın*, s.32.
- Armaoğlu, F. (1983). *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. Ankara: TTK Basımevi.
- Armaoğlu, F. (2000). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Arslan A. Selçuk M. (2015). *Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devleti*. Kitapevi Yayınları 1. Baskı İstanbul.
- Ayışığı, M. (1997). *Mareşal Ahmet İzzet Paşa*, Ankara: TTK Basımevi.
- Baykal, H. (1991). *Kurtuluş Savaşında Türk-Fransız İlişkileri ve Bir Fransız Türk Dostu Albay Mougins*. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi.
- Baytok, T. (1970). *İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara: Başnur Matbaası.
- Bayur, Yusuf H. (1983). *Türk İnkılâbı Tarihi*, C:3, K.3, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Bayur, Yusuf H. (1995). *Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti*. Ankara: TTK Basımevi.
- Belge, H., Erbaş, S. (2019). *Kütü'l Amâre Esiri Bir İngiliz Subayın Anıları ve Anadolu'ya Dair Gözlemleri*. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, s. 6, s.433-477.
- Bodur H. (2013). *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Yeditepe Yayınları Aralık, İstanbul.
- Durdu Burak M. (2004). *Birinci Dünya Savaşında Türk-İngiliz İlişkileri*. Babil Yayıncılık Ankara.
- Budak, M. (2002). *İdealden Gerçeğe, Misak-ı Milli'den Lozan'a Dış Politika*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Burçak, Salim R. (1946). *Türk-Rus- İngiliz Münasebetleri (1791-1941) İkinci Cihan Harbinde Türkiye'nin Durumu*. İstanbul: Aydınlık Matbaası.
- Cebesoy, Ali F. (1957). *Siyasi Hatıralar*. I. Kısım, İstanbul.
- Çelik G., Karacakaya R., Mete Z., Genç H., ve Bal F., (2018). *Kızılay Arşive Belgelerinde Savaş Esirleri*, İstanbul.
- Demir E. (2016). *Kut-ül Amara'da Esir Alınan İngiliz Birlikleri ve Esirlerin Durumları, Kût-ül Amara Zaferi Birinci Dünya Savaşında Irak Cephesi Uluslararası Sempozyumu Atatürk Kültür ve Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırmaları Merkezi Yayınları*, Ankara.

- Dereli, H. (1951). *Kraliçe Elizabeth Devrinde Türkler ve İngilizler*, Ankara Üniversitesi DTCTF Yayınları, İstanbul: Anıl Matbaası.
- Dinç Emin M. (2002). *Halil Kut Paşa ve Kut Zaferi Kût-ül Amara Zaferi Birinci Dünya Savaşında Irak Cephesi Uluslararası Sempozyumu Atatürk Kültür ve Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırmaları Merkezi Yayınları* Ankara.
- Dumlupınar S. (2016). *Kut-el Amara Hücüm ve Muhasara Bir Osmanlı Subayının Hatıratı Binbaşı Mehmed Emin Beyin Hatıratı*. Hazırlayan Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları Ankara.
- Erim, Nihat (1953). *Devletlerarası Hukuk ve Siyasî Tarih Metinleri*. C. I, Ankara.
- Ertuş Yaşar M. Kılıçarslan H. (2016). *Kût-ül Amara Olaylar Hatıralar Raporlar*. Kronik Kitap 3. Baskı İstanbul.
- Gotthart, J. (1971). *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*. Çev. Cemal Köprülü, Ankara:TTK Basımevi.
- Görgülü, İsmet (1993). *On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922)*. Ankara: TTK Basımevi.
- Grotius, H. (2011). *Savaş ve Barış Hukuku*. (Çev: Seha L. Meray), Say Yayınları, İstanbul.
- Gülboy, Burak Samih (2009). Birinci Dünya Savaşı'nın Erken Döneminde İngiltere'nin Stratejik Yaklaşımının Belirlenmesi: Çanakkale'ye Harekât Kararının Alınmasının İngiltere'nin Stratejik Yaklaşımının ve Savaş Hedeflerinin Saptanması İle İlişkisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, s. 9, s. 51-89.
- Gündoğdu A. (2014). 100. Yılında Birinci Cihan Harbi Kripto Basın Yayın Dağıtım Ankara.
- İnalcık, H. (1998). *Türkiye ve Avrupa: Dün ve Bugün, Doğu Batı*.
- İnan, A. (1962). *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*. Ankara.
- İstekli B., (2016). *Osmanlının Unutulan Son Zaferi Kût-ül Amara Yarbay Mehmed Reşid Beyin Savaş Günlükler.*, Yıldız Yayıncılık İstanbul.
- Karabekir K. (1990). *İstiklal Harbimizin Esasları*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kıray, E. (1995). *Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kocabaş S. (2003). *İngiliz Tuzağı Osmanlının Yaşatılması ve Yıkılmasında İngiltere'nin Rolü 1783-1923*. Vatan Yayınları, 1. Baskı İstanbul.
- Kurat, Akdes N. (1952). *Türk-İngiliz Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1553-1952)*. Ankara: TTK Basımevi.
- Kurmuş, O. (1974). *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*. İstanbul: Bilim Yayınları.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1978). *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*.Ankara:
- Kürkçüoğlu, Ö. (1985). *Türk-İngiliz İlişkileri (1583-1984 (400. Yıl Dönümü)*.Ankara: Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü.
- Melek, K. (1983). *İngiliz Belgeleriyle Musul Sorunu*, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Orbay R. (2003). *Siyasi Hatıralar*. İstanbul: Örgün Yayınevi.

- Öke, M. K. (2002). *Musul-Kürdistan Sorunu (1918-1926)*. İstanbul: Bilge Karınca Yay.
- Önder, M. (1989). Atatürk Konya'da, Ankara:TTK Basımevi.
- Özçelik M. (2013) Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Esirler, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara.
- Özdemir, A. Hukuk Dilinde Harp Esirleri. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, C.2.
- Özel A. (1995) Esir, İslam Ansiklopedisi, İstanbul.
- Özgüldür, Y. (1995). 1919-1923 Dönemi Türk Dış Politikasında Görülen Gelişmeler ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi. KHO Bilim Dergisi, s. 5/1, s.50-63.
- Özüçetin, Y. (2015). Kurtuluş ve Kuruluşta Milletvekili Gözüyle Gazi Mustafa Kemal Paşa (1920-1923).Anakara: Berikan Yayınevi.
- Selek, S. (1968). *Anadolu İhtilali*. İstanbul.
- Sorgun T. (1997). Bitmeyen Savaş Kamer Yayınları İstanbul.
- Sorgun, T. (1997). Halil Paşa İttihat ve Terakki'den Cumhuriyet'e Bitmeyen Savaş. İstanbul: Kamer Yayınları.
- Şahin, İ., Şahin, C. -Yüce, S. (2014). *Birinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Irak'ta Devlet Kurma Çabaları*. Akademik Bakış, s. 8/15, s.106-108.
- Temel, M. (1998). *Ulusal Çıkar Politikası Açısından İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne Ve Milli Mücadeleye Bakışı*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(1), 120-134.
- Şamsutdinov A. M.(1966). *Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923*. Çev. Ataol Behremoğlu, Doğan Kitapçılık, İstanbul.
- Tansel S. (1973). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar* 1.C. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıl Dönümü Yayınları, Ankara.
- Townshed F. V.(2007). *Irak Seferi ve Esaret*. Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Tetik A. Güzel M. (2013) *Osmanlılara Karşı İşlenen Savaş Suçları (1911-1921)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Uçarol, R. (2000). *Siyasi Tarih (1789-1999)*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Uyar, E. (2007). *Türk-İngiliz Siyasal İlişkileri (1929-1936)*. Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Ünal R. (2016). Kût-ül Amara Zaferi Birinci Dünya Savaşında Irak Cephesi Uluslararası Sempozyumu Atatürk Kültür ve Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara.
- Ünalp, F. R. (2016). 1916 Kûtü'l-Amâre Zaferi: Komutanlar ve Harekâtın Sonuçları. Bildiriler, Kûtü'i Amâre Zaferi'nin 100. Yılı Münasebetiyle I. Dünya Savaşı'nda Uluslararası Sempozyumu 28-29 Nisan 2016 Mardin, Yay. Haz. Orhan Neçare, Ankara, s.179-202.

Westwell, I. (2012). *Resimli Harp Tarihi I. Dünya Savaşı*. Türkiye İş Bankası ve Kültür Yayınları, İstanbul.

Makaleler

Akandere, O. Kutü'l Amare'de Esir Alınan İngiliz Ordusundaki Hintli Müslüman Askerlerin Durumu. *Bellek: Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 53-68.

Akandere, O.,Güven, C. (2002).İngiliz Generali Townshend'ın Anadolu Seyahati ve Mustafa Kemal Paşa ile Konya'da Yaptığı Görüşme. *SÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Ata Dergisi*, s. 9.

Akkor, M. (2013). Birinci Dünya Savaşında Bir İngiliz Esir Gazetesi: Afyonkarahisar Researcher: *Sociaal Science Studies C.5*, Sayı:IV s.335-448.

Atabey F. (2017). Öncesi ve Sonrası İle Osmanlı'nın Kut'ül-Amâre Zaferi. *Journal Of International Social Research*, 10(53).

Burak M. (2006). Kastamonu Milletvekili Halit Bey'in Rusya ve Diğer Ülkelerde Kalan Türk Esirleriyle İlgili Önergesi ve Bakanlıklardan Gelen Cevaplar, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C.14, 201-216.

Bolat Bengül, Ayaz Ratip,(2017). İngiliz Misyonerlik Faaliyetlerinin Osmanlı Devleti'nin Yıkılış Sürecine Etkileri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* Sayı: 61, s. 1-45.

Özüçetin, Yaşar, Yurt Ayşenur (2020). Claude Farrère'in 1922 Tarihli Ziyareti Bağlamında Türk Dostluğu. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, S. 80, s.407-417.

Polat, Ü. G. (2015). Esir Kut Komutanı Townshend'ın İstanbul'a Getirilişi ve İngiliz Savaş Basınına Müdahale. *Akademik Orta Doğu*, S. 9/2, s.131-145.

TEZLER

Akkor M. (2013) I. Dünya Savaşı'nda Anadolu'daki İngiliz Esirleri ve Kampları, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Sakarya.

Çanlı, M. (1993). Milli Mücadele öneminde Türk-Yunan Esirleri Mübadelesi(1920-1923), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Durdu Burak M. (2002). Birinci Dünya Savaşında Türk-İngiliz İlişkileri (1914-1918) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayımlanmış Doktora Tezi.

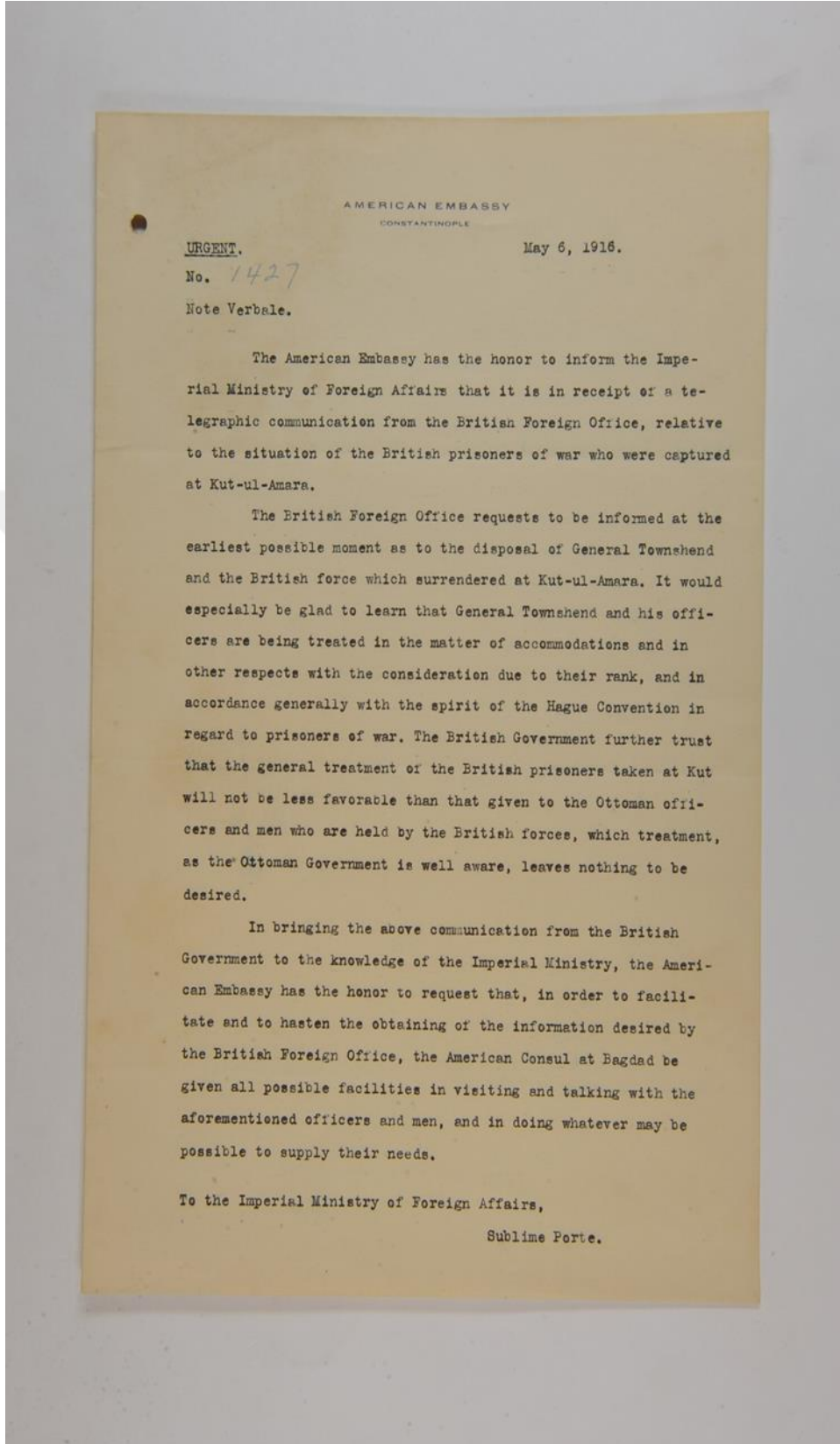
- Key, H. (2010). I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti Topraklarındaki Esir Kampları, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Kocatürk, Ö. (2010). Türk-İngiliz İlişkilerinin Kopuş Sürecinde Son Aşama(1911-1914). Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Özdemir, A. (1998). Milli Mücadelede Harp Esirleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Özelik M. (2010) Birinci Dünya Savaşı'ndaki Türkiye'deki Yabancı Esirler, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- Öztop, A., F. (2010). Türk-İngiliz İlişkileri (1939-1945).Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: T.C. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saygı, T. (2011). İngiliz Generali Townshend ve Türkler. Doktora Tezi, İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Tunç S. (1999). İşgal Döneminde İstanbul Basını, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılapları Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılapları Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.
- Ulutin B. (2016). Birinci Dünya Savaşı'nda Kutulamare Muharebeleri, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

EKLER

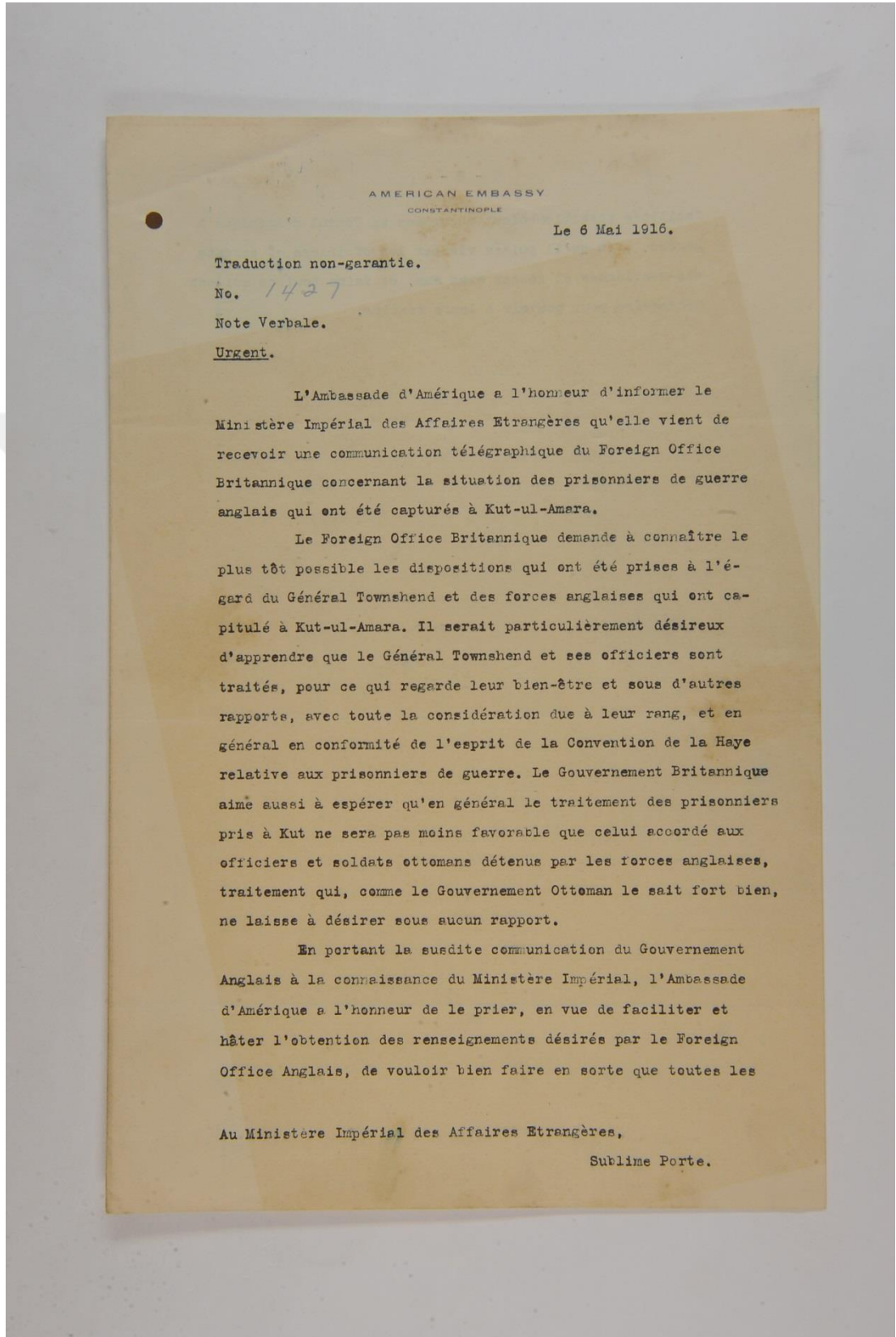
.

EK 1.

Amerika Birleşik Devletleri Elçiliğinin General Townshend İçin Yaptığı Bildirge.

EK 2.

İngiliz General Hakkında Alınan Malûmat.

EK 3.

الہی

۱۶۸۱

۱۶

لاصی

آرچی افسر

خارجہ نظارتی

ادارہ سپاہیہ سرسبز عمویہ

عمومی	خصوصی	قارطون	قیدنومروسی	مسود	تاریخ	خلاصہ
			۱۶۸۱ ۵۲۷		۴	کوتہ کولامارہ و اسیر اولادوں کے روزنامہ
اردو کی صورت میں فوٹو ٹائٹلوں کے ساتھ						
جزالہ دہلیہ اردو ترجمہ کیلئے The Quaker People کے ساتھ فوٹو ٹائٹلوں اور کون کولامارہ و اسیروں کے ساتھ فوٹو ٹائٹلوں کے ساتھ Moultoune Moutloush کے ساتھ فوٹو ٹائٹلوں کے ساتھ اور کولامارہ و اسیروں کے ساتھ فوٹو ٹائٹلوں کے ساتھ برطانوی فوج کے ساتھ فوٹو ٹائٹلوں کے ساتھ اس کے ساتھ فوٹو ٹائٹلوں کے ساتھ میں ایک صورت میں فوٹو ٹائٹلوں کے ساتھ						
رہی اصحاب کے لئے اردو						

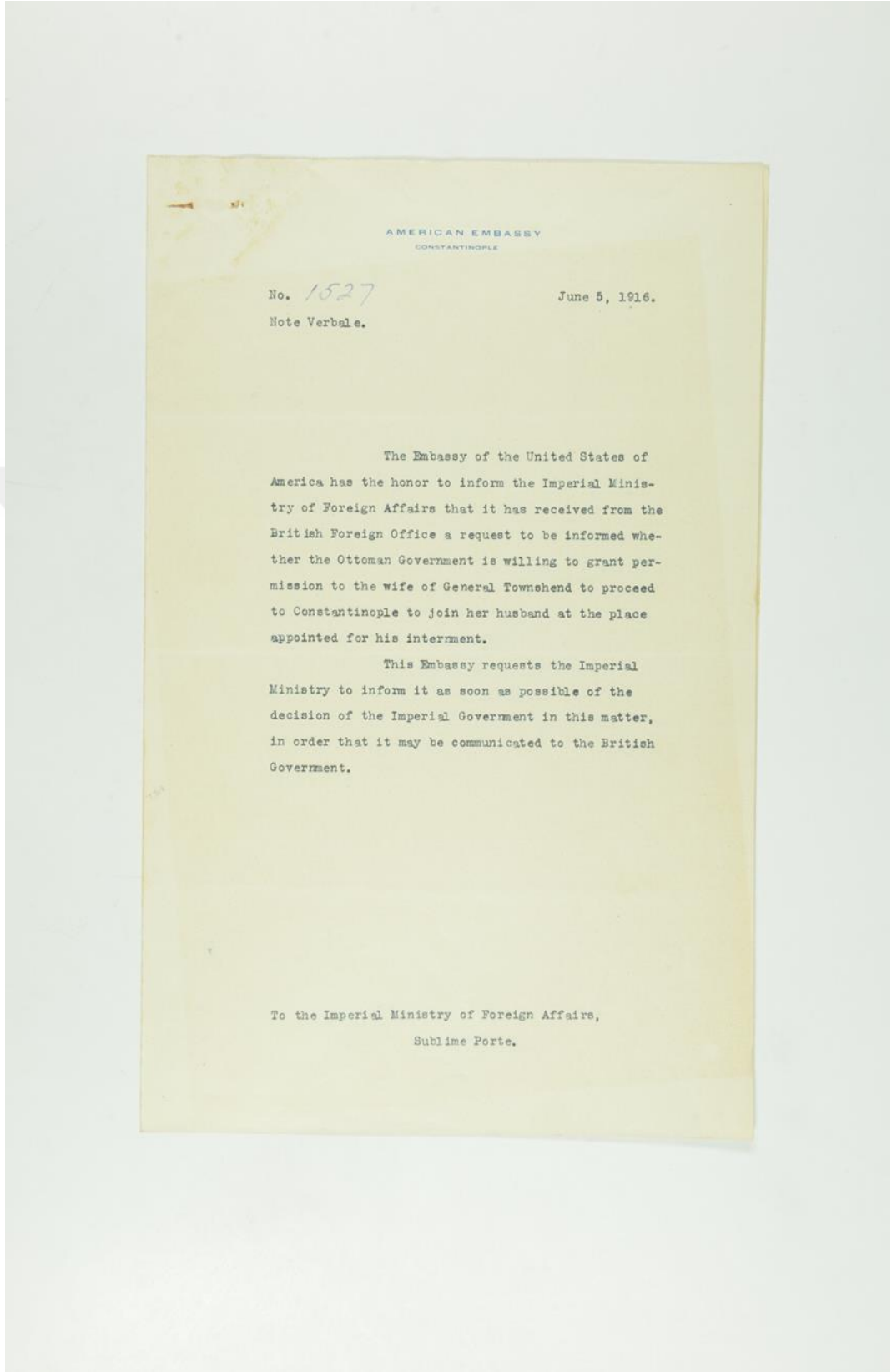
۸۷۸-۶۵۰

مظاہرہ

مظاہرہ

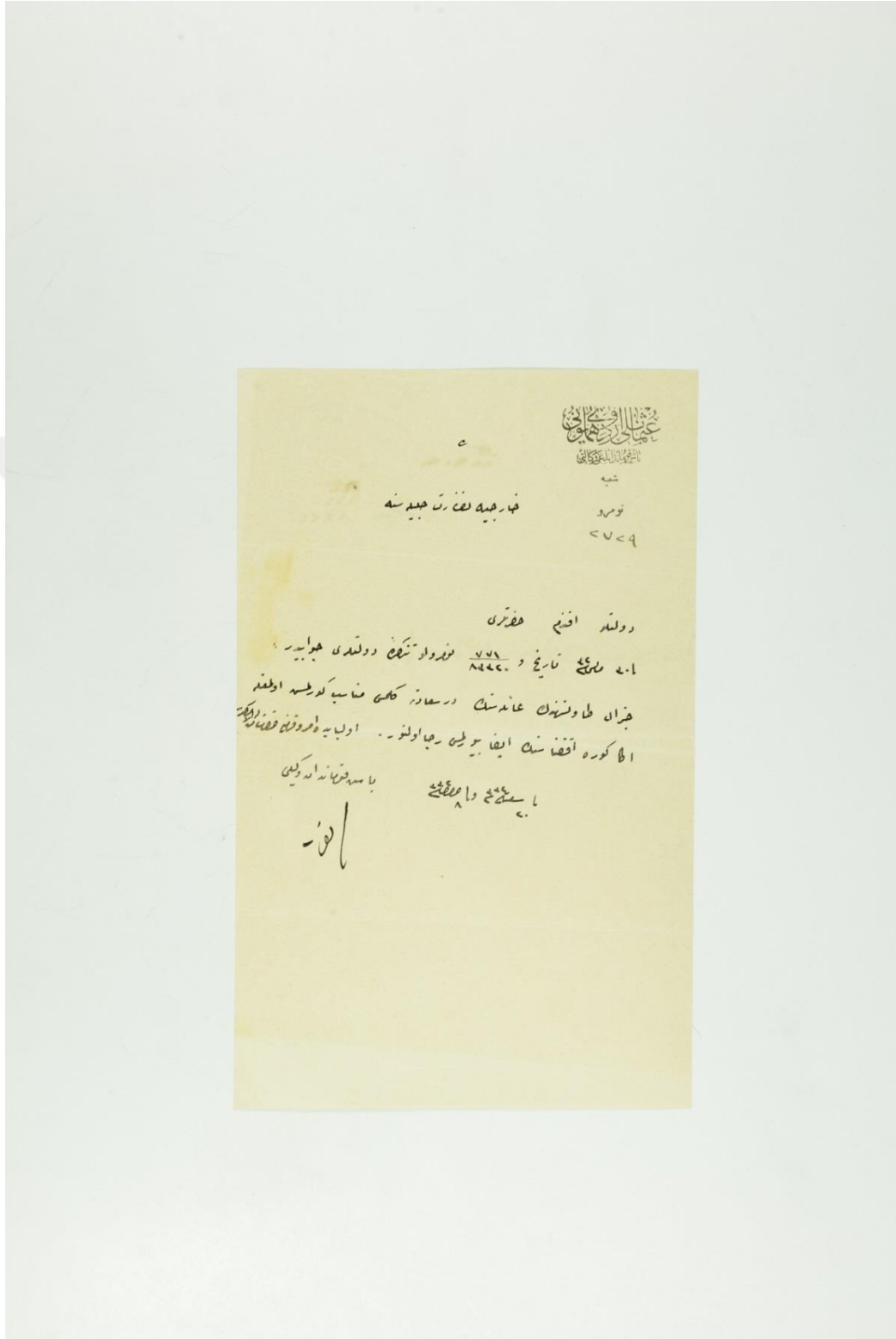
Kutulamara'da esir edilen İngiliz General Townshend ve kavaslarına gösterilecek muamele.

EK 4.

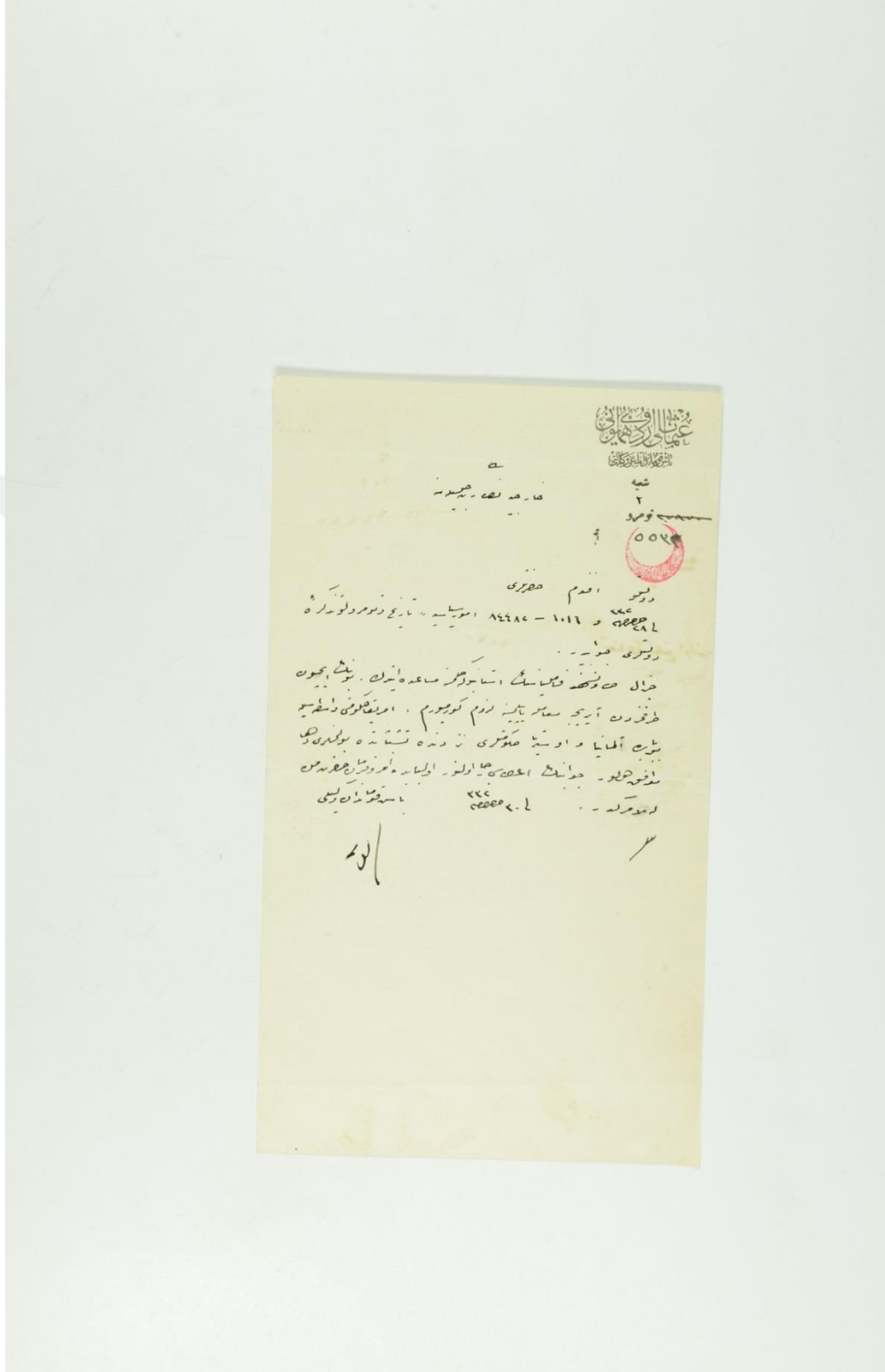
Kut-ül Amara'da Esir Edilen İngiliz General Townshend Ve Kavaslarına Gösterilecek Muamele.

EK 5.

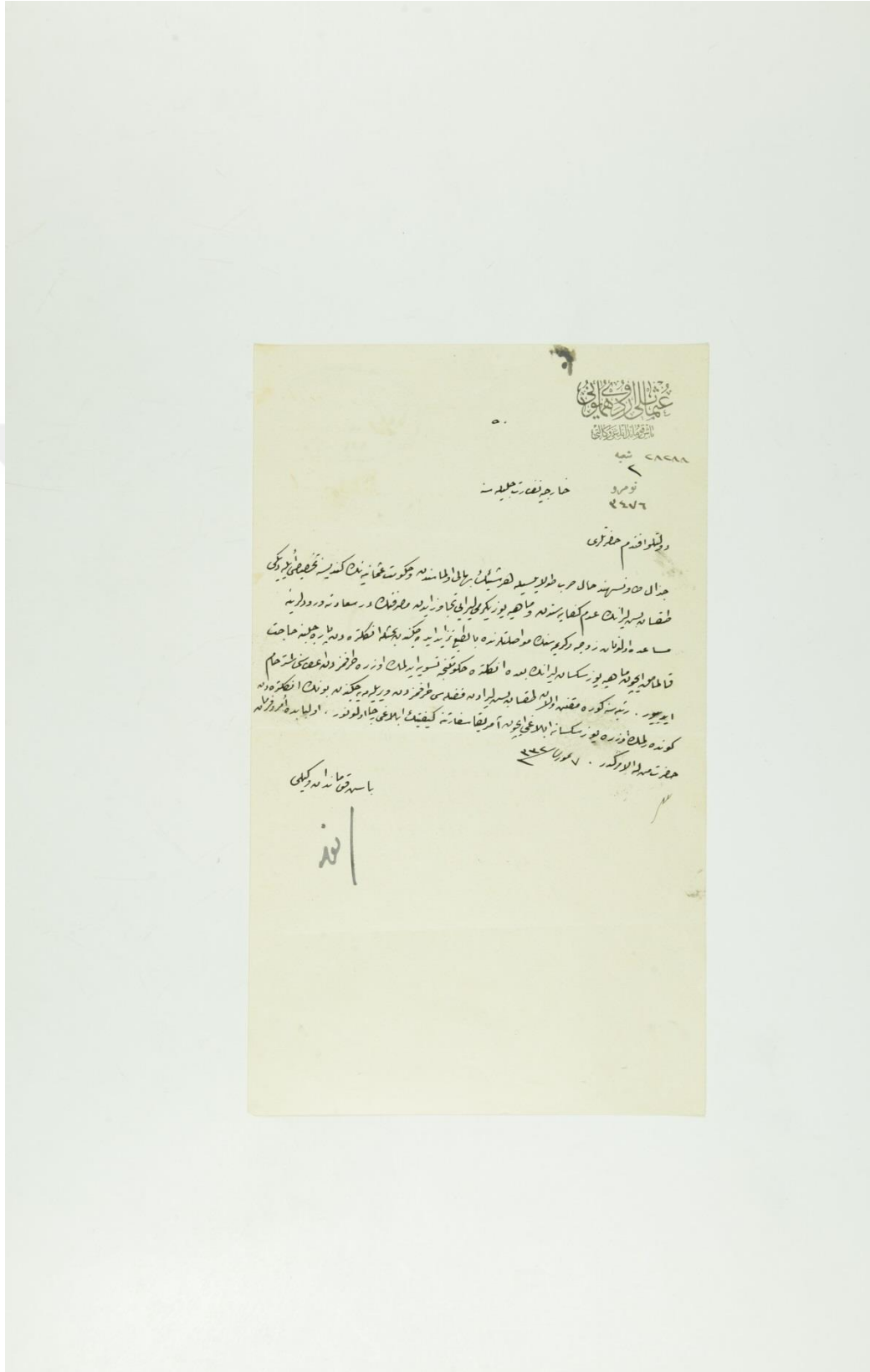
General Townshend'in Ailesinin Dersaadet'e Geldiği Ve Gerekenin Yapılması Talimatı.

EK 6.

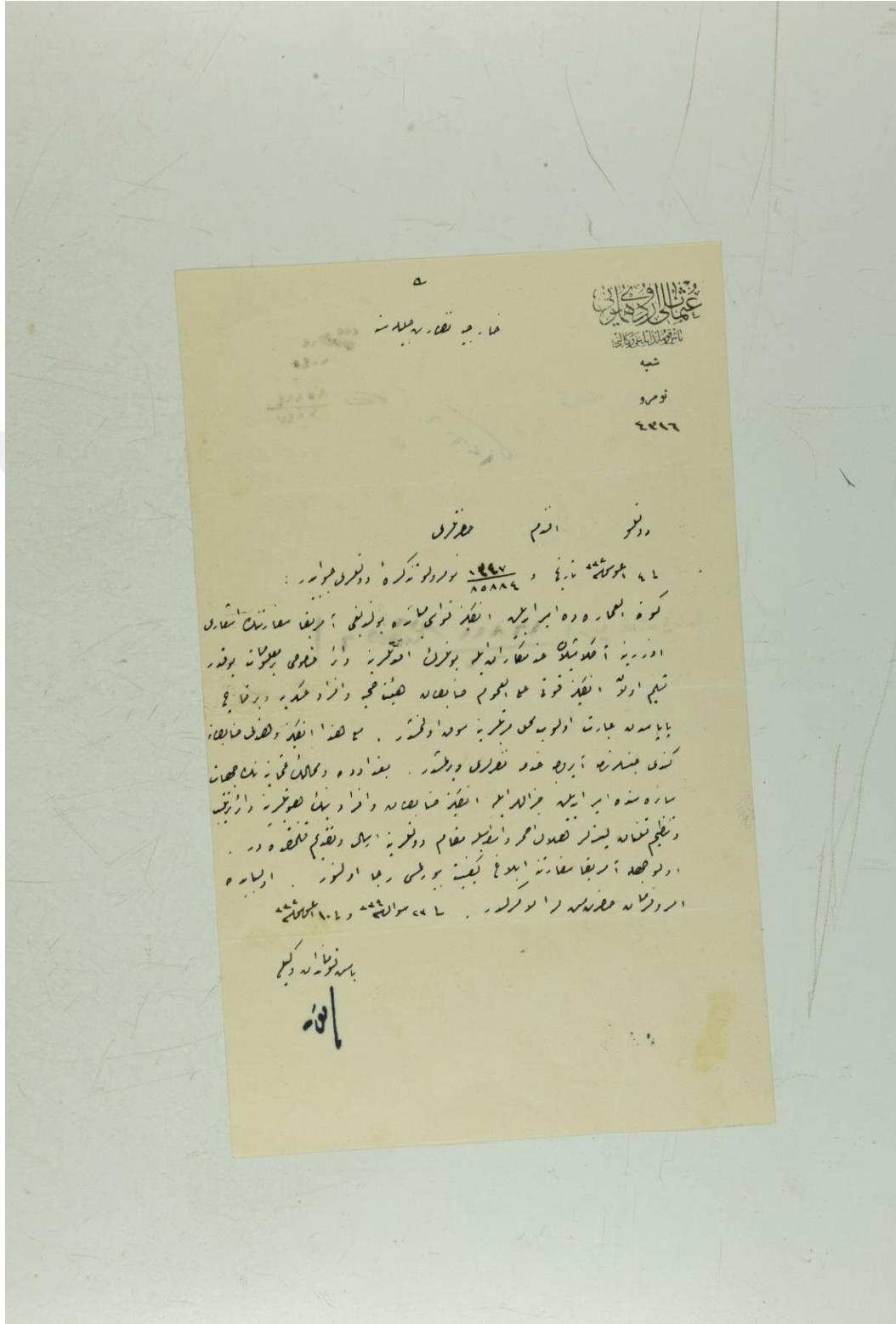
General Townshend'in eşi, kızı ve hizmetçisi ile Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan yoluyla İstanbul'a getirilme teşebbüsleri.

EK 7.

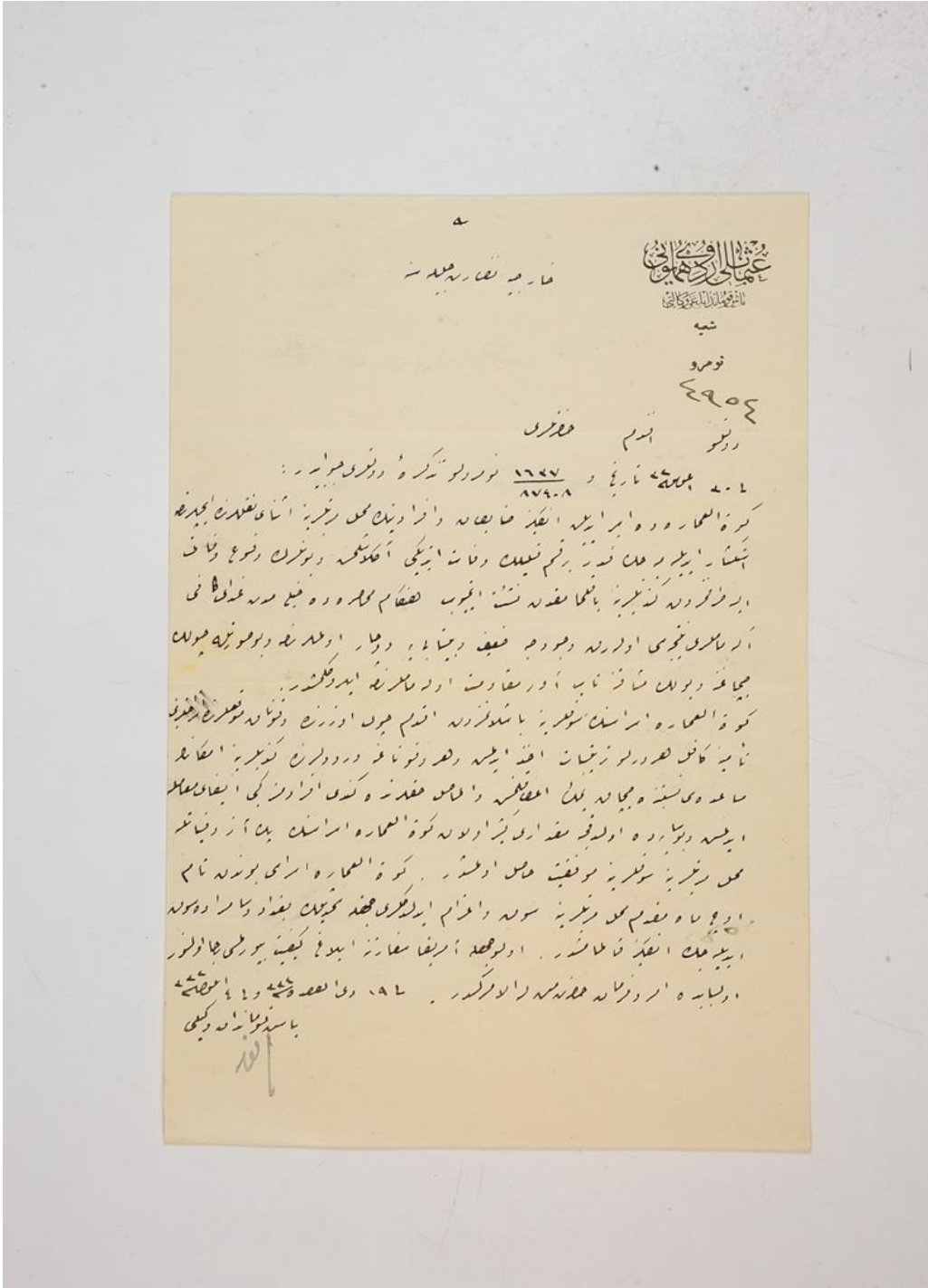

General Townshend'e İngiltere Hükümeti'nce Para Gönderilmesi Talebi.

EK 8.

Kutulamara'da Esir Edilen İngiliz Zabıt Ve Neferlerinin Mahallerine 3 Ay Önce Sevkedildikleri Bağdad Ve Samarra'da Sevk Edilecek Hiçbir İngiliz'in Kalmadığının Amerika Sefareti'ne Bildirilmesi.

İngiliz Esirlerinin Götürülmesi ile ilgili.

EK.10.

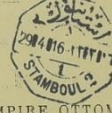
TELEGRAMME تگرافنامه

دولت علیہ عثمانیہ تگراف ادارہ سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

دولت تگراف ممالک عثمانیہ تگراف ادارہ سی

L'Etat n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie [مخبرہ ۱۰۸۸]

Retransmission ou Expédition			تکرار کثیفہ و یا سبق			RECEPTION			اخذ	
سبق نومبروسی N° d'expédit.	کثیفہ اولخان مرکز	Date	تاریخ	مأمور امضای Signature de l'employé	مأمور امضای Signature de l'employé	Date	تاریخ	دائره مرکزی N. no de	سبق نومبروسی N° d'ordre	
		ساعت H. M.	دقیقه			ساعت H. M.	دقیقه			

De _____ Pour _____ موردي _____

N° _____ Mots _____ Date _____ H. _____ ساعت _____
M. _____ دقیقه _____ تاریخ _____

Voie _____ Indic. Eventuelles _____ اشارت محتمله _____

داخلی نظام بر حسب

بوجود این مقام کو کوئی کون الاماره موقع مستحق ضبط و استخرا اید لعل بن جنرال
اولمرد او زده سید بنو ضابط و او دہ ادہ بیت الفکر علیہ اسد اللہ بن
محمد و تیبہ ایدم

انہ علیہ

بیدہ و البس و التخیل در
تربیت و کتب و غیرہ
ضمیمہ

Kutül Amara'nın Zabtedildiği, Burada Bulunan İngiliz Askerlerinin Esir Alındığı. Tekgrafname.

EK 11.

داخلیه نظارتی قلم مخصوص مدیریتی

اوراق عمومی نومرایی	مسودی	میدقی
تلم نومرایی <td>تاریخ تسوید<td>تاریخ تبیض</td></td>	تاریخ تسوید <td>تاریخ تبیض</td>	تاریخ تبیض

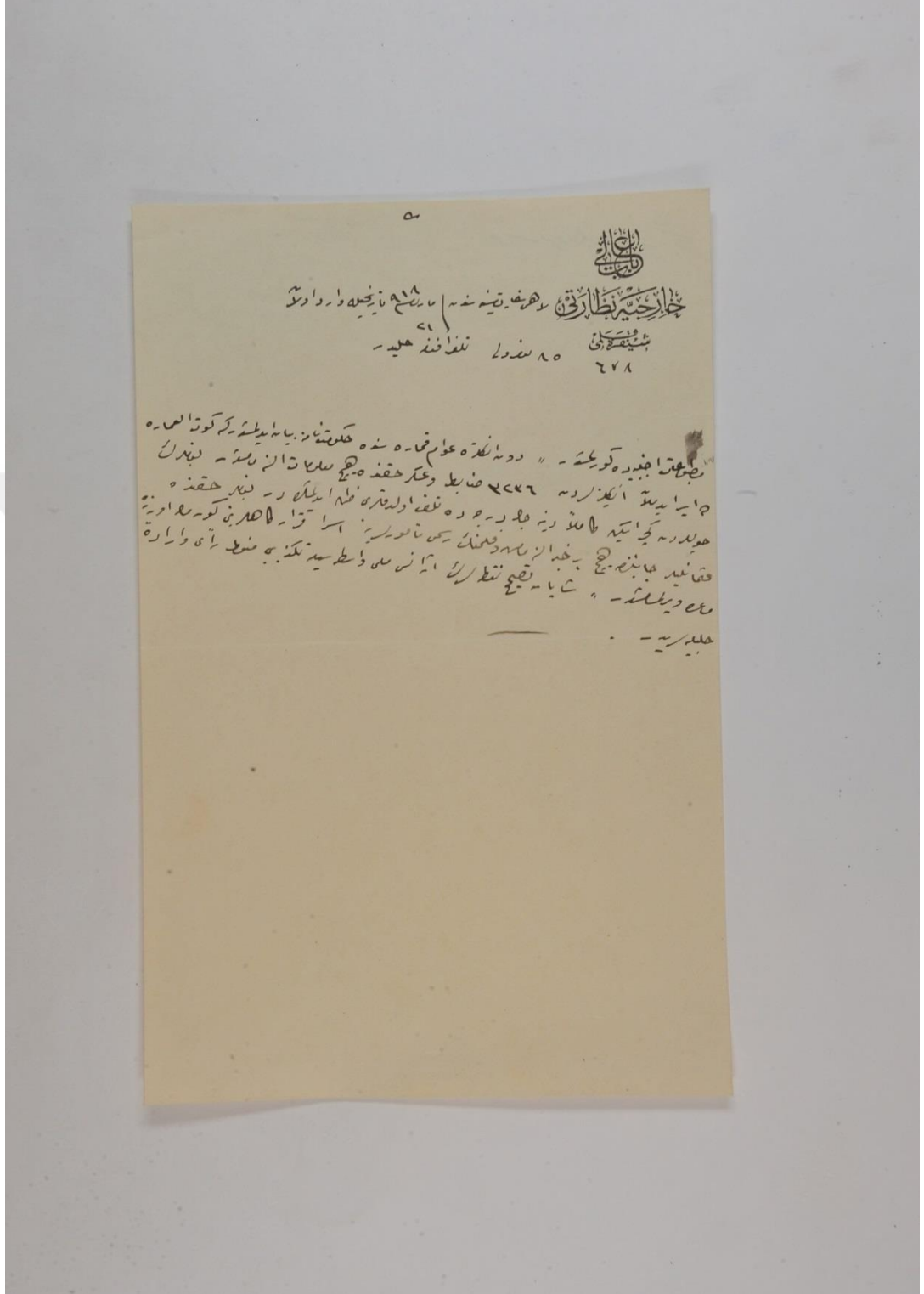
عموم ویدئایه الیه سفایه
(تعمیر)

کوت اوامره سفویه ایتری اوراده صحر اوراویج بله اوراویج کسک انکیز خوف کاتلا ایر ایتری کیتیک
سفینه ۷ دجانیم ویشیری

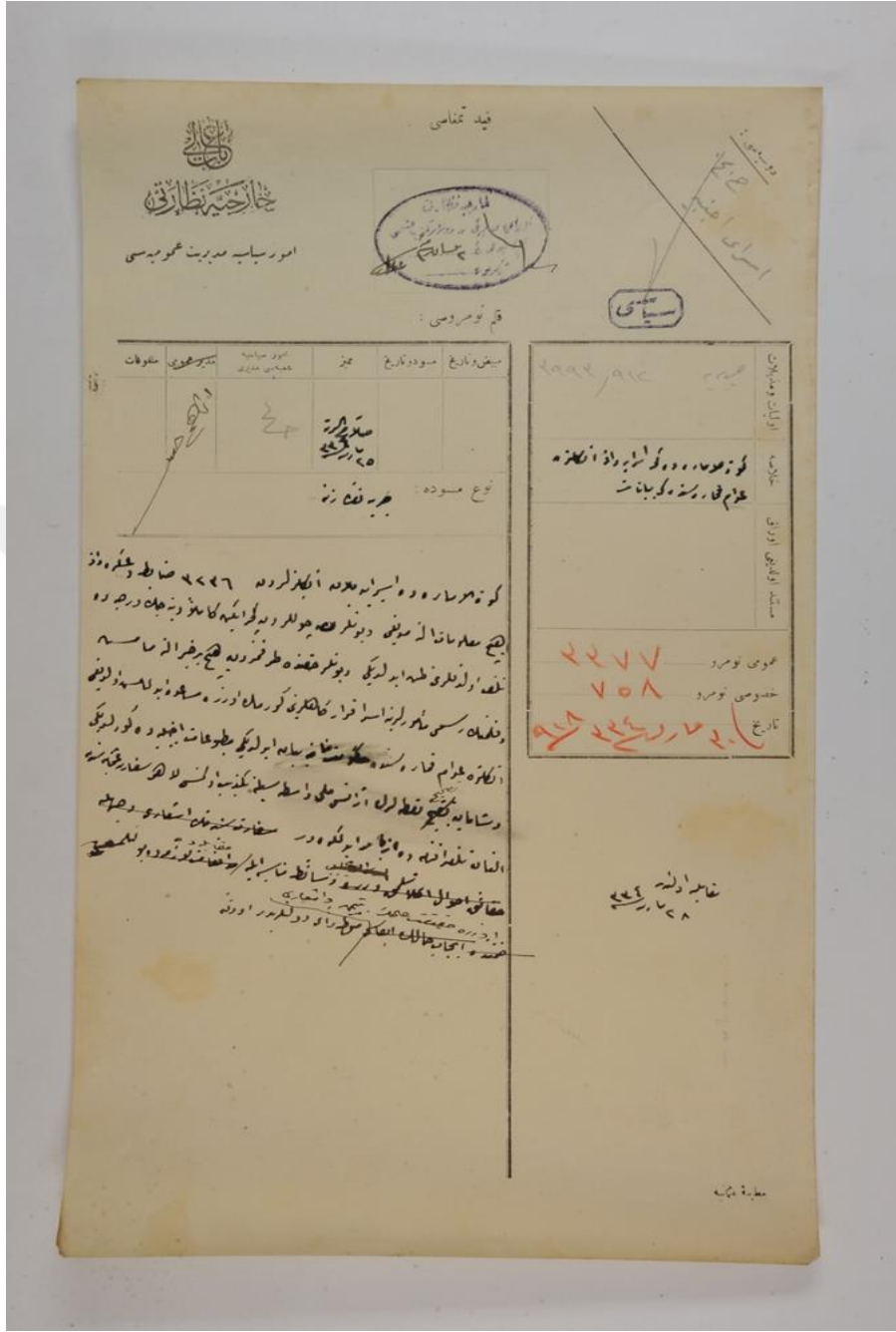
شلال منبجی

Kut-ül Amara'da Esir Edilen İngiliz Askerlerinin Bildirgesi.

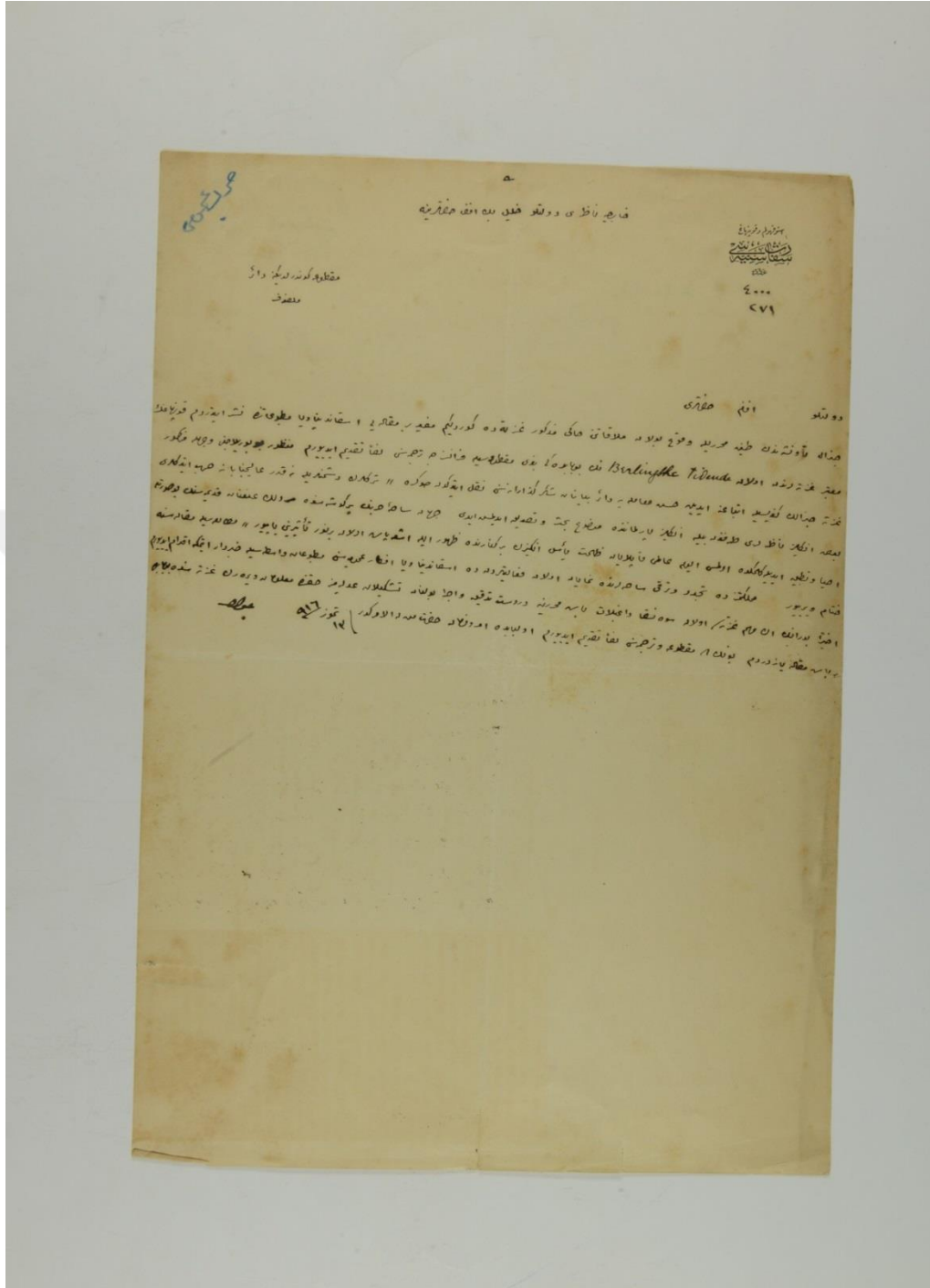
EK 13.

Ecnebi Matbuatta Yer Alan Kutulamara'daki İngiliz Esirler Hakkında İngiltere Avam Kamarası'ndaki Beyanatların Milli Ajans Tarafından Tekzib Edilmesi.

Kut-ül Amara'da Esir Edilen İngiliz General Townshend Ve Kavaslarına Gösterilecek Muamele.

Kut-ül Amara'da Türkler Karşısında Yenilgiye Uğradıktan Sonra Marmara Adasında Esir Bulunan General Townshend'in Türklerin Kendisiyle Çevresine İyi Muamelede Buldukları Düşmanlarıyla Mertçe Muharebe Ettikleri İfadelerini Havi Tanin Gazetesinde Çıkip İskandinav Basımında Neşrettirilen Mülakat. Osmanlı'da Yenileşme Ve Terakki, Adliye Teşkilatında Modernleşmeyle İlgili Svenska Dagbladet Gazetesi Başmuharririnin Yazısı.

EK.16

General Townshend'in Vakit Gazetesinde Yayınlanan Bir Resmi.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı :Hanifi KAYA

Yabancı Dili :İngilizce

Eğitim Durumu

Lisans : Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Tarih.

Yüksek Lisans: KAEÜ, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı.

